Nr 338.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid folkhögskolor samt statsunderstöd åt nämnda skolor; given Stockholms slott den 11 mars 1919.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

A) besluta,

att till understöd åt sådana folkhögskolor, som prövats gagneliga och av Kungl. Maj:t befinnas böra erhålla understöd, må för tiden från och med arbetsåret 1919—1920 ur förslagsanslaget till understöd åt folkhögskolor utgå:

I) såsom bidrag till kursernas uppehållande:

1) till folkhögskolas huvudkurs högst 7,000 kronor;

2) till huvudkurs vid folkhögskola, vars föreståndare jämväl är föreståndare för med skolan förenad lantmannaskola, högst 6,500 kronor;

3) till kvinnlig kurs, som pågår samtidigt med huvudkurs för manliga elever, högst 3,500 kronor;

4) till fristående kvinnlig kurs, anordnad vid folkhögskola, som åtnjuter anslag till sin huvudkurs, högst 3,500 kronor;

5) till andra årskurs, som pågår samtidigt med folkhögskolas huvudkurs, högst 2,500 kronor och, om med sådan kurs är förenad skyldighet att avlöna särskild ämneslärare med fast anställning, ytterligare högst 1,000 kronor, samt till andra årskurs, som är ansluten till fristående kvinnlig kurs, högst 2,000 kronor;

6) till anordnande av parallellundervisning, då sådan med hänsyn till elevernas olika förkunskaper eller behovet av uppdelning i skilda arbetslag prövas nödvändig:

a) vid folkhögskolas huvudkurs eller därmed samtidigt pågående kurser högst 1,000 kronor samt, då elevantalet överstiger 35, ytterligare högst 1,000 kronor,

b) vid fristående kvinnlig kurs eller därtill ansluten andra årskurs högst 750 kronor samt, då elevantalet överstiger 35, ytterligare högst 750 kronor;

7) till huvudkurs och fristående kvinnlig kurs ävensom andra samtidigt med dem pågående kurser, för det fall att ifrågavarande kurser enligt nedan stadgade villkor angående undervisningstidens längd skola pågå minst 3 veckor utöver eljest stadgad minsta undervisningstid, 10 procents förhöjning av eljest utgående statsbidrag;

II) såsom särskilda bidrag till lärares avlöning:

1) för föreståndare samt för ämneslärare med fast anställning ett belopp motsvarande det eller de ålderstillägg, vartill föreståndaren eller läraren må vara berättigad;

2) för lärare, som vikarierar för föreståndare eller för ämneslärare med fast anställning, om tjänstledigheten förorsakas av styrkt sjukdom, det belopp, som, utöver vad den tjänstledige läraren av sin avlöning avstått, erfordras till arvode åt vikarien, och, om tjänstledigheten förorsakas av offentligt uppdrag, bestridande av befattning i statens tjänst eller tjänstgöring hos riksdagen, dess utskott eller revisorer, det belopp, som Kungl. Maj:t för det särskilda fallet bestämmer;

3) till bestridande av kostnaderna för undervisning i hushållsgöromål, då denna undervisning ingår i skolans första årskurs, ett belopp, motsvarande två tredjedelar av den till lärarinnan i enlighet med nedan stadgade bestämmelser utgående minsta avlöningen för arbetsdag, dock ej beräknat för större antal arbetsdagar än som inrymmes inom den för vederbörande kurs stadgade minsta undervisningstiden;

B) bestämma,

att såsom särskilda villkor för utgående av förestående anslag skall gälla:

1) att folkhögskolan skall vara försedd med ett av skolöverstyrelsen fastställt reglemente;

2) att undervisningen vid folkhögskola skall pågå

a) vid huvudkurs och andra samtidigt därmed pågående kurser, då vid skolan även är anordnad fristående kvinnlig kurs, minst 21 veckor men i annat fall minst 24 veckor,

b) vid fristående kvinnlig kurs minst 13 veckor men, vad första årskursen beträffar, för den händelse undervisning i hushållsgöromål ingår i densamma, minst 16 veckor,

Kungl. Maj:t dock obetaget dels att, där undervisningen till följd av smittosam sjukdom eller annan tvingande anledning i vederbörlig ordning varit inställd, ändock bevilja anslag, dels ock att medgiva någon avkortning i angivna tider, där hänsyn till jordbrukets arbetsbehov gör sådant nödvändigt;

3) att för kvinnlig kurs, som pågår samtidigt med manlig huvudkurs, särskild undervisning skall vara anordnad i de ämnen, där sådan erfordras;

4) att i andra årskurs antalet elever uppgår till minst 10 och att dessa elever antingen förut genomgått folkhögskolas första årskurs eller på annat sätt erhållit motsvarande föregående utbildning;

5) att skolan förfogar över ändamålsenliga lokaler samt erforderliga undervisningsmedel;

6) att, innan anslag första gången beviljas åt folkhögskola, densamma skall hava fått sig tillerkänt understöd av vederbörande landsting eller beträffande skola, som är belägen inom sådan stad, som ej i landsting deltager, av stadsfullmäktige eller ock att skolöverstyrelsen vitsordat skolan vara till allmänt gagn;

7) att landsting, hushållningssällskap, kommuner eller enskilda var för sig eller gemensamt till vederbörande skola lämna bidrag, vilka, inberäknat skolavgifter, där sådana förekomma, sammanlagt uppgå till minst lika stort belopp som det, varmed statsbidraget för samtliga på en gång vid skolan pågående kurser överskjuter 3,000 kronor för huvudkurs, 4,500 kronor för huvudkurs med därtill ansluten kvinnlig kurs samt 1,500 kronor för fristående kvinnlig kurs;

8) att vid folkhögskolan anställda lärare åtnjuta en avlöning, uppgående till minst följande belopp, Kungl. Maj:t dock obetaget att i förekommande fall göra undantag från eljest gällande föreskrifter:

för *manlig föreståndare*, förutom fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning, icke understigande 800 kronor, eller, där folkhögskola är förenad med lantmannaskola och sistnämnda skolas föreståndare är utsedd till föreståndare för båda skolorna, 650 kronor,

a) vid folkhögskola med såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs 5,400 kronor,

b) vid folkhögskola med endast huvudkurs 4,600 kronor eller, då endast vare sig manlig eller kvinnlig avdelning däri ingår, 4,000 kronor,

till vilka avlöningsbelopp kunna komma två ålderstillägg, vart och ett å 500 kronor, efter respektive 5 och 10 års oförvitlig tjänstgöring;

för *kvinnliga föreståndare*, förutom fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning, icke understigande 600 kronor,

a) vid folkhögskola med såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs 4,200 kronor,

b) vid folkhögskola med endast huvudkurs 3,800 kronor eller, då endast vare sig manlig eller kvinnlig avdelning däri ingår, 3,400 kronor,

till vilka avlöningsbelopp kunna komma två ålderstillägg, vart och ett å 400 kronor, efter respektive 5 och 10 års oförvitlig tjänstgöring;

för *vikarierande föreståndare* ett särskilt arvode av 500 kronor vid skola med såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs samt 400 kronor vid skola med endast huvudkurs;

för *manlig ämneslärare med fast anställning*, förutom fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning med minst 500 kronor,

a) med anställning vid såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs 3,700 kronor,

b) med anställning endast vid huvudkurs 3,000 kronor,

till vilka avlöningsbelopp kunna komma tre ålderstillägg, vart och ett å 500 kronor, efter respektive 5, 10 och 15 års oförvitlig tjänstgöring;

för *kvinnlig ämneslärare med fast anställning*, förutom fri bostad med bränsle eller motsvarande ersättning med minst 300 kronor,

a) med anställning vid såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs 3,200 kronor,

b) med anställning endast vid huvudkurs 2,700 kronor,

till vilka avlöningsbelopp kunna komma tre ålderstillägg, vart och ett å 300 kronor, efter respektive 5, 10 och 15 års oförvitlig tjänstgöring;

för *extra ordinarie och vikarierande manlig ämneslärare* med full tjänstgöring,

a) med anställning vid huvudkurs 1,900 kronor,

b) med anställning vid fristående kvinnlig kurs 600 kronor;

för *extra ordinarie och vikarierande kvinnlig ämneslärare* med full tjänstgöring,

a) med anställning vid huvudkurs 1,700 kronor,

b) med anställning vid fristående kvinnlig kurs 550 kronor;

för *manlig eller kvinnlig lärare i slöjd* arvode efter 2 kronor 50 öre för varje undervisningstimme;

för *lärarinna i hushållsgöromål* arvode efter 10 kronor för varje arbetsdag;

för *lärare i gymnastik och i sång*, vilken ej på grund av annan anställning vid skolan har bestämd årslön, arvode efter 3 kronor 50 öre för varje undervisningstimme;

9) att vederbörande skolor skola vara underkastade de särskilda bestämmelser, Kungl. Maj:t finner gott utfärda angående skolornas inspektion samt angående det antal ämneslärare med fast anställning, som må finnas vid varje skola, ävensom rörande lärarnas antagande och entledigande samt rättsliga ställning över huvud;

10) att berättelse över skolans verksamhet årligen av skolstyrelsen ingives såväl till ecklesiastikdepartementet som till skolöverstyrelsen och vederbörande landsting;

C) medgiva, att Kungl. Maj:t må äga att utfärda de närmare villkor och bestämmelser, vilka i huvudsaklig överensstämmelse med den uppfattning, åt vilken departementschefen i statsrådsprotokollet uttalat sin anslutning, torde för omförmälda avlöningsförmåners åtnjutande böra stadgas, ävensom de närmare föreskrifter, vilka för tillämpning av omförmälda villkor och bestämmelser eller i övrigt kunna anses erforderliga;

D) medgiva, att av samma förslagsanslag ett belopp av 6,000 kronor må enligt de närmare bestämmelser, Kungl. Maj:t kan finna lämpligt meddela, användas till understöd för utbildning av lärare och lärarinnor vid folkhögskolor;

E) vid bifall till vad under mom. *A)* och *D)* föreslagits höja det ordinarie förslagsanslaget till understöd åt folkhögskolor från dess nuvarande belopp, 475,000 kronor, till 799,025 kronor eller med 324,025 kronor;

F) medgiva, att rätt till delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt må tillkomma:

a) föreståndare samt manliga och kvinnliga ämneslärare med fast anställning med delaktighetsbelopp, som motsvarar vederbörandes lön i högsta lönegraden enligt de ovan föreslagna bestämmelserna för lärares minimiavlöning,

b) manliga och kvinnliga lärare i övningsämnen, vilkas avlöning är av skolstyrelse reglerad, med delaktighetsbelopp motsvarande den reglerade lönen, dock ej mindre än 1,000 kronor,

med rätt för Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i reglementet för sagda pensionsanstalt, som i anledning av vad sålunda föreslagits må befinnas erforderliga;

G) föreskriva, att lärare, som äger eller enligt förslaget erhåller delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt, skall vara underkastad de ändrade bestämmelser, som rörande samma anstalt kunna varda meddelade;

H) för beredande av ökat understöd för folkhögskolor för vinterkursen 1919—1920 och sommarkursen 1920 anvisa på extra stat för år 1920 ett förslagsanslag av 80,000 kronor.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

GUSTAF.

Värner Rydén.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 11 mars 1919.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Ang. löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid folkhögskolor samt statsunderstöd åt nämnda skolor.

Departementschefen, statsrådet Rydén anförde härefter:

Beträffande avlöningen för folkhögskolornas personal äro några allmänna bestämmelser icke meddelade. I anledning av därom gjorda framställningar från såväl lärare och föreståndare vid dessa skolor som folkskolöverstyrelsen har Kungl. Maj:t de senare åren för riksdagen framlagt förslag angående beredande av tillfällig löneförbättring enligt närmare angivna grunder åt ifrågavarande lärarpersonal, och har riksdagen visat sig behjärta de önskemål, som framkommit, genom att för ändamålet anslå nödiga medel. Frågan om en definitiv löne- och pensionsreglering för denna lärarpersonal har emellertid sedan ett par år varit aktuell.

Genom remiss den 30 oktober 1915 anbefalldes folkskolöverstyrelsen att avgiva utlåtande i anledning av en utav åtskilliga lärare och föreståndare vid statsunderstödda folkhögskolor till Kungl. Maj:t ingiven framställning, varuti, bland annat, gjordes hemställan om utredning av den vid

folkhögskolorna anställda lärarpersonalens löne- och pensionsförhållanden samt om reglering av desamma genom statsmakterna.

Sedan överstyrelsen på grund av berörda remiss från de statsunderstödda folkhögskolorna införskaffat vissa uppgifter angående de vid dessa skolor anställda lärarnas löne- och bostadsförhållanden m. m., tillkallade överstyrelsen, i anledning av en från svenska folkhögskolans lärarförening gjord framställning och efter erhållet bemyndigande, föreståndaren vid folkhögskolan i Färgelanda J. Thorson, andre läraren vid folkhögskolan i Hola P. Hugo samt lärarinnan vid folkhögskolan i Kävesta fru Elsa Netz för att tillsammans med folkhögskolinspektören E. Ingers verkställa närmare utredning och utarbeta förberedande förslag i fråga om avlöningsförhållandena vid folkhögskolorna. Ifrågavarande utredning och förslag avgåvos den 21 oktober 1916. Sedermera inhämtade överstyrelsen däröver, liksom över den till överstyrelsen remitterade framställningen, yttranden från folkhögskolornas styrelser och lärarkollegier samt från styrelsen för svenska folkhögskolans lärarförening.

Det utarbetade förberedande förslaget till ordnande av folkhögskollärarnas avlöningsförhållanden anslöt sig i viktiga hänseenden, bland annat genom tillämpning av den så kallade behovsprincipen, till vissa av de förslag i fråga om avlöningen för lärarpersonalerna vid olika läroanstalter, som framlagts av den så kallade lärarlönenämnden. Överstyrelsen ansåg därför oundgängligt att, innan överstyrelsen utarbetade slutligt förslag i frågan, avbida den fortsatta behandlingen av lärarlönenämndens berörda förslag.

I sin framställning den 31 augusti 1918 angående anslag till folkundervisningen m. m. för budgetåret 1920 anmälde överstyrelsen, att, sedan genom beslut av 1918 års lagtima riksdag frågan om ny löne- och pensionsreglering för lärarpersonalerna vid de allmänna läroverken och folkskoleseminarierna samt vid folkskolorna, de högre folkskolorna och de kommunala mellanskolorna vunnit sin slutliga lösning och därmed fastare utgångspunkter skapats för en fortsatt behandling av frågan om ordnande av folkhögskolornas lärarpersonals löne- och pensionsförhållanden, överstyrelsen hade upptagit detta spörsmål till fortsatt behandling och hade för avsikt att för Kungl. Maj:t framlägga utredning och förslag i detta ärende.

Överstyrelsen lämnade därvid en kort redogörelse för huvudgrunderna i sitt förslag och för den kostnadsökning, som därav skulle föranledas.

I enlighet med överstyrelsens ovannämnda framställning hemstälde jag vid anmälan den 9 januari 1919 av de frågor, som tillhörde regleringen av riksstatens åttonde huvudtitel för år 1920, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på proposition angående löne- och

pensionsreglering för lärarpersonalen vid de statsunderstödda folkhögskolorna samt statsunderstöd åt nämnda skolor, beräkna för ändamålet en höjning av det på ordinarie stat uppförda förslagsanslaget till understöd åt folkhögskolor med 300,000 kronor eller från 475,000 kronor till 775,000 kronor. Denna min hemställan blev ock av Kungl. Maj:t bifallen.

På grund av de verkningar, dyrtiden medfört för folkhögskolorna liksom för andra läroanstalter, anvisade 1918 års lagtima riksdag, med bifall till Kungl. Maj:ts därom framställda förslag, för beredande av ökat understöd åt folkhögskolor för vinterkursen 1918—1919 och sommarkursen 1919 på extra stat för år 1919 ett förslagsanslag av 95,000 kronor. Då medel alltjämt erfordrades till ökat understöd åt folkhögskolorna även för vinterkursen 1919—1920 och sommarkursen 1920 samt med hänsyn till de ytterligare prisstegringar, som ägt rum efter det riksdagen beviljade sistnämnda anslag, ansåg jag mig vid anmälan av de frågor, som tillhörde regleringen av riksstatens åttonde huvudtitel för år 1920, hava att räkna med ett något högre belopp för ifrågavarande ändamål. Utredningen i ärendet var emellertid då icke slutförd, vadan jag hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på proposition angående ökat understöd åt folkhögskolor för vinterkursen 1919—1920 och sommarkursen 1920, för ändamålet beräkna på extra stat för år 1920 ett förslagsanslag av 150,000 kronor. Jämväl denna min hemställan blev av Kungl. Maj:t bifallen.

Då numera utredning och förslag föreligga i de av mig sålunda nämnda spörsmålen, anhåller jag att ånyo få anmäla desamma inför Kungl. Maj:t.

Innan jag ingår på en närmare behandling av frågan om nya bestämmelser angående statsunderstöd åt folkhögskolorna i dess nu befintliga läge, vill jag inledningsvis nämna något om dessa skolors tillkomst och organisation samt deras allmänna ställning inom vårt undervisningsväsen. Jag återgiver härvid i huvudsak den redogörelse, som av skolöverstyrelsen lämnats i dess framställning i ämnet.

Folkhögskolornas uppkomst och utveckling.

De första folkhögskolorna i vårt land uppstodo för ett halvsekel sedan, år 1868, då i Östergötlands, Kristianstads och Malmöhus län inrättades undervisningsanstalter av detta slag, vilka skolor allt fortfarande äga bestånd. Liksom de något äldre danska förebilder, efter vilka de svenska folkhögskolorna fingo sitt namn, hava dessa satt som sin uppgift att åt vuxen ungdom meddela en medborgerlig och karaktärsdanande undervisning, men i högre grad än de danska synas de svenska folkhögskolorna ha inriktat

sig på att jämväl tillgodose det praktiska livets krav utan att därför tappa sitt ideella syftemål ur sikte. Till en början voro folkhögskolorna blott avsedda för manlig ungdom och pågingo endast under vinterhalvåret, men efter några år inrättades kvinnliga sommarkurser, vid vilka undervisningen förutom bokliga ämnen jämväl upptog sömnad och vävning samt längre fram även hushållsgöromål. Det stora flertalet folkhögskolor kom alltså att omfatta en manlig vinterkurs på 5—6 månader och en kvinnlig sommarkurs på 3—4 månader. I Norrland och Dalarna, undantagsvis även i mellersta och södra delarna av landet, inrättade sig flera folkhögskolor — möjligen efter inflytelser från Finland — såsom samskolor med en för såväl manliga som kvinnliga elever avsedd vinterkurs, vilken, där sommarkurs ej förekommer och där jordbruksarbetet ej lägger hinder i vägen därför, är utsträckt något antal veckor längre än andra vinterkurser. På grund av den stora tillströmning av kvinnliga elever, som under senare åren ägt rum, ha allt flera skolor börjat emottaga kvinnliga elever även vid vinterkurserna. Under läsåret 1917—1918, då 49 fullständiga folkhögskolor voro i verksamhet, hade sålunda 32 skolor manlig vinterkurs och kvinnlig sommarkurs, 9 manlig och kvinnlig vinterkurs jämte kvinnlig sommarkurs samt 8 endast vinterkurs med manlig och kvinnlig avdelning. Därjämte förekom en skola, som omfattade blott sommarkurs med uteslutande kvinnliga elever.

Redan på 1870-talet började några folkhögskolor inrätta en andra årskurs för de manliga eleverna. Denna kurs avsåg till en början att tillgodose behovet av teoretisk lantbruksundervisning för elever av jordbrukarklassen. Efter hand utbildades härur en verklig fackskola, lantmannaskolan, sidoordnad med folkhögskolan och i många fall fortfarande förenad med denna; 29 folkhögskolor äro sålunda förenade med lantmannaskolor.

Sedan det i reglementet för lantmannaskolor den 10 juni 1912 föreskrivits, att föreståndaren för lantmannaskola skall vara agronomiskt utbildad, innehaves denna skolas ledning endast undantagsvis av folkhögskolans föreståndare, vilken däremot enligt samma reglemente kan utses till rektor för bada de förenade skolorna med viss ekonomisk och disciplinär befogenhet.

De andra årskurser, som numera förekomma vid folkhögskolornas vinterkurser, äro, på ett par undantag när, icke avsedda för jordbruksundervisning utan upptaga ett urval av de läroämnen, som förekomma i den egentliga folkhögskolan, ofta med tillägg av något främmande språk. Även vid de kvinnliga sommarkurserna ha andra årskurser inrättats, av vilka några meddela undervisning i bokliga ämnen med eller utan slöjd, men flertalet äro organiserade som husmodersskolor.

Under läsåret 1917—1918 förekommo andra årskurser vid 15 vinterkurser och lika många kvinnliga sommarkurser.

Till belysning av den utveckling folkhögskolorna haft kunna för vart och ett av de fem årtionden, under vilka sådana skolor varit i verksamhet, tjäna följande uppgifter om antalet skolor vid slutet av varje årtionde samt om sammanlagda antalet under årtiondet undervisade elever.

Årtionde.	Antal skolor vid periodens slut.	Sammanlagda antalet elever under perioden manliga	kvinnliga	summa
1868/69—1877/78	21	3.187	136	3.323
1878/79—1887/88	24	6.216	1.782	7.998
1888/89—1897/98	28	6,981	3,694	10,675

1898/99—1907/08	37	9,442	7,776	17 218
1908/09—1917/18	50	12,920	14 391	27,311
		Summa 38,746	27,779	66,525

Elevantalet i folkhögskolorna uppgick under läsåret 1917—1918 till 1,723 under vinterkursen och 1,253 under sommarkursen. De manliga eleverna voro till antalet 1,360 och de kvinnliga 1,616, summa 2,976.

Enligt gällande författning skall vid varje folkhögskola finnas förutom föreståndaren en ordinarie, vilket här innebär pensionsberättigad, lärare. I regel utgöres ej den ordinarie lärarpersonalen av flera än dessa, icke heller vid de folkhögskolor, som hava stort elevantal och mer än en årskurs, detta av orsaker, som längre fram närmare skola belysas. Utom dessa ordinarie befattningshavare äro emellertid vid folkhögskolorna anställda ett ganska stort antal extra lärarkrafter för undervisning såväl i läsämnen som i övningsämnen, varjämte de skolor, som äro förenade med lantmannaskola, i större eller mindre utsträckning kunna anlita biträde av lärarna vid sistnämnda skola.

De flesta folkhögskolor ha tillkommit genom enskilt initiativ, oftast genom en sammanslutning av för saken intresserade personer, vilka bildat en förening till skolans uppehållande, i några fall genom donation av en enda person. Icke så få skolor ha emellertid upprättats av landsting, och ännu flera hava med tiden övergått från den stiftande föreningens i landstingets ägo. För närvarande stå 18 skolor under vederbörande landstings målsmanskap, men i några fall är det oklart, huruvida landstinget är ägare till byggnaderna eller skolan måste betraktas som en självvägande, fastän av landstinget beroende institution. Även de skolor, som innehavas av föreningar, äro emellertid understödda av landstingen, och på få undantag när utse landstingen en eller flera ledamöter i styrelserna även för sådana skolor. Landstingens understöd åt folkhögskolorna är för övrigt mycket växlande inom olika län. De skolor, som ägas av landsting, ha i flera fall, förutom bidragen till de årliga driftkostnaderna, erhållit betydande anslag för byggnadsändamål, och särskilt under det sista årtiondet ha erkännansvärda uppoffringar av detta slag gjorts. För år 1918 beviljade landstingen till folkhögskolorna sammanlagt 512,377 kronor, varav till driftkostnader 306,039 kronor och till nybyggnader eller underhåll av byggnader 206,238 kronor.

De skolor, som icke ägas av landsting, befinna sig i allmänhet i ett mera ofördelaktigt ekonomiskt läge än de förra. Vanligen har den förening, som stiftat skolan, måst upplåna en del av det för skolans anläggning eller för dess utvidgning behövliga byggnadskapitalet, varigenom skolans budget kommit att betungas med räntor och amorteringar å denna skuld förutom kostnaden för byggnadernas underhåll. Detta till trots har emellertid flertalet även av dessa folkhögskolor undervisningslokaler, som stundom äro förträffliga och i allmänhet fylla rimliga anspråk.

Behovet att anskaffa för eleverna lämpliga bostäder ävensom kosthåll under vistelsen vid skolan har för de flesta skolor nödvändiggjort uppförande av internatlokaler. Genom den ständiga sammanlevnad mellan elever och lärare, som härmedelst åstadkommes, sättes skolan bättre i stånd att fylla sin fostrande uppgift, men internaten ha under senare åren vållat många skolor stora ekonomiska svårigheter, då man i det längsta tvekat att höja inackorderingsavgifterna i jämbredd med den ständiga prisstegringen å livsförnödenheter och bränsle. Icke minst av denna anledning befinna sig många skolor nu i en ytterst ogynnsam ekonomisk belägenhet, vilken omöjliggjort

för dem att genom skälig höjning av lönerna hålla lärarna någorlunda tryggade för av dyrtiden föranledda utkomstbekymmer.

Genom sättet för sin tillkomst, genom sin organisation och ännu mera genom avsaknaden av alla reglementariska bestämmelser från statens sida för undervisningens beskaffenhet och bedrivande intaga folkhögskolorna en särställning inom vårt undervisningsväsen. Denna frihet, som folkhögskolans målsmän alltid förklarat nödvändig för dessa skolor, ja rent av som »folkhögskolans livsluft», har också hittills blivit respekterad av de anslagsbeviljande myndigheterna, icke minst av statsmakterna. Det kan ej heller bestridas, att folkhögskolorna väl begagnat sin frihet. Därigenom ha de haft möjlighet att på ett för dessa skolor säreget sätt anpassa sig efter befolkningens behov och efter de lokala förhållandenas krav, på samma gång de lämnat utrymme för lärarindividualiteter att göra sig gällande inom de banor, som passade dem bäst. All obundenhet till trots har emellertid folkhögskolan haft en fast tradition att bygga på, som visat sig starkt normerande i det stora hela såväl för undervisningens metoder som för ämnesval. En viss normaltyp har liksom av sig självt utbildats, som med mindre betydande variationer satt prägel på flertalet skolor och givit dem behörig stadga i deras arbete. Den fria organisationen har också visat sig icke utgöra några hinder för skolornas stabilitet i yttre måtto. Om man undantager några mindre lyckade försöksanläggningar under den första grundartiden, skolor som på grund av olämplig ledning måste upphöra efter en kort tillvaro, har egentligen endast en statsunderstödd folkhögskola blivit nedlagd. Detta vittnar om att dessa skolor vunnit förtroende hos allmänheten och fyllt ett hos vissa lager av befolkningen förefintligt behov.

Övergår jag så till en redogörelse för de åtgärder, som från statens sida vidtagits för understödjande av dessa skolors verksamhet, ställa sig förhållandena i detta avseende på följande sätt:

Understöd av statsmedel.

Under de första åren efter folkhögskolornas inrättande uppehöllos de då befintliga skolorna uteslutande genom bidrag av enskilda, anslag av landsting och kommuner samt elevavgifter. Men det visade sig snart, att för skolornas utveckling större årsinkomster voro av nöden, och vid riksdagen år 1872 väcktes av åtskilliga folkhögskolintresserade riksdagsmän motioner om statsbidrag till dessa skolor. Med bifall härtill beviljade riksdagen ett understöd av högst 2,000 kronor till varje folkhögskola, dock på sådana villkor, att statsbidraget ej finge överstiga hälften av skolans övriga inkomster, elevavgifter oberäknade. Genom beslut av riksdagen år 1875 lättades dessa villkor sålunda, att statsbidraget kunde utgå till samma belopp som det skolan tillkommande ortsbidraget, elevavgifter inberäknade. 1878 års riksdag beviljade anslag till andra årskurser, varigenom skolor med sådan kurs kunde erhålla inalles 3.000 kronor i statsbidrag. En betydligare ökning av anslaget företogs av riksdagen år 1900, varvid även beviljades statsbidrag för parallellavdelningar, varigenom möjliggjordes att i vissa ämnen uppdela eleverna i olika avdelningar, samt särskilt bidrag bestämdes för kvinnliga kurser, varjämte till utbildning av folkhögskolornas lärarpersonal anslogs 3,000 kronor årligen. Efter i flera avseenden nya grunder och med väsentlig förhöjning av statsbidraget fastställde riksdagen år 1912 de ännu gällande bestämmelser, enligt vilka statsunderstödet till folkhögskolorna utgår. Riksdagen medgav då, att av förslagsanslaget till understöd åt folkhögskolor, som höjdes från 220 000 kronor med 119,200 till 339,200 kronor, finge såsom understöd åt sådana i verksamhet varande

folkhögskolor i riket, som visat sig gagneliga och av Kungl. Maj:t prövades vara i behov av dylikt understöd, utgå:

a) till folkhögskola, som pågår minst 20 veckor, högst 4.500 kronor;

b) till kvinnlig folkhögskola, som pågår minst 12 veckor, högst 2.400 kronor;

c) till kvinnlig kurs, som pågår samtidigt med manlig folkhögskola under minst 20 veckor och med särskild undervisning i de ämnen, där sådant erfordras, högst 2,400 kronor;

d) till en andra årskurs vid folkhögskola, som åtnjuter statsunderstöd till sin första årskurs, högst 2,500 kronor vid folkhögskola, som pågår minst 20 veckor, och 1.500 kronor vid kvinnlig folkhögskola, som pågår minst 12 veckor, dock under förutsättning att antalet elever i andra årskursen uppgår till minst fjärdedelen av medeltalet elever i motsvarande första årskursen under närmast föregående femårsperiod eller vid nyinrättad skola för den tid, skolan varit i verksamhet; samt därjämte

e) till anordnande av parallellavdelning vid folkhögskola, då sådant prövas vara för undervisningen i övningsämnena oundgängligen erforderligt, extra anslag av högst 1,500 kronor till folkhögskola, som pågar minst 20 veckor, och 1,000 kronor till kvinnlig folkhögskola, som pågår minst 12 veckor;

allt under vilkor,

1) att styrelsen erhållit delaktighet i för lärarna avsedd pensionsanstalt för såväl föreståndaren som ytterligare en lärare vid varje folkhögskola,

2) att landsting, kommuner eller enskilda var för sig eller gemensamt till vederbörande skola eller kurs lämna bidrag, vilka, inberäknat skolavgifter, sammanlagt uppgå till minst lika belopp som det, varmed statsbidraget överskjuter 2,000 kronor för manlig kurs och 1,000 kronor för kvinnlig kurs,

3) att, innan anslag första gången beviljas åt folkhögskola, dennas behövlighet skall vara vitsordad av vederbörande landsting, eller ock att Kungl. Maj:t, efter hörande av folkhögskolinspektören, funnit skolan vara till allmänt gagn,

4) att vederbörande skolor skola vara underkastade de närmare bestämmelser angående skolornas inspektion samt lärarnas pensionering, antagande och entledigande, som Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva, samt

5) att berättelse över skolans eller kursens verksamhet årligen av skolstyrelsen ingives såväl till Kungl. Maj:t som till vederbörande landsting.

I sammanhang härmed beviljade riksdagen anslag till inspektion av folkhögskolorna genom en särskild av Kungl. Maj:t utsedd inspektör, vilken efter folkskolöverstyrelsens upprättande blivit anställd inom överstyrelsen.

Ovannämnda och övriga bestämmelser rörande användningen av anslaget till folkhögskolorna återfinnas i kungörelsen den 21 november 1913 (nr 397) angående understöd åt folkhögskolor m. m.

Den anslagsförhöjning, som genom nu nämnda riksdagsbeslut gavs åt folkhögskolorna och som tillkom vid en för desamma ganska kritisk tidpunkt, verkade för visso mycket välgörande för folkhögskolornas vidare utveckling. Skolor med dittills allt för svag ekonomi och på denna grund otillräckliga lärarkrafter upphjälptes, andra utvidgades med nya kurser och avdelningar, och flera nya skolor upprättades. Trots de störningar, världskrigets utbrott kort efter beslutets ikraftträdande medfört, och fastän skolorna mer eller mindre hårt drabbats av den allmänna prisförhöjningens svårigheter, har dock såsom framgår av den förut meddelade översikten elevantalet i sin helhet varit i jämn stegring, om man undantager en tillfällig nedgång i antalet

manliga elever under första krigsåret, säkerligen förorsakad av de många inkallelserna till krigstjänstgöring.

Under läsåret 1913—1914 hade folkhögskolorna sålunda 2.662 manliga och kvinnliga elever och såsom redan nämnts under senaste läsåret, 1917—1918, 2.976 elever.

Det av riksdagen år 1912 höjda anslaget till understöd åt folkhögskolor å 339,200 kronor höjdes ytterligare år 1915 till 420.000 kronor, år 1917 till 460.000 kronor och utgår för närvarande jämlikt 1918 års lagtima riksdags beslut med 475,000 kronor.

På grund av de utav kristiden förorsakade svåra ekonomiska förhållandena för folkhögskolorna och för möjliggörande, att skolornas verksamhet skulle i möjligast orubbad form kunna alltjämt bedrivas, beviljade 1918 års riksdag, på därom av Kungl. Maj:t gjord framställning, för beredande av ökat understöd åt nämnda skolor för vinterkursen 1918—1919 och sommarkursen 1919 på extra stat för år 1919 ett förslagsanslag av 95,000 kronor.

Det må härjämte erinras, att till stipendier åt elever vid folkhögskolor under en följd av år utgått särskilt anslag, vilket efter successiv förhöjning för närvarande är i riksstaten såsom förslagsanslag uppfört med ett belopp av 140,000 kronor.

De krav, som med ökad styrka efter världskrigets utbrott framträdde angående förbättrade avlöningsförmåner för lärare vid olika undervisningsanstalter och vilka till en början resulterade i tillfälliga löneförbättringar för att genom 1918 års lagtima riksdags beslut nå sin uppfyllelse genom en definitiv löneregleringen, hava ävenledes gjorts gällande i fråga om folkhögskolornas lärarpersonal och även för denna personal tills vidare tillgodosetts förmedelst tillfällig löneförbättring.

I anledning av Kungl. Maj:ts därom gjorda framställning anvisade 1917 års riksdag på extra stat för år 1918 ett förslagsanslag av 45 000 kronor för beredande under läsåret 1917—1918 av tillfällig löneförbättring åt lärare vid statsunderstödda folkhögskolor att, efter Kungl. Maj:ts beprövande i varje särskilt fall, utgå enligt följande grunder, med rätt för Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som för tillämpning av dessa grunder vore erforderliga:

1) Den tillfälliga löneförbättringen skulle utgå

a) med högst 350 kronor för vinterkurs och högst 100 kronor för sommarkurs till varje ordinarie lärare;

b) med högst 200 kronor för vinterkurs och högst 100 kronor för sommarkurs till varje icke ordinarie, manlig och kvinnlig ämneslärare, som hade en tjänstgöringsskyldighet av minst 15 timmar i veckan;

c) med högst 150 kronor för vinterkurs och högst 100 kronor för sommarkurs till varje annan manlig och kvinnlig lärare, som hade en tjänstgöringsskyldighet av minst 15 timmar i veckan och vilka icke ägde erhålla tillfällig löneförbättring enligt de i punkterna a) och b) angivna grunder.

2) Såsom bidrag till ifrågavarande tillfälliga löneförbättring skulle utgå av det belopp, som för varje särskilt fall kunde komma att bestämmas, två tredjedelar av statsmedel, under villkor att den återstående tredjedelen tillskötes av landsting, kommuner eller enskilda.

Vidare beslöt 1917 års riksdag, att för år 1917 krigstidshjälp av statsmedel skulle utgå till lärare vid statsunderstödda folkhögskolor med 250 kronor till ordinarie lärare vid vinterkurs eller vinter- och sommarkurs samt med 150 kronor till sådan annan lärare vid vinterkurs eller vinter- och sommarkurs, som hade en tjänstgöringsskyldighet

av minst 15 timmar i veckan, med rätt för Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter i ämnet, som kunde vara erforderliga, varjämte riksdagen till bestridande av kostnaderna för ifrågavarande krigstidshjälp anvisade på extra stat för år 1918 ett förslagsanslag av 37,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att under år 1917 förskottsvis av tillgängliga medel utanordna detta belopp.

För läsåret 1918—1919 utgår tillfällig löneförbättring med väsentligt förhöjda belopp, nämligen med högst 700 kronor för vinterkurs och högst 300 kronor för sommarkurs till varje ordinarie lärare, med högst 450 kronor för vinterkurs och högst 250 kronor för sommarkurs till varje icke ordinarie, manlig och kvinnlig ämneslärare, som har en tjänstgöringsskyldighet av minst 15 timmar i veckan, samt med högst 350 kronor för vinterkurs och högst 250 kronor för sommarkurs till varje annan manlig och kvinnlig lärare, som har en tjänstgöringsskyldighet av minst 15 timmar i veckan. Bestämmelsen om den tillfälliga löneförbättringens fördelning med två tredjedelar på staten och den återstående tredjedelen på vederbörande landsting, kommun eller enskilda är bibehållen. För ändamålet anvisade 1918 års lagtima riksdag på extra stat för år 1919 ett förslagsanslag av 95.000 kronor.

Slutligen beviljade 1918 års urtima riksdag extra krigstidstillägg för vinterkursen 1918—1919 att utgå av statsmedel med 325 kronor till varje ordinarie lärare, med 225 kronor till varje icke ordinarie lärare, vilkens tjänstgöringsskyldighet omfattade minst 15 timmar i veckan, samt med 200 kronor till varje annan lärare, som hade en tjänstgöringsskyldighet av minst 15 timmar i veckan. För detta ändamål anvisades ett förslagsanslag av 50,000 kronor.

Petition av lärare vid folkhögskolor och i anledning därav vidtagna åtgärder.

På sätt i det föregående erinrats hade ett antal föreståndare och lärare vid folkhögskolor i en till ecklesiastikdepartementet den 27 oktober 1915 inkommen framställning fört frågan om definitiv löneregleringen för nu förevarande lärarpersonal på tal.

I denna skrivelse hemställdes,

dels att i gällande författningar för folkhögskolorna måtte införas vissa bestämmelser i syfte att närmare reglera tillsättningen av lärare vid nämnda skolor samt tillförsäkra sagda lärare en tryggare rättslig ställning och ett ökat inflytande i fråga om skolornas ledning;

dels ock att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning av folkhögskollärarnas löne- och pensionsförhållanden, så att deras lönefråga måtte vinna lösning i samband med löne- och pensionsregleringen för lärarpersonalen vid rikets allmänna läroverk samt vid folk- och småskolor, varjämte uttalades den önskan, att för folkhögskolans ordinarie lärare minimilön samt bestämda ålderstillägg måtte stadgas och att staten helt eller delvis betalade dessa ålderstillägg samt viss del av minimilönen. Beträffande minimilönernas belopp hemställdes, att dessa måtte bringas i närmare överensstämmelse med lönerna för de lararkategorier, som hade en utbildning, motsvarande folkhögskollärarnas.

På grund av denna framställning, vilken såsom nämnts genom remiss

den 30 oktober 1915 överlämnades till folkskolöverstyrelsen, anhöll överstyrelsen i skrivelse den 15 november 1915, att Kungl. Maj:t måtte lämna i uppdrag åt lärarlönenämnden att verkställa den begärda utredningen, men Kungl. Maj:t återförvisade den 20 januari 1916 ärendet till överstyrelsen att av densamma utredas i hela dess vidd. Överstyrelsen lät då genom folkhögskolinspektören infordra uppgifter från samtliga folkhögskolor angående lärarpersonalens avlöningsförhållanden. Innan dessa uppgifter hunnit bliva föremål för bearbetning, inkom till överstyrelsen en skrivelse från svenska folkhögskolans lärarförening, grundad på beslut vid dess möte å Sörängen den 6 september 1916, vari hemställdes, att överstyrelsen måtte låta vissa av föreningen utsedda medlemmar av folkhögskollärarkåren deltaga i den förestående utredningen och i utarbetandet av därur eventuellt framgående förslag till lönereglering för folkhögskollärarna. Med bifall till denna framställning beslöt överstyrelsen efter genom Kungl. Maj:ts beslut den 10 november 1916 erhållet bemyndigande tillkalla de av lärarföreningen utsedda, i det föregående omförmälda personerna: folkhögskolföreståndaren J. Thorson, läraren Per Hugo och lärarinnan Elsa Netz, och uppdrog åt dessa att tillsammans med folkhögskolinspektören verkställa nämnda utredning och uppgöra därav betingat förslag till nya grunder för avlönings- och pensionsförhållandena vid folkhögskolorna.

Utredning av folkhögskollärarnas nuvarande löneförhållanden.

Den av nämnda kommitté verkställda utredningen återgives härmed i ett av skolöverstyrelsen gjort sammandrag.

Enligt de inkomna uppgifterna, vilka avse läsåret 1915—1916, tjänstgjorde vid de 47 fullständiga folkhögskolor, som då voro i verksamhet, förutom lika många föreståndare, 52 ordinarie (d. v. s. pensionsberättigade) lärare, 28 manliga och 15 kvinnliga extra lärare i läsämnen, 12 manliga och 100 kvinnliga slöjdlärare samt 34 skolkökslärarinnor. Därtill kom ett antal biträdande lärare med mindre betydande tjänstgöring, dels sådana, som hava anställning vid lantmannaskola och därjämte någon mindre undervisning i därmed förenad folkhögskola, dels sådana lärare i sång och gymnastik m. m., som utöva denna undervisning endast som en bisyssla. Dessa lärare ansågo sig kommitterade ej behöva inbegripa i sin utredning.

Av utredningen framgår, att lärarlönerna vid folkhögskolorna ställa sig synnerligen olika, detta ej blott beroende på skolornas ekonomiska läge utan även på den olika längden av undervisningstiden samt därav, huruvida folkhögskolan är förenad med lantmannaskola, respektive lanthushållsskola eller icke. Bäst ställa sig i sådant avseende förhållandena vid de skolor, som ha både vinter- och sommarkurs och som äro förenade med lantmannaskola, där föreståndaren för folkhögskolan kan påräkna något särskilt arvode såsom rektor eller lärare vid lantmannaskolan. Kommitterade ha i nedanstående uppgifter såväl för föreståndare som lärare även inräknat den ersättning, som tillkommer desamma i form av arvode från lantmannaskola och lanthushållsskola. Förutom lönen tillkommer i de flesta fall för ordinarie befattningshavare bostadsförmån. Enligt dessa grunder te sig avlöningsförmånerna för olika lärargrupper på följande sätt:

1. *Föreståndare och ordinarie lärare.*

Avlöning. Kronor.	Antal föreståndare		Antal ordinarie lärare	
	vid skola med vinter- och sommarkurs.	vid skola med endast vinterkurs.	med tjänstgöring vid vinter- och sommarkurs.	med tjänstgöring endast vid vinterkurs.
1,700—1,999	—	—	2	5
2,000—2,499	—	—	9	8
2,500—2,999	—	2	22	—
3,000—3,499	—	2	4	—
3,500—3,999	2	2	1	—
4,000—4,499	12	1	1	—
4,500—4,999	14	2	—	—
5,000—5,499	7	—	—	—
5,500—5,999	1	—	—	—
6,000	1	—	—	—
7,000	1	—	—	—
	38	9	39	13
	S:a 47		S:a 52	

för föreståndare är

lägsta lön ..... 2 800 kronor
högsta » ..... 7,000 »
medellön vid skola med både vinter- och sommarkurs ..... 4,663 »
» » » » endast vinterkurs ..... 3,594 »

för ordinarie lärare är

lägsta lön ..... 1,700 kronor
högsta » ..... 4,050 »
medellön för lärare med tjänstgöring vid både vinter- och sommarkurs 2,679 »
» » » » » endast vid vinterkurs ..... 1,893 »

2. *Manliga extra ämneslärare.*

	helt läsår:	endast vinterkurs:
lägsta lön	1,300 kronor	1,000 kronor
högsta »	2,500 »	2,400 »
medellön	1,875 »	1,407 »

3. *Kvinnliga extra ämneslärare:*

	helt läsår:	endast vinterkurs:	endast sommarkurs:
lägsta lön	1.000 kronor	800 kronor	400 kronor
högsta »	2.050 »	1,500 »	920 »
medellön	1,262 »	1,000 »	616 »

4. *Lärare och lärarinnor i slöjd:*

I fråga om dessa lärares undervisningsskyldighet råder mycket stor skiljaktighet; för manliga slöjdlärare uppgår den vid olika skolor från 3 till 30 timmar och för kvinnliga från 8 till 34 timmar. Då ingenstädes lönen uppgivits såsom timarvode, ha kommitterade ansett sig för att kunna få någorlunda riktiga jämförelsetal böra lämna ur räkningen sådana lärare, vilkas tjänstgöring varit av ringare omfång eller av mera tillfällig art. Uppgifterna avse därför 7 manliga och 84 kvinnliga slöjdlärare.

a) manliga slöjdlärare (7 st.)

300—1,100 kronor (på grund av den högst olika tjänstgöringslängden är ett medeltal ej av upplysande värde).

b) slöjdlärarinnor (84 st.)

	helt läsår:	endast vinter-kurs:	4 månaders sommarkurs:	3 månaders sommarkurs:
lägsta lön	1.000 kronor	300 kronor	400 kronor	250 kronor
högsta »	1.468 »	900 »	750 »	700 »
medellön	1,117 »	638 »	535 »	439 »

5. *Skolkökslärarinnor* (34 st.)

	helt läsår:	endast vinter-kurs:	4 månaders sommarkurs:	3 månaders sommarkurs:
lägsta lön	1.040 kronor	680 kronor	450 kronor	450 kronor
högsta »	1,460 »	1,180 »	825 »	800 »
medellön	1,252 »	961 »	605 »	525 »

I regeln tillkommer såväl för extra ordinarie ämneslärare som för övningslärare fri bostad.

Efter vad överstyrelsen kunnat inhämta ha ej, sedan denna utredning verkställdes, några väsentliga förändringar i fråga om folkhögskollärarnas avlöningsförhållanden inträffat utöver dem, som åstadkommits genom av riksdagen på Kungl. Maj:ts förslag beviljad krigstidshjälp och tillfällig löneförbättring.

Kommitterades förslag till löne-reglering.

Jag övergår nu till att i korthet redogöra för det förslag till lönereglering för folkhögskolans lärarpersonal, som av förutnämnda kommitterade uppgjorts, varvid jag återgiver en av skolöverstyrelsen av detsamma gjord resumé. Detta förslag är byggt på följande huvudprinciper:

Såsom villkor för beviljande av statsunderstöd åt en folkhögskola bör fastställas, att lärarpersonalen tillförsäkras vissa *minimilöner*. Dessa utbetalas ej direkt av statsmedel utan utgå såsom förut av till undervisningens uppehållande anslagna medel.

Till dessa minimilöner bör för den ordinarie lärarpersonalen tillkomma dels *ålderstillägg*, dels, där sådant kan ifrågakomma, *familjetillägg* i huvudsaklig överensstämmelse med lärarlönenämndens förslag angående familjetillägg för folkskolornas och de kommunala mellanskolornas lärarpersonal. Såväl ålderstillägg som familjetillägg borde direkt utgå av statsmedel.

Såsom minimilöner föreslogo kommitterade:

för *föreståndare* vid skola med både vinter- och sommarkurs ..... 4.200 kronor
» » » » » endast vinterkurs..... 3,700 »
» *ordinarie ämneslärare* med tjänstgöring vid både vinter- och sommarkurs ..... 2,700 »
» *ordinarie ämneslärare* vid endast vinterkurs ..... 2,200 »

för föreståndare skulle därtill komma, förutom bostadsförmån eller ersättning därför med minst 500 kronor, *2 ålderstillägg*, vartdera å 500 kronor, efter respektive 5 och 10 års tjänstgöring,

för ordinarie lärare, förutom bostadsförmån eller ersättning därför med minst 400 kronor för gift och 250 kronor för ogift lärare, *4 ålderstillägg*, vartdera å 400 kronor, efter respektive 5, 10, 15 och 20 års tjänstgöring samt

för såväl föreståndare som ordinarie lärare *familjetillägg* att utgå med 300 kronor för varje enligt lärarlönenämndens förslag i fråga om familjetillägg till folkskolornas och de kommunala mellanskolornas lärarpersonal till sådant tillägg berättigat barn;

för *extra ordinarie ämneslärare*, såväl manliga som kvinnliga med full tjänstgöring

vid vinterkurs ..... 1,500 kronor
» sommarkurs..... 500 »

Till avlöning av *sjukvikarie* för ordinarie lärare föreslå kommitterade, att statsbidrag måtte erhållas till tre fjärdedelar av minimilönen för extra lärare, medan den för sjukdom tjänstledige ordinarie läraren skulle avstå av sin lön ett belopp, motsvarande återstående fjärdedelen av denna lön.

För *lärare och lärarinnor i slöjd* ha kommitterade ansett en dubbel avlöningsform, nämligen dels viss grundlön, dels timlön i förhållande till antalet undervisningstimmar, lämpligast och därvid föreslagit:

för lärare i manlig slöjd med en undervisning av minst 12 timmar i veckan
dels en grundlön av ..... 400 kronor
dels en timlön av 1 krona för undervisningstimme,

för lärarinna i kvinnlig slöjd, som må anses som huvudlärarinna inom sitt ämne,
dels en grundlön av 250 kronor för kurs,
dels en timlön av 1 krona för undervisningstimme.

För *skolkökslärarinnor* ha kommitterade hänvisat till det i lärarlönenämndens betänkande II del 1 framlagda förslaget till avlöningsnormer för skolkökslärarinnor, enligt vilket sådan lärarinna, därest hon erhållit fast anställning med full tjänstgöring, må åtnjuta för år minst en grundlön av 1,150 kronor samt tre ålderstillägg, vartdera å 200 kronor, ävensom bostadsförmån eller, därest anställningen icke omfattar helt läsår, en ersättning av 6 kronor 60 öre för tjänstgöringsdag; allt under förutsättning att folkhögskolorna kunna bliva delaktiga av särskilt statsbidrag för skolkökskurser till det av nämnden föreslagna beloppet. Kommitterade föreslå därjämte, att bostadsförmån jämväl må tillerkännas såväl extra ämneslärare som lärare i övningsämnen,

såvida dessa hava full tjänstgöring vid skolan och icke, oberoende av sin anställning vid skolan, hava sig tillförsäkrad bostad.

I fråga om lärarpersonalens *pensionsförhållanden* föreslå kommitterade, att delaktighetsbeloppet i pensionsanstalten måtte fastställas till lägst den för respektive föreståndare eller lärare bestämda minimilönen och högst denna lön jämte ålderstilläggen, sålunda

för föreståndare lägst 3,700 kronor, högst 5.200 kronor,
» ordinarie lärare lägst 2,200 kronor, högst 4,300 kronor,

samt att det måtte medgivas jämväl lärare och lärarinnor i slöjd samt lärarinnor i huslig ekonomi med en tjänstgöringstid av minst 20 veckor årligen rätt till inträde i pensionsanstalten med delaktighetsbelopp av lägst 800 kronor och högst 1,600 kronor. Även ha kommitterade uttalat sig för sådan ändring i pensionsreglementet, att kvinnliga ämneslärare kunde på samma villkor som manliga vinna delaktighet i pensionsanstalten och sålunda erhålla möjlighet att anställas som ordinarie lärare vid folkhögskolor.

Kommitterade ha uttryckligen betonat, att de vid uppgörandet av sitt förslag till lönebestämmelser tagit hänsyn till den prisnivå, som rådde före krigsutbrottet, och att, därest den allmänna prisstegring å förnödenhetsvaror, som sedan dess inträffat, skulle bliva beståndande, de föreslagna lönesatserna borde undergå en motsvarande höjning.

För genomförande av den föreslagna löneregleringen skulle enligt kommitterades åsikt erfordras, förutom det särskilda statsbidraget till ålders- och familjetillägg, en höjning av statsunderstödet till skolorna, vilken borde tillkomma dessas huvudkurs, vinterkursen, och uppgå till minst 500 kronor utöver det nu beviljade understödet.

Yttranden över kommitterades förslag.

Genom remiss till vederbörande skolstyrelser och lärarkollegier samt till styrelsen för Svenska folkhögskolans lärarförening satte överstyrelsen sedermera dessa i tillfälle att yttra sig över kommitterades förslag. Bland de uttalanden, som i anledning härav inkommo, vill jag, med återgivande av vad överstyrelsen i sin i det följande omförmälda framställning anfört, först i korthet redogöra för det av lärarföreningens styrelse ingivna, enär detta i många fall vann anslutning från andra håll.

Efter att hava framhållit, att den av kommittén föreslagna löneregleringen endast under den förutsättningen vore att anse som en verklig löneförbättring, att den i sin helhet genomfördes, d. v. s. omfattade fastställande icke blott av minimilöner utan även av ålders- och familjetillägg, och att den i alla händelser, så länge nuvarande prisläge fortbestode, förutsatte en särskild dyrtidshjälp, anmärker styrelsen emot kommitterades förslag, bland annat, att den däri upptagna minimilönen för den ordinarie lärarpersonalen vid skolor med både vinter- och sommarkurs vore för lågt tilltagen i förhållande till lönerna för motsvarande befattningshavare vid skolor med endast vinterkurs, ävensom att åtskillnad borde göras i fråga om avlöning mellan skolor, som hade enbart vinterkurs med både kvinnliga och manliga elever och sådana, som hade endast vinterkurs men med uteslutande manliga (respektive kvinnliga) elever.

Styrelsen föreslår därför följande minimilönebelopp för den ordinarie lärarpersonalen:

1. Vid skolor med både vinter- och sommarkurs:

för föreståndare	4,500 kronor
» ordinarie lärare	3,000 »

2. Vid skolor med enbart vinterkurs men med både manlig och kvinnlig avdelning:

för föreståndare	3,700 »
» ordinarie lärare	2,500 »

3. Vid skolor med enbart vinterkurs för uteslutande manliga (respektive kvinnliga) elever:

för föreståndare	3,200 »
» ordinarie lärare	2,200 »

Beträffande ålderstilläggen för ordinarie lärare anser sig styrelsen i stället för de av kommitterade föreslagna fyra ålderstilläggen å 400 kronor böra förorda tre tillägg, vartdera å 500 kronor.

I sammanhang med höjning av minimilönebeloppen för föreståndare och ordinarie lärare borde även följa en motsvarande förhöjning av delaktighetsbeloppen i pensionsanstalten, så att högsta delaktighetsbeloppet för föreståndare komme att utgöra 5,500 kronor och för ordinarie lärare 4,500 kronor.

Även i fråga om slöjdlärarinnornas avlöning anser styrelsen en förhöjning önskvärd och föreslår, att grundlönen för dessa skulle utgå med 400 kronor för vinterkurs och 300 kronor för sommarkurs, vartill bör komma timlön enligt kommitterades förslag.

För skolkökslärarinnor finner sig styrelsen, med hänsyn till deras synnerligen ansträngande tjänstgöring och de stora krav, vilka måste ställas på dem, som skola handleda vuxna och ofta ganska erfarna lantflickor i husliga sysslor, böra förorda en sådan löneökning utöver den av kommitterade föreslagna, att dessa lärarinnor må åtnjuta fri kost under den tid, skolkursen pågår.

För betäckande av kostnaderna för den ökning i lärarlöner styrelsen föreslagit anser den en höjning av statsunderstödet till skolorna behövlig, sålunda att bidraget till vinterkursen skulle ökas i överensstämmelse med kommittéförslaget med 500 kronor och att för sommarkurserna skulle tillkomma 600 kronor.

De folkhögskolestyrelser och lärarkollegier, som till överstyrelsen avgivit yttrande i fråga om förslaget till lönereglering för folkhögskollärarpersonalen, hava samtliga ansett en sådan lönereglering önskvärd och behövlig. Av skolstyrelserna hava 20 — några med oväsentliga jämkningar — anslutit sig till kommitterades förslag, medan de återstående 15 uttalat sig för samma förslag med de ändringar, som förordats av styrelsen för folkhögskolans lärarförening. Detta sistnämnda yttrande har vunnit anslutning av 31 lärarkollegier, under det att 7 kollegier förordat kommittéförslaget oförändrat.

Av de uttalanden, som i övrigt gjorts, må anföras, att några skolstyrelser, exempelvis styrelserna för folkhögskolorna i Tärna och Mora, kraftigt betonat, att löneregleringens genomförande icke vore någon fördel för folkhögskolan, om därmed skulle följa någon avsevärd inskränkning i skolstyrelsens rätt att tillsätta och entlediga lärare eller att bestämma antalet ordinarie lärare efter skolans behov. Styrelsen för

Önnestads folkhögskola har påpekat behovet av höjning av anslaget till parallellundervisning till det dubbla beloppet för de skolor, som hade ett större elevantal. Styrelserna för skolorna i Mora och Birka ha ansett större anslag erforderliga för samskolor med endast vinterkurs, särskilt med hänsyn till den utsträckning av tiden för kursen, som förekommer vid dessa skolor. Styrelsen för sistnämnda skola ävensom styrelsen för den i Eslöv ha påyrkat högre begynnelselön än den i kommittéförslaget upptagna för föreståndare vid sådana samskolor.

Framställning av styrelsen för folkhögskolans lärarförening.

Till folkskolöverstyrelsen inkom slutligen från styrelsen för folkhögskolans lärarförening en ny skrivelse, daterad den 1 september 1918, vari styrelsen med anledning av 1918 års lagtima riksdags beslut i fråga om lönereglering för de allmänna läroverkens, folkskoleseminariernas, folkskolornas och de kommunala mellanskolornas lärarpersonal framlägger ett delvis ändrat förslag till lönereglering för folkhögskollärare. Enär en av de principer för lönefördelningen, varpå kommitterades förslag vilade, nämligen förslaget om särskilt lönetillägg för familjeförsörjare, ej blivit godtagen av statsmakterna, anser sig styrelsen böra påyrka en höjning av begynnelselönerna, varjämte även föreslås minimilöner för ordinarie kvinnliga ämneslärare. Det nya förslaget upptager följande lönesatser:

för föreståndare vid skola med tvenne under samma läsår efter varandra följande kurser om sammanlagt minst 32 veckor:		
manlig	5,400	kronor
kvinnlig	4,200	»
» föreståndare vid skola med enbart vinterkurs av minst 20 veckors längd för såväl manliga som kvinnliga elever:		
manlig	4,600	»
kvinnlig	3,800	»
» föreståndare vid skola med enbart vinterkurs av minst 20 veckors längd för antingen endast manliga eller endast kvinnliga elever:		
manlig	4,000	»
kvinnlig	3,400	»
» ordinarie lärare med tjänstgöring vid tvenne efter varandra följande kurser om minst 32 veckor:		
manlig	3,700	»
kvinnlig	3,200	»
» ordinarie lärare med tjänstgöring vid skola med enbart vinterkurs om minst 20 veckor för manliga och kvinnliga elever:		
manlig	3,200	»
kvinnlig	2,800	»
» ordinarie lärare med tjänstgöring vid skola med enbart vinterkurs om minst 20 veckor för antingen endast manliga eller endast kvinnliga elever:		
manlig	2,800	»
kvinnlig	2,500	»

för extra lärare med full tjänstgöring vid vinterkurs om minst 20 veckors längd:
manlig..... 1 900 kronor
kvinnlig..... 1,700 »
» extra lärare med full tjänstgöring vid kvinnlig kurs om minst 12 veckors längd:
manlig..... 600 »
kvinnlig..... 550 »
» manlig slöjdlärare med tjänstgöring vid kurs av minst 20 veckors längd och med en undervisningsskyldighet av minst 12 timmar för vecka dels en grundlön av 500 kronor, dels en timlön av 1 krona för undervisningstimme;
» slöjdlärarinna, som må anses som huvudlärarinna inom sitt ämne, dels en grundlön av 500 kronor för kurs, som pågår minst 20 veckor, samt 350 kronor för kurs, som pågår minst 12 veckor, dels en timlön av 1 krona för undervisningstimme;
» skolkökslärarinna 6 kronor 60 öre för tjänstgöringsdag jämte fri bostad och fri kost;

varjämte styrelsen föreslår en bestämmelse av innehåll,

att folkhögskola skall vara skyldig tillhandahålla tjänlig bostad, där så behöves avsedd för familj, jämte nödigt bränsle åt föreståndare och ordinarie lärare eller ock ersättning därför, ej understigande 800 kronor för manlig och 600 kronor för kvinnlig föreståndare samt 500 kronor för gift manlig lärare och 350 kronor för ogift manlig lärare och för ordinarie ämneslärarinna; ävensom

att bostadsförmån jämväl må tillkomma manlig eller kvinnlig extra lärare samt slöjdlärare och slöjdlärarinna med full tjänstgöring vid skolan, dock, så vida befattningshavaren eljest är bosatt å annan ort, endast under den tid kursen pågår, och ej i det fall att befattningshavaren, oberoende av sin ställning vid skolan, har sig tillförsäkrad bostad.

Utöver de angivna minimilönerna föreslås för de ordinarie anställda *ålderstillägg* att utgå av statsmedel enligt följande grunder:
för föreståndare 2 ålderstillägg, för manlig föreståndare å 500 kronor, för kvinnlig å 400 kronor, att utgå efter respektive 5 och 10 års tjänst som föreståndare eller ordinarie lärare;
» en ordinarie lärare vid varje skola samt vid skola, som i minst 5 år erhållit statsbidrag till andra årskurs om minst 20 veckor, för ytterligare en ordinarie lärare 3 ålderstillägg, för manlig lärare å 500 kronor, för kvinnlig å 400 kronor efter respektive 5, 10 och 15 års tjänst som ordinarie lärare.

Skolöverstyrelsens utlåtande och förslag.

Den 11 januari 1919 avgav skolöverstyrelsen utlåtande och förslag i ämnet. Jag går nu att närmare redogöra för detta utlåtande.

Överstyrelsen yttrar sig till en början om behovet av förbättrade löneförhållanden för det stora flertalet folkhögskollärare samt framhåller, att den lönereglering, som kräves, icke kan genomföras annat än medelst statens ingripande och genom höjning av statsunderstöden till skolorna.

Behovet av löneförbättring för lärarpersonalen.

Den hittills genomförda ökningen av statsbidraget har ej visat sig vara tillräcklig för att giva skolorna i allmänhet en ekonomisk ställning, som kan anses tillfredsställande. Särskilt har det för det stora flertalet folkhögskolor icke varit möjligt att åt

lärarpersonalen bereda sådana avlöningsförmåner, som kunna sägas sta i rättvist förhållande till dess utbildning och till jämförliga kårers ställning i löneavseende.

Genom den i 1912 års riksdags beslut intagna bestämmelsen, att vid varje folkhögskola föreståndaren och en lärare skulle vara delaktiga i pensionsanstalt, hade visserligen början gjorts till en slags fastare löneregleringen. Enligt reglementet för dövstumlärarnas pensionsanstalt, i vilken anstalt det år 1907 medgivits folkhögskollärarna att inträda, förutsättes nämligen för delaktighet en reglerad lön, efter vilkens högsta grad delaktighetsbeloppet skall bestämmas. Detta delaktighetsbelopp är för föreståndare lägst 3,200 kronor och högst 4,000 kronor, för lärare lägst 1,600 kronor och högst 2,700 kronor. Men frånsett de mycket låga belopp, till vilka lönen kan bestämmas även i högsta lönegrad, har detta reglemente inga föreskrifter om när den högsta lönegraden skall tillämpas, och i själva verket beror den saken helt på skolstyrelsernas goda vilja eller förmåga.

Såsom framgår av utredningen angående folkhögskollärarnas löneförhållanden, råder det i löneavseende stor ojämnhet vid folkhögskolorna. Ofta nog, men visst icke alltid, äro begynnelselönerna för föreståndare och lärare någorlunda skäliga, eller rättare voro det efter den prisnivå, som förefanns, då de bestämdes, men skolornas svaga ekonomi har ej tillåtit dem att lämna behövliga ålderstillägg och ej heller att anställa ordinarie lärare till det antal, som motsvarat elevanslutningen och antalet olika avdelningar vid en skola, varför mera tillfälliga arbetskrafter i stor utsträckning måst anlitas.

Detta är ur flera synpunkter en allvarlig olägenhet för folkhögskolornas verksamhet. Om det någonsin kan sägas, att skolan är vad läraren är, gäller det i främsta rummet folkhögskolorna. Den jämförelsevis korta tid, eleverna i dessa skolor åtnjuta undervisning, ställer mycket stora krav på läraren, om något resultat skall nås såväl i uppfostrings- som kunskapssyfte. Det fordras från lärarens sida en intensitet i arbetet, som endast kan uppehållas av ett levande intresse, och därtill en bildning, som gör det möjligt för honom att klokt begränsa sitt ämnesval och åstadkomma en ändamålsenlig och väl avvägd anordning av lärostoffet. Men därjämte och av ännu större vikt är det, att folkhögskolan har sådana lärare, som genom sin personlighet kunna inverka på ungdomen i fostrande syfte under det samliv, som vid dessa skolor ej inskränker sig till lektionstimmar allena utan fortgår under en stor del av dagen, vid de gemensamma måltiderna, vid diskussionsaftnar, samkväm eller under enskild handledning av lärjungar. Dessutom framstår det ofta för dessa lärare såsom en uppgift att verka utåt i den bygd, där deras skola är belägen och mången gång utgör ett andligt centrum, dels genom föreläsningsverksamhet i allmänhet, dels genom deltagande i föreningsrörelse av olika slag, som avser ungdomens bästa.

Det har visserligen visat sig, att folkhögskollärarkallet ofta varit dragande för unga personer med intresse för ideella uppgifter — i annat fall skulle folkhögskolan ej varit vad den nu är — men lika visst ha de otillfredsställande löneförmåner, som kunnat bjudas dessa lärare, mången gång omöjliggjort för folkhögskolan att få behålla en dugande kraft, som ägt vida mera lockande framtidsutsikter på andra banor. Härigenom har en för undervisningsarbetet behövlig kontinuitet mångenstädes givits till spillo på grund av allt för täta lärarombyten. Det är i detta hänseende upplysande, att en beräkning av de vid folkhögskolorna nu anställda ordinarie lärarnas tjänstålder ger vid handen, att av 54 sådana lärare endast 9 innehaft sin tjänst i 10 år eller därutöver. Även om man av en folkhögskollärare kan fordra, att han arbetar i ojälviskt intresse och ej främst ser efter ekonomisk vinning, så är det tydligen obilligt

att allt för hårt anlita detta intresse. I längden blir det för den mest idealistiskt lagde lärare omöjligt att utföra ett fullgott arbete, om tryckande levnadsomsorger förlama kraften, nedslå modet och röva bort arbetsglädjen. Det måste därför anses som ett livsvillkor för folkhögskolorna, att frågan om lärarnas avlöning får en tillfredsställande lösning.

Erfarenheten synes ha visat, att detta kan ske blott genom statens ingripande och genom att statsbidraget till folkhögskolorna ytterligare höjes.

Folkhögskolornas ekonomiska understödjande är visserligen icke en statens ensak. En icke ringa del av deras inkomster härflyter, såsom redan har nämnts, ur anslag av landstingen, vilka i rätt många fall äro folkhögskolans egentliga målsmän. De landsting tillhöriga skolorna, som åtminstone till en del blivit bättre tillgodosedda både i fråga om utrustning av lokaler och årliga anslag för driftkostnader än de, som äro i enskild ägo, kunna också i somliga fall beträffande lärarpersonalens avlöning anses som fyllande rimliga anspråk, dock gäller detta mindre ofta andre lärare och extra lärare. Men det gives även skolor, ägda av landsting, som äro skäligen knapphändigt understödda och vilkas lärarpersonal icke kan anses tillbörligt avlönad, vilket väl närmast beror därpå, att landstinget icke finner sig skyldigt att i detta avseende överskrida den medelnivå, som hos det stora flertalet skolor skapats av nödtvång. De andra skolorna, som icke tillhöra landsting och som äro till antalet vida övervägande, åtnjuta visserligen såsom förut nämnts även de understöd av landstingen till större eller mindre belopp, men då de vanligen hava att bestrida utgifter för det nedlagda byggnadskapitalets förräntning och amortering förutom övriga driftkostnader, blir för dem möjligheten att lämna lärarna skälig avlöning betydligt minskad.

För en rättvis och likformig lösning av lärarpersonalens avlöningsfråga kan man tydligen icke hänvisa till landstingen, då ju inrättandet och uppehållandet av skolorna är ett frivilligt åtagande.

De övriga inkomstkällor folkhögskolorna ha att anlita: bidrag av kommuner, av föreningar eller enskilda personer, elevavgifter (som i de flesta fall äro av mycket underordnad betydelse i skolans budget) m. m., äro av allt för växlande och tillfällig natur för att i detta hänseende komma i betraktande.

Men om således ett ingripande av staten måste anses nödvändigt för att tillförsäkra folkhögskollärarna betryggande löneförmåner, kan detta syfte dock ej vinnas blott genom att höja statsbidragen till skolorna. Jämte det staten tillhandahåller erforderliga medel för bestridande av en tillbörlig löneregleringen, måste garantier skapas för att lärarpersonalen erhåller vissa minimibelopp. Därjämte synes en del av statens understöd böra utgå i form av direkta ålderstillägg till vederbörande lärare. Om skolorna ålades att svara för ålderstilläggen, skulle nämligen dessa komma att på ett synnerligen ojämnt sätt belasta de olika skolornas ekonomi, allteftersom äldre eller yngre lärare vore anställda vid varje skola, och en sådan anordning skulle med hänsyn härtill komma att utgöra hinder för en äldre lärares befordran från en skola till en annan. I det hela torde samma skäl kunna anföras för att staten betalar ålderstilläggen vid dessa skolor som vid skolor, vilka ägas av kommunerna.

Efter dessa inledningsvis gjorda uttalanden om behovet av en löneregleringen för ifrågavarande lärare, angiver överstyrelsen de allmänna grunder, vilka enligt överstyrelsens mening borde komma till användning vid löneregleringens genomförande.

Allmänna grunder för en löneregleringen.

Vad så angår de grunder, som böra bliva vägledande för löneregleringen, är uppenbart, att de principer, som voro bestämmande för det först omförmälda kommittéförslaget, nu delvis äro ur räkningen, sedan i de löneregleringar för olika lärargrupper, som av 1918 års lagtima riksdag beslutats, den s. k. behovsprincipens tillgodoseende genom särskilda familjetillägg ej vunnit tillämpning och följaktligen en sådan avlöningsform som familjetillägg ej heller kan tänkas genomförd beträffande folkhögskollärare. Överstyrelsen har därför ansett sig, vad formerna för löneregleringen beträffar, i stort sett kunna ansluta sig till den framställning, som senare ingivits av styrelsen för folkhögskolans lärarförening, och även i fråga om beloppen för de olika lönesatserna finner sig överstyrelsen i flera punkter kunna följa samma förslag.

Med hänsyn till de stora krav, som måste ställas på en folkhögskollärare, framför allt en föreståndare, som skall kunna på ett tillfredsställande sätt fylla sin uppgift, torde det, såsom redan förut framhållits, få anses som ett livsintresse för dessa skolor, att lönerna för lärarpersonalen bliva sådana, att folkhögskolorna äro i stånd att hålla sig uppe i konkurrensen med andra undervisningsanstalter om de dugande lärarkrafterna. I detta sammanhang må erinras om de ganska betydande höjningar i lönerna för de lärargrupper, som med avseende på utbildning stå folkhögskollärarna närmast, nämligen lärarna vid realskolor och kommunala mellanskolor, vilka enligt beslut av 1918 års riksdag nu blivit genomförda. Enligt de nya löneregleringarna kommer hädanefter en manlig rektor vid realskola att åtnjuta en kontant lön av 6,400 kronor jämte fri bostad eller ersättning därför, kvinnlig rektor 5,000 kronor jämte fri bostad, manlig adjunkt 4,300 kronor jämte 3 ålderstillägg, vartdera å 500 kronor. Vid de kommunala mellanskolorna blir manlig rektors avlöning 4,300 kronor förutom fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning, icke understigande 500 kronor, samt tre ålderstillägg, vartdera å 400 kronor, kvinnlig rektors 3,800 kronor jämte fri bostad eller ersättning med minst 350 kronor samt tre ålderstillägg, vartdera å 300 kronor; ordinarie manlig ämneslärare erhåller en begynnelselön av 3,300 kronor förutom fri bostad och bränsle eller ersättning med minst 500 kronor samt tre ålderstillägg, vartdera å 400 kronor; ordinarie kvinnlig ämneslärare 2,800 kronor jämte bostadsförmån eller ersättning med minst 350 kronor samt tre ålderstillägg, vartdera å 300 kronor.

Det kan på goda grunder antagas, att folkhögskolorna för framtiden skulle ha svaga utsikter att väl rekrytera och bibehålla sin lärarkår, om de ej kunde bjuda åtminstone i det närmaste liknande löneförmåner.

Överstyrelsen ingår därefter att skärskåda de faktorer, vilka äro av betydelse vid bedömande av själva avlöningsbeloppen, nämligen folkhögskollärarnas utbildning och läsårets omfattning.

Lärarpersonalens utbildning.

I äldre tider funnos vid folkhögskolorna lärare med mycket olikartad och i många fall jämförelsevis mindre dyrbar utbildning. Om föreståndarna till större delen vore män med akademisk examen, så bestod andrelärarkåren av personer med mycket olika teoretisk och praktisk förbildning, förutom universitetsbildade och agronomer t. ex. officerare, jägmästare, ingenjörer och dylikt. Det har emellertid under tidernas lopp härvid skett ett naturligt urval sålunda, att folkhögskolornas ämneslärare allt mera kommit att utgöras av personer med utbildning ettdera vid universiteten eller vid lantbruksinstituten, dock med betydlig övervikt för de till första gruppen hörande. Hur det för närvarande gestaltar sig med avseende på folkhögskollärarnas teoretiska

kompetens belyses av följande översikt av föreståndares och ämneslärares examensmeriter, som hänför sig till förhållandena under läsåret 1917—1918.

Föreståndare:

Filosofie doktorer 9, filosofie licentiater 4, filosofie och teologie kandidater 3, filosofie magister 1, filosofie kandidater 21, studenter med akademiska studier 3 (därav 1 jämväl folkskollärarexamen), agronomer 6 (därav 5 jämväl studentexamen), officer 1, folkskollärare 1.

Ordinarie ämneslärare:

Filosofie doktorer 2, filosofie licentiater 4, filosofie och teologie kandidat 1, filosofie magistrar 16, filosofie kandidater 16, filosofie studerande 3, agronomer 9, ingenjör 1, jägmästare 1.

Extra ämneslärare vid vinterkurser:

Filosofie doktor 1, filosofie licentiat 1, filosofie magistrar 9, filosofie kandidater 12, filosofie studerande 4, agronomer 7, ingenjör 1, utexaminerade från högre lärarinneseminarium 3.

Det framgår härav, att flertalet av de vid folkhögskolorna anställda föreståndarna och ämneslärarna äger en teoretisk utbildning, som till omfånget kan ungefärligen likställas med och i ej få fall överstiger vad som kräves för anställning som adjunkt vid allmänt läroverk. I de fall, där ej examenskompetens av nu angiven art föreligger, kan man emellertid räkna med att vederbörande i allmänhet på annat sätt förvärvat en utbildning, som i det hela kan anses likvärdig med den, som flertalet lärare äger.

Läsårets omfattning.

En omständighet, som vid jämförelse mellan lärare vid folkhögskolor och vid andra undervisningsanstalter kan läggas de förra till nackdel vid en lönereglering, är den kortare lästid, som åtminstone *kan* förekomma vid folkhögskolorna. Enligt nu gällande författning kan en vinterkurs vid folkhögskola, julferier oberäknade, inskränkas till 20 veckor och en sommarkurs till 12 veckor. Vid en skola, där endast vinterkurs förekommer, skulle således lärarpersonalens egentliga arbetstid kunna begränsas till 20 veckor och vid skola med både vinter- och sommarkurs till 32 veckor. Minimitiden för vinterkursen har tydligtvis blivit bestämd med hänsyn till den jordbruksidkande befolkningens svårighet att hålla den manliga ungdomen i skola annat än under vinterhalvåret, och för de södra delarna av landet torde denna tid ej avsevärt kunna utsträckas. Men i dessa landsdelar förekomma också endast undantagsvis sådana skolor, som allenast hava vinterkurs. I verkligheten är lästiden vid folkhögskolorna för det mesta längre än vad minimitidsbestämmelserna angiva. Ehuru under senaste åren en del skolor på grund av de höga bränsle- och andra driftkostnaderna avknappat sin undervisningstid, särskilt för vinterkursen, gentemot vad förut varit förhållandet, utgör dock under läsåret 1917—1918 medeltalet för den sammanlagda lästiden vid skolor med både vinter- och sommarkurs omkring 34 $^1/_2$ veckor. Vid de skolor, som ha endast vinterkurser, är medellängden 23 veckor, och endast 2 hava begränsat sig till minimitiden. Vad de kvinnliga sommarkurserna beträffar, har ett rätt betydligt antal — under senaste läsåret 16 — utsträckt undervisningen till 16

veckor och därutöver, detta för att vid sidan av de vanliga folkhögskolämnena även kunna bereda plats för undervisning i hushållsgöromål.

Beaktas må ock, att vid folkhögskolorna sannolikt mer än vid de flesta andra läroanstalter icke blott föreståndare utan ock lärarpersonalen i övrigt är utöver själva undervisningstiden upptagen av förberedelser till blivande kurser eller bestyr, som måste utföras efter avslutandet av en kurs.

Överstyrelsen anser emellertid, att i samband med eventuell löneregleringen en förlängning av den lagstadgade undervisningstiden lämpligen borde föreskrivas, sålunda att vid skolor med både vinter- och sommarkurs den förras minimilängd fixeras till 21 veckor och den senares till 13 veckor, varigenom alltså läsåret komme att omfatta minst 34 veckor, en halv vecka mindre än den för folkskolorna stadgade minsta lästiden. För skolor åter, som endast ha vinterkurs, synes denna böra utsträckas till minst 24 veckor, varvid dock bör finnas möjlighet för Kungl. Maj:t att medgivna någon avkortning, där hänsyn till jordbrukets arbetsbehov gör sådant nödvändigt. Beträffande de kvinnliga sommarkurserna borde därjämte i författningen stadgas, vad som i praktiken befunnits nödigt, att där undervisning i hushållsgöromål ingår i första årskursen, dennas längd ej må understiga 16 veckor.

Det viktigaste skälet för en sådan utökning av kurserna, som den överstyrelsen nu föreslagit, ligger givetvis i önskvärdheten av att folkhögskolekurserna måtte för deltagarna bliva så givande och värdefulla som möjligt. Det ligger i öppen dag, att vid kurser av jämförelsevis så ringa omfattning som folkhögskolans, där det dock gäller att giva väckelse och impulser samt meddela för livet betydelsefulla insikter, en förlängning med blott en eller annan vecka skall vara av stort värde framför allt med hänsyn till den ökade möjligheten för eleverna att bättre tillgodogöra sig den undervisning, som bjudes dem.

I fråga om förhållandet mellan undervisningstidens längd och lärarnas avlöning må anmärkas, att man har alla skäl antaga, det en folkhögskolföreståndare, som två gånger om året skall planera för och mottaga nya kurser och förutom undervisningen och tillsynen över skolan ha omsorg om dess ekonomi m. m., har en med andra skolchefer fullt likvärdig arbetsbörda. Och även där folkhögskolans lästid är avsevärt kortare än vad fallet är vid andra undervisningsanstalter, måste dock lärarna, och särskilt gäller detta föreståndarna, hava sin bärgning genom anställningen vid skolan, enär de i allmänhet icke kunna antagas erhålla några avsevärda biförtjänster under ferietiden. Å andra sidan synes det självfallet, att en viss åtskillnad i fråga om löneförmåner måste göras mellan skolor med både vinter- och sommarkurs och sådana, som blott hava vinterkurs.

Vidare torde det vid fixerandet av lönebestämmelser i närvarande tid icke kunna bortses från den till visshet gränsande sannolika fortvaron för en längre tid framåt av det förhöjda prisläge å förnödenhetsartiklar, som följt med världskriget. Knappast någon torde numera anse ett återvändande till de före krigsutbrottet rådande prisförhållandena möjligt under överskådlig framtid, och det förbehåll, som i kommitterades förslag till löneregleringen i detta avseende gjorts, torde därför med full rätt nu anses tillämpligt.

Innan överstyrelsen framlägger förslag till löneregleringen, berör överstyrelsen med några ord de benämningar, som i gällande författning eller i allmänna språkbruket användas i fråga om folkhögskolornas olika kurser,

enär enligt överstyrelsens mening i detta fall mera noggranna beteckningar vore av nöden än de, som nu äro i bruk.

I kungörelsen den 21 november 1913 angående understöd åt folkhögskolor m. m. talas i moment a) om folkhögskola, som pågår minst 20 veckor, i moment b) om kvinnlig folkhögskola, som pågår minst 12 veckor, och i moment c) om en kvinnlig kurs, som pågår samtidigt med manlig folkhögskola under minst 20 veckor. Gemenligen kallas den förstnämnda vinterkurs och den i moment b) berörda kvinnlig sommarkurs. Dessa benämningar äro dock icke under alla omständigheter lämpliga, enär det kan förekomma, att respektive kurser äro förlagda till andra årstider än dem namnen åsyfta. I stället vill överstyrelsen föreslå såsom beteckning för den i moment a) angivna kursen namnet *huvudkurs*, medan till skillnad från den kvinnliga kurs, som pågår samtidigt med manlig huvudkurs, den kvinnliga sommarkursen lämpligen skulle kunna benämnas *fristående kvinnlig kurs*. I det följande använder överstyrelsen dessa benämningar. De olika kursernas benämning.

Med hänvisning till det nu anförda föreslår överstyrelsen i anslutning till styrelsens för lärarföreningen hemställan följande lönesatser samt anför i övrigt rörande själva lönereglerningen följande: Avlöningsbelopp för lärarpersonalen.

Som begynnelseavlöning för *manlig föreståndare* föreslås: Avlöningsbelopp för manlig föreståndare.

a) vid folkhögskola med manlig huvudkurs och fristående kvinnlig kurs av sammanlagt minst 34 veckors längd minst ..... 5,400 kronor
b) vid skola med endast huvudkurs jämte därtill ansluten kvinnlig kurs, båda av minst 24 veckors längd, minst..... 4,600 »
c) där endast vare sig manlig eller kvinnlig huvudkurs men ingen sommarkurs förekommer, synes lönen böra bestämmas till minst ..... 4,000 »

Härtill bör komma fri bostad och bränsle. Den kontanta ersättning, med vilken bostadsförmånen må kunna avlösas, anser överstyrelsen böra bestämmas till minst 800 kronor. Härvid torde dock böra göras undantag för sådant fall, då folkhögskola är förenad med lantmannaskola och sistnämnda skolas föreståndare är utsedd till rektor för båda skolorna. Med hänsyn till den mindre representationsskyldighet, som under sådana omständigheter torde tillkomma föreståndaren, bör bostadsersättningen kunna begränsas till 650 kronor.

Beträffande ålderstillägg instämmer överstyrelsen likaledes med de av löneutredningskommittén och lärarföreningen framställda förslagen: två ålderstillägg, vartdera å 500 kronor, att utgå efter respektive 5 och 10 års tjänst som föreståndare.

Beträffande *ordinarie ämneslärares* avlöning vill överstyrelsen, med betonande av det för folkhögskolorna betydelsefulla att kunna erhålla väl kvalificerade personer till dessa befattningar, även framhålla den synpunkten, att dessa lärares avlöning bör vara så avvägd, att de även såsom ordinarie lärare kunna erhålla en anständig bärgning. Tydligt är nämligen, att ej alla dessa lärare kunna vinna befordran till föreståndarbefattningar, som ju blott finnas i begränsat antal och för vilka ej alla lärare Avlöningsbelopp för ordinarie manlig lärare.

äga håg och fallenhet. På grund härav anser överstyrelsen, att sådan lärares lägre begynnelselön bör motvägas genom flera ålderstillägg än de, som tillkomma föreståndare, och får i sådant avseende ansluta sig till styrelsens för lärarföreningen förslag. Däremot synes det icke, att någon åtskillnad med avseende på lön behöver ifrågakomma mellan lärare, som undervisar vid huvudkurs med enbart manlig avdelning, och den, som är anställd vid sådan kurs med både manlig och kvinnlig avdelning, enär i båda fallen lärarens tjänstgöringsskyldighet bör anses vara densamma.

Överstyrelsen föreslår alltså för ordinarie manlig ämneslärare följande begynnelselön:

a) för lärare med anställning vid såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs minst ..... 3,700 kronor
b) för lärare med anställning endast vid huvudkurs minst ..... 3,000 »

Härtill bör komma fri bostad med bränsle eller ersättning därför med minst 500 kronor samt tre ålderstillägg, vartdera å 500 kronor, efter respektive 5, 10 och 15 år.

Avlöningsbelopp för ordinarie kvinnliga befattningshavare.

I de förslag till löneregleringen, som av de kommitterade samt av folkhögskollärarföreningens styrelse ingivits, har även frågan om kvinnors anställning som ordinarie befattningshavare vid folkhögskolor bragts på tal. Sedan länge hava ju kvinnor ägt tillträde till ett flertal befattningar i folkundervisningens tjänst, och då numera såväl adjunkts- och lektorsbefattningar vid de allmänna läroverken som rektorstjänster vid statssamskolor öppnats för dem, synes det vara en självfallen sak, att hindren för kvinnors anställning som föreståndare och ordinarie lärare vid folkhögskola undanröjas. Sådan anställning har hittills icke varit möjlig på grund av bestämmelserna i reglementet för dövstumlärarnas pensionsanstalt, enligt vilka endast manliga föreståndare och lärare vid folkhögskolor tillerkännas delaktighet i pensionsanstalten, medan det å andra sidan i nu gällande författning angående understöd åt folkhögskolor är stadgat, att föreståndare och ordinarie lärare skola vara delaktiga i samma anstalt. På grund av en inom 1918 års lagtima riksdag väckt motion rörande sådan ändring i bestämmelserna angående folkhögskollärares delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt, att bland annat lärarinnor i läsämnen måtte bliva likställda med lärare, som nu hava pensionsrätt, uttalade riksdagen, att den för sin del icke hade något att erinra mot en sådan delaktighet, samt anhöll, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, under vilka villkor de i motionen avsedda lärarinnor måtte kunna beredas pension, samt efter verkställd utredning inkomma till riksdagen med yttrande och förslag i ämnet.

Utan att vilja föregripa den sålunda begärda utredningen av detta spörsmål, vilket för övrigt, såsom även i riksdagens skrivelse omnämnes, redan utgjort föremål för behandling av de inom finansdepartementet tillkallade sakkunniga för centralisering av det statsunderstödda pensionsväsendet, anser sig överstyrelsen böra framhålla, att den finner beaktansvärda hänsyn ej blott till kvinnornas rätt men även till folkhögskolans bästa tala för en ändring sådan som den i motionen föreslagna. Efter vad överstyrelsen inhämtat, har åtminstone i ett fall en skolstyrelse varit starkt betänkt på att utse en kvinnlig föreståndare, om ej författningsenliga hinder härför funnits, och flera fall ha förekommit, där anställning av kvinna som ordinarie lärare befunnits lämplig och önskvärd. Det synes därför överstyrelsen, att för den händelse Kungl. Maj:t ej nu ämnar förelägga riksdagen ärendet om det statsunderstödda pensionsväsendets centralisering och i samband därmed bringa denna fråga under dess behandling,

billigt vore, att förslag dock framlades om sådant tillägg i reglementet för dövstumlärarnas pensionsanstalt, som medgäve kvinnliga föreståndare och ämneslärare pensionsrätt. Under sådan förutsättning har överstyrelsen också ansett sig böra lämna förslag till avlöningsbestämmelser för kvinnliga ordinarie befattningshavare och har därvid följt samma grunder för förhållandet i löneavseende mellan manlig och kvinnlig befattningshavare, som i de av 1918 års lagtima riksdag beslutade löneregleringarna vunnit tillämpning.

Överstyrelsen föreslår sålunda som begynnelselön för *kvinnlig föreståndare:*

a) vid folkhögskola med huvudkurs och fristående kvinnlig kurs om sammanlagt minst 34 veckors längd minst ..... 4,200 kronor
b) vid folkhögskola med endast huvudkurs jämte därtill ansluten kvinnlig kurs, båda av minst 24 veckors längd, minst ..... 3,800 »
Där endast vare sig manlig eller kvinnlig huvudkurs men ingen sommarkurs förekommer, bör lönen utgöra minst ..... 3,400 »

Härtill bör komma fri bostad med bränsle eller motsvarande ersättning, som överstyrelsen anser böra bestämmas till minst 600 kronor, samt 2 ålderstillägg, vartdera å 400 kronor, efter respektive 5 och 10 år.

För *kvinnlig ordinarie ämneslärare* anser överstyrelsen följande lönesatser böra bestämmas:

a) med anställning vid såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs minst ..... 3,200 kronor
b) med anställning endast vid huvudkurs minst ..... 2,700 »

Härtill bör komma fri bostad med bränsle eller ersättning därför med minst 300 kronor samt tre ålderstillägg, vartdera å 300 kronor, efter respektive 5, 10 och 15 år.

Villkor för ålderstillägg.

I fråga om villkoren för ålderstilläggens utgående åt såväl föreståndare som ordinarie lärare torde i huvudsak samma bestämmelser befinnas lämpliga som de i kungörelsen den 16 september 1918 angående avlöning åt lärare vid högre folkskola samt statsbidrag till sådan skola stadgade rörande dessa lärares uppflyttning i högre lönegrad. Såsom villkor för erhållande av ålderstillägg skulle då gälla, att vederbörande befattningshavare i den lägre lönegraden oförvitligt tjänstgjort mera än fyra femtedelar av den på fem kalenderår belöpande i gällande författning stadgade minsta undervisningstiden för skola med respektive huvudkurs och fristående kvinnlig kurs eller endast huvudkurs. För åtnjutande av ålderstillägg böra nu tjänstgörande föreståndare och lärare få tillgodoräkna sig de tjänstår, som de vid löneregleringens ikraftträdande intjänat i sina respektive befattningar. Däremot torde det icke kunna ifrågasättas som lämpligt, att lärare vid folkhögskola för ålderstilläggs erhållande finge tillgodoräkna sig den tid, han tjänstgjort vid läroanstalt av annat slag. Under förutsättning att de för ordinarie lärare föreslagna lönesatserna bliva fastställda, skulle en lärare med 3 700 kronors begynnelselön och tre ålderstillägg uppnå en lön, som med 600 kronor överstege begynnelselönen för föreståndare vid skola med endast huvudkurs. Vid sådant förhållande synes vara billigt, att liknande lönetursrätt tillämpades, som är gällande vid läroverksadjunkts befordran till lektor, nämligen att den till föreståndare vid folkhögskola befordrade läraren tillgodofördes så många ålderstillägg såsom föreståndare, att hans avlöning i sistnämnda befattning närmast överstege den avlöning han senast åtnjöt som ordinarie lärare enligt bestämmelserna för minimiavlöning åt sådan.

Självfallet är slutligen, att den, som är anställd både vid folkhögskola och vid

därmed förenad lantmannaskola, ej skall uppbära ålderstillägg till högre belopp än den, som har anställning endast vid folkhögskola.

Undantag från lönereglerings-bestämmelserna.

Den nu föreslagna löneregleringen kan överstyrelsen knappast anse möjlig att undantagslöst genomföra för alla ordinarie befattningshavare. Fall kunna inträffa, då de ifrågasatta bestämmelserna för minimilöner ej torde bliva tillämpliga. Sålunda förekommer t. ex. en uteslutande för kvinnliga elever avsedd folkhögskola, som fastän pågående under sommarhalvåret är anordnad såsom en huvudkurs med lika lång lästid som den för vinterkurser bestämda. Denna skolas föreståndare är under vinterhalvåret föreståndare för en till samma plats förlagd lantmannaskola och måste anses hava denna befattning till huvudsyssla. Vid ett förhållande sådant som detta ävensom i andra fall, då vederbörandes anställning vid folkhögskola ej är befattningshavarens huvudsakliga sysselsättning, kan ej synas skäligt, att minimilönebestämmelserna vinna tillämpning. Till stadgarna om löneregleringen bör därför fogas en bestämmelse, som lämnar möjlighet för Kungl. Maj:t att i förekommande fall göra undantag från eljest gällande löneföreskrifter.

Antalet ordinarie lärare.

I samband med frågan om de ordinarie ämneslärarnas avlöning torde ock böra tagas i betraktande, i vad utsträckning skyldighet, respektive rättighet att anställa ordinarie lärare vid folkhögskolorna bör förefinnas. Enligt nu gällande författning skall minst en pensionsberättigad lärare anställas vid varje folkhögskola, men å andra sidan finnes intet hinder för anställning av flera. Såsom redan omnämnts, finnes det utom föreståndaren endast undantagsvis mer än en lärare vid varje skola, som är delaktig i pensionsanstalten, och då detta förhållande förekommer även vid skolor med betydligt elevantal och mer än en årskurs, där behovet av flera fast anställda lärare synes i ögonen fallande, kan det endast förklaras därav, att skolornas svaga ekonomi gjort det nödvändigt för dem att över hövan anlita extra lärare, enär en ordinarie dels skulle kräva högre lön, dels föranleda extra kostnader för skolan genom den andel av pensionsavgiften, varför densamma har att svara. Om det för sådana fall synes böra finnas föreskrifter, som ålägga skolstyrelse inrättande av ordinarie tjänster, där ett påtagligt behov av sådana finnes, så kan det å andra sidan icke synas obehörigt, att viss inskränkning i rätten att anställa ordinarie lärare stadgas, med hänsyn särskilt till de utgifter i form av ålderstillägg, som därav skulle åsamkas staten.

Kommitterade ha i sådant avseende föreslagit, att vid skolor, där andra årskurs av minst 20 veckors längd förekommer och där statsbidrag för sådan kurs åtnjutits under minst 5 år i följd, skolstyrelse bör ha såväl rätt som skyldighet att anställa ytterligare en ordinarie lärare. Överstyrelsen kan giva sin anslutning till detta yrkande. Då andra årskurs är inrättad vid vinterkurs och visat sig utgöra en stadigvarande avdelning inom skolan, synes det med hänsyn till undervisningens behöriga ordnande vara behövligt, att mera kvalificerad lärarkraft anskaffas för dess räkning. Överstyrelsen återkommer för övrigt till denna fråga på tal om statsbidrag till andra årskurser. Ett annat fall, då det kan anses behövligt, att ytterligare en ordinarie lärare anställes, är då folkhögskola och därmed förenad lantmannaskola hava gemensam föreståndare. Vid en sammanslagning av dessa befattningar måste givetvis föreståndarens möjlighet att i båda skolorna bestrida undervisning bliva betydligt begränsad. Enär en dylik förening av föreståndarbefattning endast kan inträffa, då föreståndaren är agronomiskt utbildad, torde i regeln huvudparten av hans undervisning komma att förläggas till lantmannaskolan. I sådant fall synes en ordinarie lärare utöver de eljest

erforderliga böra anställas inom folkhögskolan, medan, för den händelse föreståndarens huvudsakliga undervisning fölle inom folkhögskolan, en särskild ordinarie lärare kunde anställas inom lantmannaskolan.

I övrigt ha kommitterade velat ge skolorna möjlighet att ytterligare bereda pensionsrätt åt ämneslärare, som under längre tid tjänstgjort vid en skola, sedan överstyrelsens medgivande därtill inhämtats, men ansett det böra för varje särskilt fall överlämnas åt Kungl. Maj:ts avgörande, huruvida ålderstillägg skulle tillkomma andra ordinarie lärare än dem, som enligt författningen böra vara anställda.

I fråga härom vill överstyrelsen erinra, att pensionsrätten ej är en förmån, som med den ene eller andre innehavaren kan skiljas från tjänsten, utan vunnen delaktighet i pensionsanstalt för en viss tjänst förutsätter delaktighetens bestånd, så länge tjänsten finnes. Det torde alltså för sådana fall böra i första rummet tagas hänsyn till, huruvida för skolan kan förefinnas stadigvarande behov av en ordinarie tjänst utöver de obligatoriska. Ehuru man i allmänhet ej torde behöva befara, att skolorna i större utsträckning, än vad behovet kräver, söka inrätta ordinarie tjänster, vilkas avlöning jämte pensionsavgifter medföra betydligt större kostnader än för extra ordinarie, synes det dock böra överlämnas åt överstyrelsens prövning, huruvida flera ordinarie lärartjänster än de i författningen föreskrivna få inrättas. Däremot finner överstyrelsen det självfallet, att i fråga om ålderstillägg lika rätt må tillerkännas alla ordinarie ämneslärare.

Vikarierande lärares avlöning.

Jämsides med löneregleringen för de ordinarie befattningshavarna vill överstyrelsen, i likhet med kommitterade, även förorda införande av bestämmelser angående avlöning av *vikarier* för dessa. Föreskrifter härom ha hittills icke funnits, och någon bestämd praxis synes ej heller hava utbildat sig vid skolorna. Vanligen torde lärare, som på grund av sjukdom varit urståndsatt att upprätthålla sin tjänst, själv fått avlöna vikarie, och där läraren av annan anledning åtnjutit tjänstledighet, har han ofta fått avstå hela lönen. Det synes billigt, att staten här träder hjälpande emellan, och överstyrelsen finner för sin del skäligt föreslå i tillämpliga delar liknande grunder för avstående av lön från den ordinarie befattningshavarens sida och för statsbidrag till vikarien, som de, vilka blivit tillämpade i författningen rörande avlöning av lärare vid högre folkskolor. I enlighet därmed skulle ordinarie befattningshavare, som erhållit tjänstledighet, med bibehållande av honom tillkommande naturaförmåner eller ersättning för sådana, om tjänstledigheten erhållits på grund av styrkt sjukdom, avstå en tredjedel av sin lagligen bestämda kontanta begynnelselön, medan det, för den händelse tjänstledigheten erhållits för bestridande av offentligt uppdrag eller förordnande i statens tjänst, skulle ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma, om och i vad mån han borde vara förpliktad avstå mera än tredjedelen av sin lön. Statsbidrag borde i förra fallet utgå med det belopp, som, utöver vad den tjänstledige befattningshavaren avstått, erfordras till avlöning av vikarie enligt vad som för vikarierande lärares avlöning är stadgat, i senare fallet med det belopp, som Kungl. Maj:t för varje särskilt tillfälle bestämmer.

Därest åter lärare erhållit tjänstledighet av annan anledning än de förutnämnda, torde han böra vara skyldig av sin lön avstå hela det belopp, som för vikaries avlöning är erforderligt.

Angående avlöningsbestämmelser för extra ordinarie och vikarierande ämneslärare vill överstyrelsen först till jämförelse erinra därom, att enligt av 1918 års lagtima riksdag beslutade löneregleringar extra ordinarie och vikarierande ämneslärare vid kommunala

mellanskolor ävensom vid allmänna läroverk, då läraren ej avlagt de examina och prov, som fordras för adjunktskompetens, fått sin avlöning bestämd till 2,900 kronor för manlig och 2,600 kronor för kvinnlig lärare. Om skyldig hänsyn tages till folkhögskolans något kortare lästid samt till den omständigheten, att extra lärarna vid folkhögskolorna i regel erhålla fri bostad, synes för dessa en avlöning av 2,500 kronor för manlig och 2,250 kronor för kvinnlig lärare, beräknat efter helt läsår om minst 34 veckor, kunna anses skälig. En förutsättning för dessa avlöningsvillkor bör givetvis vara, att läraren har full tjänstgöring. Att till visst timantal fixera, vad härmed skall förstås vid folkhögskola, synes icke lämpligt på grund av de högst olika krav, som undervisningen i olika ämnen ställer på läraren. Det torde vara tillräckligt, att full tjänstgöring bestämmes såsom likvärdig med den, som åligger ordinarie lärare.

Vad bostadsförmån för extra lärare beträffar, kan dock överstyrelsen icke anse det böra påläggas skolorna som en dem under alla omständigheter påvilande skyldighet att tillhandahålla sådan. Vid de skolor, som hava internat, vilket numera är regel, anses det i allmänhet som en fördel, att läraren är bosatt inom skolan, då han därvid jämväl kan deltaga i tillsynen över eleverna, vilket väl även må anses sammanhöra med hans uppgift som lärare, och för sådana fall torde det ej behövas något stadgande om fri bostad för extra lärare. Ovillkorlig föreskrift om sådan torde ock betinga bebestämmelse angående bostadsförmånens utbyte mot kontant ersättning, vilket dels kunde bliva för tryckande för skolorna, helst om detsamma konsekvent skulle tillämpas att även gälla övningslärare, dels överlämna åt lärarens godtycke, huruvida hans biträde i och för sagda tillsyn vore att påräkna eller icke. På grund härav synes det överstyrelsen riktigast, att tillhandahållande av bostadsförmån för dessa lärare icke göres obligatoriskt.

Alldenstund extra lärare i regel anställas icke för helt läsår, d. v. s. huvudkurs och fristående kvinnlig kurs, utan blott för särskild kurs — ofta så, att man t. ex. har en manlig extra lärare under vinterkursen och en kvinnlig under sommarkursen — torde ock bestämmelserna om minimilöner böra avfattas med hänsyn till detta förhållande. Överstyrelsen föreslår alltså för *extra ordinarie och vikarierande ämneslärare:*

a)	med tjänstgöring vid huvudkurs	
	för manlig lärare minst	1,900 kronor
	» kvinnlig » »	1,700 »
b)	med tjänstgöring vid fristående kvinnlig kurs	
	för manlig lärare minst	600 »
	» kvinnlig » »	550 »

Vad arvodet för föreståndarvikarie beträffar, anser överstyrelsen icke någon åtskillnad nödvändig, om vikariatet gäller för manlig eller för kvinnlig föreståndare. Däremot bör till den lärare, som bestrider föreståndarvikariat vid skola med både huvudkurs och fristående kvinnlig kurs, ersättningen beräknas något högre än vid skola med endast huvudkurs. Överstyrelsen föreslar beträffande sådant vikariat, att vikarie för föreståndare må, utom den honom tillkommande avlöningen såsom lärare, uppbära ett arvode av 500 kronor vid skola med både huvudkurs och fristående kvinnlig kurs och 400 kronor vid skola med endast huvudkurs.

Övningslärares avlöning. Vida större svårigheter för genomförande av en tillfredsställande reglering, än vad ämneslärarna angår, erbjuda vid folkhögskolorna *övningslärarnas* löner, och särskilt gäller detta slöjdlärarinnorna.

Lärarna i manlig slöjd äro jämförelsevis få till antalet — sådan slöjd förekommer endast vid 12 skolor, och endast 7 lärare hava i kommitterades utredning angivits såsom ägande en undervisningsskyldighet tillräcklig för att tagas i betraktande vid en löneregleringen. De kvinnliga slöjdlärarna, som enligt utredningen uppgingo till 100, tjänstgöra till övervägande antalet vid de fristående kvinnliga kurserna, där 74 voro anställda, dels vid 3-månaders-, dels vid 4-månaderskurser, medan 20 hade anställning vid huvudkurs och endast 6 vid såväl huvud- som fristående kvinnlig kurs. Liksom tjänstanställningen så är ock undervisningsskyldigheten mycket varierande: antalet undervisningstimmar per vecka rör sig, såsom förut är nämnt, mellan 8 och 34 med 20 som medeltal.

I fråga om lärare i slöjd ha kommitterade föreslagit en tvåfaldig avlöningsprincip, nämligen dels viss grundlön för kurs, dels arvode för varje undervisningstimme. Mot en avlöning uteslutande genom timlön ha kommitterade anfört, att en sådan beräkningsgrund skulle lända till betänklig nackdel för de lärare, som hava jämförelsevis begränsad undervisningsskyldighet men ändock äro hänvisade att existera av sin befattning, åtminstone under den tid, lärokursen pågår. Å andra sidan ha kommitterade ansett den av dem föreslagna avlöningsgrunden icke tillämplig beträffande alla lärare, utan endast för sådana med mera avsevärt timantal för vecka. I fråga om manliga slöjdlärare ha kommitterade ansett 12 veckotimmars undervisning såsom minimum för löneregleringens tillämpning, men vad slöjdlärarinnorna angår, har man funnit dels sådana med mindre undervisningsskyldighet, dels vissa biträdande lärarinnor ej böra tagas i beräkning, vadan regleringen skulle gälla endast dem, som vore att anse som huvudlärarinnor. Kommitterade föreslå, såsom redan nämnts, för manliga slöjdlärare en grundlön för lärokurs av 400 kronor och för kvinnliga, utan hänsyn till kursens längd, 250 kronor, vartill för båda skulle komma 1 krona för varje undervisningstimme. Styrelsen för lärarföreningen har påyrkat en höjning av grundlönen till 500 kronor för manliga slöjdlärare och för kvinnliga slöjdlärare 300 kronor vid vinterkurs och 350 kronor för sommarkurs förutom den föreslagna timlönen.

Överstyrelsen kan för sin del ej förorda fastställandet av lönebestämmelser sådana som de nu föreslagna. Alltför många lärare skulle därigenom komma att ställas utanför löneregleringen, och det skulle i alltför hög grad bero på godtycke, vilka som däri skulle inbegripas. Med hänsyn till de faktiska förhållandena, tjänstgöringstidens och undervisningsskyldighetens i så väsentlig grad olika utsträckning, synes ingen annan grund kunna läggas för avlöningen än timlön ensamt, och överstyrelsen anser, att denna bör utgå lika för manlig och kvinnlig lärare samt fastställas till 2 kronor 50 öre för undervisningstimme. En sådan anordning bör ej stå hindrande i vägen för de skolstyrelser, som så önska, att med iakttagande av det bestämda timarvodet reglera lönen till visst belopp för kurs eller för helt läsår, i händelse därmed avses att bereda läraren fast anställning med pensionsrätt, om vilken sistnämnda överstyrelsen längre fram kommer att yttra sig.

I fråga om bostadsförmån för slöjdlärare vill överstyrelsen med hänvisning till vad förut yttrats angående fri bostad för extra ordinarie ämneslärare påpeka, att ännu mindre skäl kunna finnas för att göra tillhandahållandet av bostad åt slöjdlärare obligatoriskt, enär, som utredningen visar, en icke ringa del av dessa antingen i egenskap av hustrur eller anförvanter till ämneslärare eller eljest, oberoende av sin ställning vid skolan, hava sig tillförsäkrad bostad.

Överstyrelsen föreslår alltså, att avlöningen för *manliga och kvinnliga lärare i*

slöjd må utgå med ett arvode beräknat efter minst 2 kronor 50 öre för undervisningstimme.

I fråga om avlöningsförhållandena för *lärarinnor i hushållsgöromål* synes ock på grund av de högst olika förhållanden med avseende på tjänstgöringstiden, varunder dessa lärarinnor äro anställda, fastställandet av bestämd minimilön för läsår eller kurs stöta på svårigheter. Flertalet av sådana lärarinnor äro anställda vid fristående kvinnliga kurser med från 12—16 veckors undervisningstid, men i några fall har lärarinnan ej tjänstgöring mer än under halva sommarkursen, ett mindre antal tjänstgöra vid huvudkurser och blott några få vid såväl huvudkurser som fristående kvinnliga kurser. En tillämpning av avlöningsbestämmelser, motsvarande dem överstyrelsen föreslagit i sina framställningar den 31 augusti 1918 rörande lönereglering för lärare i hushållsgöromål och i slöjd för folkskolor, torde näppeligen kunna här ifrågakomma, utan överstyrelsen anser lämpligaste lönenormen vara visst arvode för arbetsdag. Kommitterade hava för sådant alternativ föreslagit en daglön av 6 kronor 60 öre jämte fri bostad, vartill styrelsen för lärarföreningen fogat yrkande, att härutöver måtte komma fri kost.

Med anslutning till vad styrelsen för lärarföreningen framhållit angående de stora krav, som måste ställas på en lärarinna i hushållsgöromål, som har till uppgift att handleda vuxna flickor, anser överstyrelsen, att avlöningen för dessa lärarinnor vid folkhögskolor närmast bör göras likvärdig med den, som enligt kungörelsen den 16 september 1918 angående statsunderstöd åt skolor för den lägre yrkesundervisningen tillerkänts lärare vid lärlings- eller yrkesskola för husligt arbete eller vid hushållsskola, vilken avlöning är beräknad till minst 2 kronor för undervisningstimme. Då ifrågavarande lärarinnors arbetsdag vid en folkhögskola torde omfatta i medeltal minst 5 undervisningstimmar, synes ett arvode av 10 kronor för arbetsdag vara skäligt, varvid det må ankomma på vederbörande skolstyrelse, huruvida ytterligare tillägg i form av naturaförmåner må lämnas.

Liksom ifråga om lärare i slöjd bör denna avlöningsform ej utgöra hinder för reglering av lärarinnans lön till bestämt belopp för kurs eller läsår i och för beredande av fast anställning med pensionsrätt. Överstyrelsen föreslår alltså, att avlöningen för *lärarinna i hushållsgöromål* må, där undervisningen är förlagd till första årskurs, utgå med minst 10 kronor för arbetsdag.

För lärare i *gymnastik och i sång* ha kommitterade icke ansett någon lönereglering behöva ifrågakomma, detta av det skäl, att undervisningen i dessa ämnen oftast handhaves av en vid skolan anställd ordinarie eller extra lärare, i vars tjänstgöringsskyldighet den då inräknas, eller ock av någon person, för vilken densamma är en bisyssla, och som ej likt gymnastik- och musiklärare vid städernas läroanstalter har denna undervisning till sin egentliga uppgift.

Vad särskilt gymnastikundervisningen vid folkhögskolorna angår, anser överstyrelsen det vara ett allvarligt önskemål, att en förbättring av densamma komme till stånd, men då denna fråga tagits under behandling av den av Kungl. Maj:t tillsatta kommittén för omorganisation av gymnastiska centralinstitutet och väl i sinom tid i annat sammanhang torde bliva föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet, anser sig överstyrelsen för närvarande ej hava anledning närmare ingå därpå. Däremot finner överstyrelsen de av kommitterade anförda skälen ej tillräckliga för att motivera en uteslutning vid en allmän lönereglering av lärare i gymnastik och i sång, vilket också

skulle synas innebära en oberättigad undervärdering av dessa läroämnens betydelse inom folkhögskolan. Tydligtvis kan här ingen annan avlöningsform än timlön ifrågasättas. Med hänsyn därtill att dessa lärare ej kunna påräkna erhålla mer än ett obetydligt antal tjänstgöringstimmar för vecka inom sina respektive ämnen, anser överstyrelsen, att arvodet för undervisningstimme ej gärna kan sättas lägre än 3 kronor 50 öre.

Överstyrelsen föreslår alltså, att avlöningen för *lärare i gymnastik och sång*, vilken ej har bestämd årslön vid skolan, må utgå med minst 3 kronor 50 öre för undervisningstimme.

Pensionsreglering.

Överstyrelsen övergår härefter att yttra sig ifråga om ordnande av folkhögskollärares *pensionsförhållanden,* ett spörsmål, som enligt överstyrelsens mening nödvändigtvis bör upptagas till prövning i samband med själva löneregleringen. Överstyrelsen erinrar om nu gällande bestämmelser i ämnet och anför vidare i denna fråga:

Genom beslut av 1907 års riksdag medgavs åt folkhögskollärare rätt att erhålla delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt, och genom kungörelse den 23 september 1912 (nr 466) angående understöd åt folkhögskolor m. m. föreskrevs, att vid varje folkhögskola såväl föreståndaren som ytterligare en lärare skulle hava delaktighet i pensionsanstalten. Enligt de för folkhögskollärare gällande bestämmelserna i reglementet för dövstumlärarnas pensionsanstalt den 24 oktober 1915 är delaktighet, såsom redan förut omnämnts, endast medgiven manliga föreståndare och ämneslärare; uteslutna äro således dels kvinnor, dels särskilda lärare i övningsämnen eller i slöjd. Angående det rättvisa och önskvärda i att kvinnliga ämneslärare få sig tillerkänd pensionsrätt, har överstyrelsen redan uttalat sin mening; billiga hänsyn synas ej mindre tala för att även lärare och lärarinnor i övningsämnen erhålla rätt att inträda i pensionsanstalten. I förut omförmälda motion till 1918 års lagtima riksdag angående rätt för kvinnliga lärare vid folkhögskolor att vinna delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt har även frågan om övningslärares pensionsrätt upptagits till behandling, och riksdagen har med förklaring, att den intet hade att erinra mot sådant medgivande, anhållit om närmare utredning i ärendet. En förutsättning för sådan delaktighet är givetvis, att dessa lärare vunnit fast anställning med av vederbörande skolstyrelse till visst belopp för år reglerad lön, och, såsom förut anmärkts, torde inga hinder för en sådan reglering möta i de föreslagna bestämmelserna angående lönens beräkning med visst minimibelopp för undervisningstimme eller för arbetsdag.

Kommitterade hava ansett, att pensionsrätt endast kunde tillerkännas lärare med minst samma antal tjänstgöringsveckor som det för ämneslärare bestämda, d. v. s. 20, samt att delaktighetsbeloppet borde sättas till lägst 800 kronor och högst 1,600 kronor. Överstyrelsen kan för sin del ej finna behövligt att fixera ett högsta delaktighetsbelopp, då inga skäl kunna tänkas för att dessa lärare skulle kunna få sin lön reglerad över tillbörliga gränser. Däremot synes det lägsta delaktighetsbeloppet ej böra fixeras till mindre än 1.000 kronor samt minsta tjänstgöringstiden för år till 21 veckor.

Ett genomförande av en lönereglering för folkhögskollärarna efter nu föreslagna grunder torde emellertid även kräva ändrade bestämmelser rörande föreståndares och ämneslärares pensionsvillkor. Det delaktighetsbelopp, varmed dessa nu kunna

ingå i pensionsanstalten, är beroende på det belopp, vartill vederbörande skolstyrelse reglerat befattningshavarens lön i högsta lönegraden, fastställt sålunda:

för föreståndare lägst 3,200 kronor, högst 4.000 kronor,
» lärare » 1,600 » » 2,700 »

En löneregleringen innebärande fastställandet av viss minsta begynnelselön jämte bestämda ålderstillägg, såsom nu föreslagits för föreståndare och ordinarie ämneslärare, synes konsekvent böra medgiva en fixering av delaktighetsbeloppet efter den lön, som författningsenligt tillkommer tjänstinnehavaren såsom minimiavlöning i högsta lönegraden, ålderstilläggen sålunda inberäknade, vadan alltså en ändring av reglementets bestämmelser i detta avseende torde vara erforderlig.

Överstyrelsen finner alltså oundgängligt, att samtidigt med förslaget om löneregleringen förslag förelägges riksdagen till sådana ändringar i de för folkhögskollärare avsedda bestämmelserna i reglementet för dövstumlärarnas pensionsanstalt, att rätt till delaktighet i sagda pensionsanstalt medgives åt kvinnliga ämneslärare samt lärare och lärarinnor i slöjd och hushållsgöromål, samt att delaktighetsbeloppet må fastställas för föreståndare och ordinarie ämneslärare till belopp, motsvarande den för vederbörande befattningshavare av riksdagen bestämda minsta avlöningen inom högsta lönegraden, samt för övriga befattningshavare till det belopp, vartill skolstyrelsen med iakttagande av gällande föreskrifter rörande minsta avlöning reglerat lönen.

Höjning av statsbidragen.

Enligt överstyrelsens förslag skulle genomförandet av den föreslagna löneregleringen betinga en höjning av statsbidragen till skolorna, såtillvida att ålderstilläggen till de ordinarie befattningshavarna ävensom bidrag till vikariatsersättning för dessa icke kunde tänkas utgå annat än av statsmedel.

Men även de av överstyrelsen föreslagna minsta begynnelselönerna för lärarna, vilka i de flesta fall innebära en större eller mindre höjning av nu utgående löner, torde icke kunna genomföras utan en ökning av de till skolorna utgående statsunderstöden. Överstyrelsen har i förevarande utlåtande vidare tagit under omprövning, i vilken utsträckning och på vilka villkor en sådan förhöjning synes böra ifrågakomma. I detta avseende anföres:

Enligt hittills gällande bestämmelser har statsunderstödet till folkhögskola varit fastställt till visst högsta belopp för varje särskild kurs eller avdelning utan någon bestämd föreskrift om detta anslags förhållande till de utgifter, skolan hade att åtaga sig för lärarlöner m. m. I regeln ha vid fördelningen av understöden till folkhögskolorna statsbidraget till första årskurserna ansetts böra utgå med de medgivna högsta beloppen, medan däremot understöden till andra årskurser samt till parallellundervisning tillmätts i enlighet med den kostnadsökning, som anordnandet av sådana kurser och avdelningar synts medföra för skolan, varför dessa bidrag ingalunda alltid utgått med högsta beloppen.

Under förutsättning att bestämmelser angående minimilöner för lärarna vid folkhögskolorna bliva fastställda, kunde det synas vara nära till hands liggande, att statsunderstödet till skolorna ställdes i förhållande till de stadgade begynnelselönerna

för samtliga lärare och utginge med viss andel av dessa löner. En konsekvent tillämpning av en sådan grundsats kan dock överstyrelsen ej finna tillrådlig på grund av de högst olika förhållanden, som existera vid folkhögskolorna. Med hänsyn till lärarnas antal och till deras av den olika arbetstiden betingade löner skulle nämligen tillämpningen av sagda grundsats kunna medföra, att antingen nödig överskådlighet och begränsning i fråga om statsverkets utgifter för folkhögskolorna skulle ges till spillo, eller ock föreskrifter skulle bli erforderliga även beträffande inskränkning i skolstyrelsernas rätt att efter de särskilda skolornas behov anställa extra lärare och övningslärare. Överstyrelsen kan således icke förorda någon fullt genomförd omläggning av det nu tillämpade sättet för statsunderstödets utgående men anser icke desto mindre, att vid bestämmandet av de olika bidragen för särskilda kurser hänsyn bör tagas till de utgifter, som betingas av lärarlönerna.

Kostnaderna för de föreslagna minimilönerna för lärarpersonalen.

Till belysning av hur kostnaderna för den kontanta läraravlöningen efter löneregleringsförslaget ställa sig vid en folkhögskola med vanlig lärarpersonal och utan parallellavdelningar eller andra årskurs, anför överstyrelsen följande beräkningar:

a) folkhögskola med manlig huvudkurs (21 veckor) och fristående kvinnlig kurs (13 veckor):

lön till föreståndare	kronor	5,400: —
» » ordinarie lärare	»	3,700: —
» » lärare i gymnastik vid huvudkursen (6 veckotimmar)	»	441: —
» » lärare i gymnastik vid kvinnliga kursen (6 veckotimmar)	»	273: —
» » lärare i sång vid huvudkursen (2 veckotimmar)	»	147: —
» » lärare i sång vid kvinnliga kursen (3 veckotimmar)	»	136: 50
» » extra kvinnlig ämneslärare vid kvinnliga kursen	»	550: —
» » 2 slöjdlärarinnor (en var à 20 veckotimmar)	»	1.300: —
Summa	kronor	11,947: 50

b) folkhögskola med endast huvudkurs jämte samtidigt därmed pågående kvinnlig kurs (24 veckor):

lön till föreståndare	kronor	4.600: —
» » ordinarie lärare	»	3,000: —
» » kvinnlig extra ämneslärare (full tjänstgöring ej beräknad)	»	1.500: —
» » 2 slöjdlärarinnor (en var à 20 veckotimmar)	»	2.400: —
» » gymnastiklärare (2 avdelningar à 6 veckotimmar)	»	1,008: —
» » lärare i sång (2 veckotimmar)	»	168: —
Summa	kronor	12,676: —

Förutom de naturaförmåner, som utgå till lärarna, får härtill i de flesta fall läggas avlöning åt lärarinna i hushållsgöromål till den del, som ej betäckes genom särskilt statsbidrag, samt därtill arvode åt manlig slöjdlärare, där sådan förekommer.

I statsunderstöd till skolor av här åsyftade typer utgå nu följande belopp:

till huvudkurs högst	kronor	4,500: —
» kvinnlig kurs högst	»	2,400: —
Summa	kronor	6,900: —

Statsbidrag till första årskurser.

Överstyrelsen anser, att som skälig norm för högsta anslaget till huvudkursen kunde gälla sammanlagda begynnelselönerna för föreståndaren och en ordinarie lärare till de delar, som enligt det föreliggande förslaget beräknats belöpa sig på huvudkursen ensamt, nämligen för föreståndaren 4,000 kronor och för ordinarie läraren 3 000 kronor, alltså sammanlagt 7,000 kronor. Detta skulle betyda en höjning med 2,500 kronor utöver nuvarande statsbidrag. Utan möjlighet att erhålla så stort understöd till huvudkursen torde näppeligen de i ekonomiskt avseende svagare ställda folkhögskolorna kunna tänkas komma ut med lärarlöner efter den nu ifrågasatta regleringen.

Beträffande det nu föreslagna högsta beloppet för statsbidrag till huvudkurs synes i ett fall en nedsättning rättvisligen böra bestämmas, nämligen för folkhögskola, vars föreståndare tillika är föreståndare för en med folkhögskolan förenad lantmannaskola. Kostnaderna för föreståndarens avlöning, vars minimibelopp givetvis skall vara detsamma som för föreståndare vid fristående folkhögskola, bliva i sådant fall fördelade på båda skolorna och alltså för vardera skolan avsevärt mindre än i annat fall. Statsbidraget till dylik skola synes därför böra begränsas till ett lägre belopp. Överstyrelsen föreslår alltså, att, där föreståndaren för folkhögskola tillika är föreståndare för statsunderstödd lantmannaskola, statsbidraget för huvudkurs må kunna utgå med högst 6,500 kronor.

Vad de kvinnliga kurserna beträffar, synes en höjning av statsbidraget för de fristående kurserna med 1,100 kronor, alltså från nuvarande 2,400 kronor till 3,500 kronor, vara betingade av lärarlönernas ökning. För närvarande utgår statsbidraget för kvinnliga kurser med samma belopp, vare sig de förekomma fristående eller anslutna till en manlig huvudkurs, vilket under de villkor i avseende på kurstidens längd, som hittills varit gällande, säkerligen stått i god överensstämmelse med de verkliga kostnaderna. Men under förutsättning av ett godtagande av överstyrelsens förslag angående förlängning såväl av huvudkursen till minst 24 veckor, då vid skolan ej förekommer fristående kvinnlig kurs, som av den fristående kvinnliga första årskursen till minst 16 veckor, då i densamma ingår undervisning i hushållsgöromål, uppkommer onekligen en skillnad till nackdel för de sålunda förlängda kurserna, något som också framgår av den ovan anförda kostnadsberäkningen. Styrelsen för folkhögskollärarföreningen har i sitt förutnämnda yttrande hemställt, att där en kurs påginge minst fyra veckor utöver den för kursen fastställda minimitiden, åt densamma skulle medgivas ett extra bidrag belöpande sig till högst 20 procent av det kursen eljest tillkommande statsunderstödet. Då nu överstyrelsen föreslagit en utsträckning av minimitiden för såväl huvudkurs vid skola, där jämväl fristående kvinnlig kurs förekommer, som för den sistnämnda kursen från respektive 20 och 12 veckor till respektive 21 och 13 veckor, skulle förlängningen av nyss förut berörda kurser ej belöpa sig till mer än tre veckor, och överstyrelsen anser därför en förhöjning av statsbidraget för dessa utsträckta kurser med 10 procent vara tillräklig för att motsvara den kostnadsökning, som vad lärarlönerna beträffar huvudsakligen berör de med timarvode avlönade.

Samma procentuella tillägg bör kunna erhållas även för den manliga huvudkursen med 24 veckors längd ävensom för till huvudkurs eller fristående kvinnlig kurs anslutna parallellavdelningar och andra årskurser, då dessa äro utsträckta till respektive 24 och 16 veckor.

Överstyrelsen föreslår alltså beträffande understödet till folkhögskolornas första årskurser följande belopp:

för huvudkurs, högst ..... 7,000 kronor
» huvudkurs vid skola, vars föreståndare jämväl är föreståndare för med skolan förenad lantmannaskola, högst ..... 6 500 »
» till huvudkurs ansluten kvinnlig kurs, högst ..... 3 500 »
» fristående kvinnlig kurs, högst ..... 3 500 »

vartill för huvudkurs, som pågår minst 24 veckor, och för fristående kvinnlig kurs, som pågår minst 16 veckor, kan komma ytterligare högst 10 % av det till vederbörande kurs eljest utgående statsbidraget.

Statsbidrag till andra årskurser.

I fråga om statsbidraget till andra årskurser finner överstyrelsen en ökning mindre av behovet påkallad, då det gäller sådana kurser, som äro anslutna till huvudkurs och ej medföra anställande av särskild ordinarie lärare. Det belopp, varmed detta understöd nu utgår, är högst 2,500 kronor, vilket bör anses någorlunda tillräckligt för avlöning av behövliga extra lärarkrafter, även med den ökning i avlöningen för dylika, som löneregleringen kan betinga.

Då däremot med förekomsten av sådan kurs följer skyldighet att inrätta särskild ordinarie lärartjänst, vilket enligt överstyrelsens förslag bör inträffa, då för densamma statsbidrag erhållits minst fem år i följd, blir skolans kostnad för läraravlöning så väsentligt höjd, att en ökning av statsbidraget påtagligen är behövlig. Under denna förutsättning borde statsunderstödet till andra årskurs kunna utgå med ytterligare 1,000 kronor, alltså med högst 3,500 kronor.

Vad åter angår statsbidraget till andra årskurs, som är förenad med fristående kvinnlig kurs, anser överstyrelsen en ökning med 500 kronor, alltså från nuvarande 1,500 kronor till 2,000 kronor av löneförhöjningen påkallad.

Statsbidrag till parallellundervisning.

Det anslag, som är avsett för anordnande av parallellundervisning vid folkhögskola, kan nu utgå med högst 1,500 kronor för huvudkurs och högst 1,000 kronor till fristående kvinnlig kurs. Med avseende på statsbidrag för detta ändamål vill överstyrelsen påpeka, att folkhögskolornas parallellavdelningar ej äro att jämställa med de parallellklasser, som förekomma vid t. ex. de allmänna läroverken eller de kommunala mellanskolorna. För undervisningen vid folkhögskolorna i sådana ämnen, där huvudsakligen föredragsformen kommer till användning, erfordras i allmänhet ingen uppdelning av eleverna på parallella avdelningar, även då elevantalet är ganska stort. Parallellundervisning förekommer däremot vanligen i sådana läroämnen som svenska språket, räkning, bokföring, vid naturvetenskapliga laborationer samt i övningsämnena, särskilt linearritning, slöjd och hushållsgöromål, ävensom i fältmätning och avvägning. På grund därav att folkhögskolorna icke kräva några bestämda förkunskaper av sina elever vid inträdet i den första årskursen, äro eleverna ofta synnerligen ojämna i fråga om underbyggnad, varav följer, att parallellundervisning mångenstädes måste anordnas, även där sådan under andra omständigheter icke skulle vara erforderlig med hänsyn till klassens storlek. Sådan uppdelning, som snarare skulle kunna kallas särundervisning, är i själva verket en nödvändig förutsättning för att eleverna under den jämförelsevis korta folkhögskolekursen skola vinna verklig förkovran i kunskaper och färdigheter inom de ämnen, som ovan äro nämnda. En särskild anledning till parallellundervisnings anordnande ligger i den nödvändighet att uppdela eleverna i skilda arbetslag, som framträder, då undervisning i hushållsgöromål ingår i kvinnlig kurs. Enär endast ett mindre antal elever åt gången kan sysselsättas i skolköket, later man de övriga syssla med slöjd. Härigenom blir naturligen antalet undervisningstimmar för slöjdlärarinnan större än eljest skulle vara fallet.

Där elevernas antal ej är synnerligen stort, kan parellellundervisning av nu omförmälda beskaffenhet visserligen taga ganska många lärotimmar i anspråk, men lärarens arbete, framför allt med rättning av skriftliga uppgifter, blir givetvis ej så krävande, som då uppdelning i parallella undervisningsavdelningar jämväl framtvingas av elevernas större antal. Medan man i förra fallet torde kunna nöja sig med att för den extra undervisningen anlita en biträdande lärare, som endast har t. ex. halv tjänstgöring, kräves i det senare en extra lärare med full arbetstid. Ehuru överstyrelsen alltså icke anser lämpligt, att något visst elevantal föreskrives såsom oeftergivligt villkor för åtnjutande av anslag till parallellundervisning, vilket ej heller nu är fallet, finner den dock, att vid bidragsbeloppets bestämmande hänsyn bör tagas till dessa båda olika arter av parallellundervisning. Sålunda böra visserligen även kurser med mindre elevantal kunna få sig tilldelat understöd för ifrågavarande ändamål, då behovet därav styrkes, men detta bidrag torde kunna bestämmas till ett mindre belopp än det nu utgående. Däremot bör ett större bidrag kunna tilldelas de kurser, där jämväl elevantalets storlek nödvändiggör en uppdelning på olika avdelningar. För sistnämnda fall synes ett visst minsta elevantal, förslagsvis 35, böra fixeras såsom villkor för det högre anslaget.

Overstyrelsen föreslår därför, att statsunderstödet till anordnandet av parallellundervisning må kunna utgå, i det fall att sådan undervisning prövas nödig med hänsyn till elevernas olika förkunskaper eller av läroämnets beskaffenhet föranledd uppdelning i skilda arbetslag, med högst 1,000 kronor till huvudkurs och med högst 750 kronor till fristående kvinnlig kurs, samt då elevantalet överstiger 35, med ytterligare högst 1,000 kronor för huvudkurs och högst 750 kronor för fristående kvinnlig kurs.

Minskning av statsbidragen vid anställning av kvinnliga lärarkrafter.

Såsom framgår av det anförda, äro de förslag i fråga om statsbidragens belopp, överstyrelsen nu framlagt, till det väsentliga avpassade med hänsyn till de föreslagna minimiavlöningarna för manliga lärarkrafter. Då överstyrelsen emellertid förutsätter, att också kvinnliga lärarkrafter skola kunna anställas vid folkhögskolorna, och för sådana föreslagit minimilöner till lägre belopp än för motsvarande manliga befattningshavare, är tydligt, att statsbidragen icke böra utgå med lika stora belopp i de fall, då kvinnliga lärarkrafter äro anställda i stället för manliga. En mängd olika kombinationer kunna ju härvidlag tänkas, vilka alla förutsätta olika modifierade statsbidragsbelopp. Att i författningsbestämmelserna upptaga alla dessa möjligheter, av vilka måhända flera aldrig skulle få tillämpning i verkligheten, torde dock icke vara behövligt. Då de angivna statsbidragsbeloppen äro betecknade såsom »högst» och Kungl. Maj:t fortfarande liksom hittills för varje år skulle bestämma storleken av det bidrag, som skulle tillkomma varje skola, torde därvid tillbörlig hänsyn till nu berörda förhållande komma att tagas, även om särskilda bestämmelser därom icke intagas i blivande författning i ämnet.

Statsbidrag till ålderstillägg och vikarieavlöning.

Till det statsanslag, som utgår i form av understöd till de olika kurserna, skulle i enlighet med vad förut anförts även komma bidrag för beredande av ålderstillägg åt föreståndare och ordinarie ämneslärare samt till vikarieavlöning. Angående det belopp, som därvidlag är att beräkna, hänvisar överstyrelsen till den kostnadsberäkning, som längre fram lämnas.

Statsbidrag för undervisning i hushållsgöromål.

Härtill synes även böra komma särskilt statsbidrag för undervisningen i hushållsgöromål. Hittills ha folkhögskolorna, där sådan undervisning kunnat anordnas i

enlighet med bestämmelserna i kungörelsen den 16 juni 1906 angående statsbidrag för undervisning i huslig ekonomi, kunnat erhålla där medgivet bidrag för lärarinnans avlöning och till bestridande av övriga löpande utgifter, varvid bidraget kunnat beräknas efter det antal skolkökskurser å i sagda kungörelse föreskriven längd, som kunnat inrymmas inom folkhögskolkursen. Därigenom torde ett belopp av från 100 kronor till 600 kronor ha kunnat erhållas såsom statsbidrag för respektive sommar- och vinterkurser, men icke alla skolor, där undervisning i hushållsgöromål förekommit, ha varit i stånd att avpassa densamma i enlighet med kungörelsens föreskrifter och ha således ej heller kunnat söka statsbidrag för denna undervisning.

Då nu nya och efter helt andra grunder avfattade bestämmelser för statsbidraget till undervisning i hushållsgöromål dels redan äro utfärdade beträffande vissa läroanstalter, där sådan undervisning förekommer, dels, vad folkskolorna vidkommer, äro föremål för Kungl. Maj:ts övervägande, torde förutnämnda kungörelses fortsatta giltighet för folkhögskolorna ensamt vara utesluten, helst som bestämmelserna däri ej äro avfattade med någon särskild hänsyn till det sätt, varpå undervisningen i hushållsgöromål är anordnad vid nämnda skolor.

Överstyrelsen anser därför, att i samband med framställning rörande övriga anslag åt folkhögskolorna även förslag om särskilt statsbidrag till undervisning i hushållsgöromål bör framläggas. Vad grunderna för detta bidrag beträffar, synes statsunderstödet endast böra utgå såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för lärarinnans avlöning, och då överstyrelsen i fråga om den lön, som skulle tillförsäkras sådana lärarinnor vid folkhögskolor, föreslagit, att de borde i avlöningshänseende likställas med lärarinnor vid statsunderstödd yrkesskola för husligt arbete, anser sig överstyrelsen även kunna förorda ett statsbidrag för avlöningen efter samma grunder, som beträffande yrkesskolor, nämligen två tredjedelar av den för lärarinnan stadgade kontanta lönen.

Enligt överstyrelsens förslag skulle lärarinna i hushållsgöromål vid folkhögskola avlönas med 10 kronor för arbetsdag, vadan alltså statsbidraget borde utgå med 6 kronor 67 öre för arbetsdag. Härvid synes dock böra göras den begränsning, att statsbidrag ej må utgå för större antal arbetsdagar än som motsvarar den för vederbörande kurs fastställda minsta undervisningstiden.

Statsbidrag för avlönande av lärarinna i hushållsgöromål bör utgå blott för den undervisning, som är förlagd till folkhögskolas första årskurs. Då ämnet hushållsgöromål ingår i andra årskurs, upptager nämligen undervisningen i detta ämne den huvudsakliga tiden av kursen, och det statsbidrag, som erhålles för kursen, bör i sådant fall vara tillräckligt för bestridande av lärarinnans avlöning i dess helhet.

Villkor för statsbidrags åtnjutande.

Överstyrelsen övergår därefter till att behandla frågan, i vad mån ändringar kunna befinnas erforderliga med hänsyn till de villkor för åtnjutande av statsunderstöd, som i nu gällande författning äro föreskrivna.

Kursernas längd.

Överstyrelsen har i sådant avseende redan uttalat sig för en ändring i bestämmelserna rörande längden av undervisningstiden för de särskilda kurserna och har därvid föreslagit, att för huvudkurs skulle föreskrivas en minsta undervisningstid av 21 veckor, i stället för nuvarande 20, samt att, då fristående kvinnlig kurs ej förekommer vid skola, huvudkursen må omfatta minst 24 veckor, vidare att fristående kvinnlig kurs skall omfatta minst 13 veckor, i stället för nu 12, och, då undervisning

i hushållsgöromål ingår i första årskursen, minst 16 veckor. De skäl, som tala för en förlängning av kurserna, har överstyrelsen i det föregående berört.

Såsom förut omnämnts, har man redan i praktiken genomfört en förlängning av de fristående kvinnliga kurserna med fyra veckor utöver den lagstadgade tiden, där undervisning i hushållsgöromål införts, enär denna undervisning eljest skulle i allt för hög grad inkräkta på den åt de egentliga folkhögskoleämnena avsedda tiden. Där åter undervisning i hushållsgöromål ingår i andra årskursen vid sådan kvinnlig kurs, är detta ämne såsom nyss antytts vanligen att anse som huvudpunkten på kursens program, varför i detta fall ej samma skäl finnes till en förlängning av kursen. För vinterkursernas del skulle en utökning till 24 veckor, åtminstone vad de manliga eleverna beträffar, inom de södra delarna av landet stöta på svårigheter med hänsyn till den längre arbetstid, jordbruket därstädes kräver, men skolor med endast vinterkurs förekomma blott till ett fåtal i dessa landsdelar, och, där så behövdes, kunde undantag från den nämnda föreskriften av Kungl. Maj:t meddelas.

Antalet elever i olika kurser.

Överstyrelsen har även tagit i övervägande, huruvida bestämmelser angående visst elevantal inom en kurs borde föreskrivas för andra fall, än då det gäller det förut berörda större understödet till anordnande av parallellundervisning. Därvid har överstyrelsen ansett, att erfarenheten ej påkallat uppställandet av några fordringar på visst minimiantal elever såsom villkor för understöd åt skolornas första årskurser. Det har visserligen stundom inträffat, att elevantalet vid en skola visat en betänklig tillbakagång, men i regeln har detta berott på tillfälliga omständigheter, och snart nog har en ändring till det bättre inträffat. Skulle en folkhögskola på grund av mindre god ledning förlora allmänhetens förtroende och anslutningen av elever följaktligen sjunka i otillbörlig grad, torde det ej heller vara möjligt för densamma att erhålla det understöd från ortsmyndigheter, som utgör förutsättningen för statsbidragets beviljande.

Däremot har överstyrelsen funnit anledning föreligga att föreslå ändrade bestämmelser rörande minsta elevantalet vid andra årskurser. Såsom förutsättning för statsbidrag till dessa gäller nu, att antalet elever i sådan kurs skall uppgå till minst fjärdedelen av medeltalet elever inom motsvarande första årskursen under närmast föregående femårsperiod, eller vid nyinrättad skola för den tid, skolan varit i verksamhet. Härigenom har det blivit möjligt att erhålla statsbidrag till andra årskurser, även då elevantalet i och för sig måst synas för litet för att motivera uppehållandet av sådan kurs. Kungl. Maj:t har visserligen i sådana fall, där ej särskilda omständigheter förelegat, efter överstyrelsens förslag endast beviljat ett mindre statsbidrag än det i författningen högsta medgivna, men det torde dock ej kunna anses befogat, att något statsbidrag utgår till kurser, som ej visat sig röna tillräcklig anslutning. Å andra sidan kan bestämmelsen om förhållandet mellan första och andra årskursens elevantal verka till obehörig nackdel för de skolor, som ha ett stort antal elever i sin första årskurs, och förhindra tilldelande av statsbidrag till andra årskurs, även då elevantalet i och för sig måste synas tillräckligt. Överstyrelsen anser därför, att minsta antalet elever i andra årskurs, som skall vara berättigad till statsbidrag, borde bestämmas till fixt tal utan angivet förhållande till antalet i första årskursen, och har överstyrelsen härvid funnit 10 kunna utgöra ett lämpligt minimital.

Beträffande dessa kurser torde för övrigt i författningen böra tydligt tillkännagivas, att endast sådana elever må räknas med, vilka förut antingen genomgått folkhögskolas första årskurs eller eljest erhållit en däremot svarande föregående utbildning.

I fråga om de övriga villkor, som äro intagna i den avdelning av nu gällande författning rörande understöd åt folkhögskolor, vilken återgiver riksdagens skrivelse i ärendet, anmärker överstyrelsen beträffande punkt 1), att den däri innefattade föreskriften angående skolstyrelses skyldighet att erhålla delaktighet i för lärarna avsedd pensionsanstalt för såväl föreståndaren som ytterligare en lärare vid varje folkhögskola lämpligen synes böra överföras till de reglementariska stadganden, som torde komma att ingå i den eventuella nya författningens på administrativ väg tillkomna del, varjämte överstyrelsen i sammanhang härmed hänvisar till sitt förut framställda förslag angående det antal ordinarie ämneslärare, som bör eller må finnas vid en folkhögskola. **Pensionsrätt för lärare m. m.**

Angående det i punkt 2) meddelade stadgandet rörande beloppet av de inkomster, vilka i form av ortsbidrag skola motsvara statsbidraget, synes den nu ifrågasatta ökningen av statsbidraget böra medföra sådan ändring, att proportionen mellan statsbidraget och det fordrade ortsbidragets summa i det närmaste bibehålles vid den nuvarande. Enligt nu gällande bestämmelser får summan av de inkomster, som skola svara emot statsbidraget, understiga detta med 2,000 kronor för manlig kurs och 1,000 kronor för kvinnlig kurs. Av hänsyn till de i ekonomiskt avseende svagare ställda skolorna, vilka möjligen i annat fall ej skulle bliva i stånd att utbetala de höjda lärarlöner, som nu föreslagits, torde någon lindring ifråga om krav på ortsbidrag vara nödvändig. Överstyrelsen föreslår därför sådan formulering av detta villkor, att summan av ortsbidragen till en skola skall uppgå till minst samma belopp som det, varmed statsbidraget överskjuter 3,000 kronor för huvudkurs och 1,500 kronor för kvinnlig kurs, vare sig den sistnämnda är fristående eller förenad med huvudkurs. **Ortsbidrag.**

I fråga om de i punkt 3) angivna villkor, som röra förutsättningarna för anslag till nyupprättad folkhögskola, synes det överstyrelsen, att utöver det vitsord av vederbörande landsting angående sådan folkhögskolas behövlighet, som här föreskrives, någon ytterligare garanti kan befinnas erforderlig till förhindrande av att statsunderstöd tillerkännes skolor, vilkas ekonomiska och pedagogiska organisation ännu icke erhållit tillbörlig stadga. Överstyrelsen ifrågasätter, huruvida det icke kan anses befogat, att nyssnämnda villkor skärptes därhän, att jämväl beviljande av anslag från landstinget krävdes såsom ett bevis på att skolan fyller ett å orten befintligt behov och äger nödiga ekonomiska förutsättningar för sitt fortbestånd. Då den möjligheten icke är utesluten, att folkhögskolor kunna uppstå inom städer, som ej tillhöra landstingsområde, torde jämväl böra i författningen införas sådant stadgande, varigenom stadsfullmäktige i dylika fall träda i landstings ställe. **Särskilda villkor beträffande nyinrättad skola.**

Enligt nu gällande bestämmelser är landstings vitsord beträffande nyupprättad folkhögskola ej ett under alla omständigheter oeftergivligt villkor för erhållande av statsbidrag, utan sådant kan även medgivas, då Kungl. Maj:t efter hörande av folkhögskolinspektören funnit skolan vara till allmänt gagn. Undantaget avser givetvis särskilt sådana även nu förekommande skolor, som ej kunna anses i första hand upprättade för att tillgodose något visst läns eller viss länsdels behov utan mera representera ett livsintresse. Sålunda finnes det exempelvis en folkhögskola, som är upprättad och underhålles av en av landets stora nykterhetsorganisationer. Då sådana skolor ej alltid kunna antagas tillvinna sig intresse och understöd av landstinget inom det län, där de äro förlagda, bör för sådana fall den nu medgivna undantagsrätten kvarstå, men då folkhögskolorna numera äro ställda under överstyrelsens överinseende, torde föreskriften böra ändras därhän, att det tillkommer skolöverstyrelsen att avgiva yttrande över, huruvida en sådan folkhögskola kan anses vara till allmänt gagn.

Övriga villkor.

Bland villkoren för en folkhögskolas rätt att åtnjuta statsbidrag har överstyrelsen ansett jämväl böra införas bestämmelse om att för skolan skall finnas ett reglemente. Sådana äga väl skolorna i allmänhet, men, efter vad överstyrelsen funnit, äro de mången gång alltför knapphändiga och bristfälliga, särskilt i vad som rör lärarpersonalens rättigheter och åligganden, och lämna ej åt lärarna den ledning, varav de kunna vara i behov. Då skolstyrelserna vid uppgörande av reglementen synas kunna äga en fördel i att taga en överordnad myndighet till råds, anser överstyrelsen, att sådana skolreglementen borde föreläggas densamma till fastställelse, innan de träda i kraft. Överstyrelsen torde vid handläggning av sådana ärenden ej underlåta att taga all tillbörlig hänsyn till de särskilda förhållanden, som kunna anses betinga olikartade bestämmelser för de olika skolorna.

I övrigt bör, därest den föreslagna löneregleringen vinner riksdagens bifall, bland villkoren för statsbidrag intagas de bestämmelser angående lärares avlöning, som av löneregleringen följa.

Lärares kompetens och tillsättande.

Vidkommande de reglementariska föreskrifter, som synas böra ingå i en ny folkhögskoleförfattning och som äro av den art, att de böra av Kungl. Maj:t utfärdas, bringar överstyrelsen vidare särskilt under övervägande sådana, som angå lärares tillsättande och entledigande samt rättsliga ställning över huvud. I fråga om dessa punkter hava i den förut nämnda petitionen från ett antal föreståndare och lärare vid folkhögskolorna åtskilliga önskemål uttalats, dem överstyrelsen i detta sammanhang upptager till behandling.

Beträffande kompetensvillkoren för anställning som ordinarie ämneslärare vid folkhögskola samt i fråga om tillsättande av föreståndar- och andra ordinarie befattningar har i berörda skrivelse hemställts,

att för anställning som ordinarie ämneslärare vid folkhögskola må krävas inom filosofisk fakultet avlagd examen, minst filosofie kandidatexamen, eller vid skola, där fackundervisning meddelas, examen vid annan fakultet eller vid annan statens högskola, dock att folkskolöverstyrelsen, där fullgiltiga skäl föreligga, må äga rätt att bevilja dispens;

att styrelse för statsunderstödd folkhögskola må åligga att vid tillsättandet av föreståndar- eller annan ordinarie lärarbefattning, varmed här förstås sådan befattning, med vilken följer pensionsrätt, kungöra befattningen ledig i allmänna tidningarna. Vid annonsering av lärartjänst bör uppgivas den ämnesgrupp, inom vilken tjänstgöringen i huvudsak skall falla. Innan befattningen tillsättes, skall skolstyrelsen insända ansökningshandlingarna till folkskolöverstyrelsen, som bland de sökande uppsätter på förslag de tre, vilka på grund av lämplighet, skicklighet och förtjänst anses böra före de övriga ifrågakomma, varefter skolstyrelsen har att till befattningen ifråga utse en av de tre å förslaget uppförda.

I fråga om dessa som övriga punkter i berörda petition har överstyrelsen lämnat vederbörande skolstyrelser tillfälle att uttala sig. Några av de hörda skolstyrelserna ha därvid avstyrkt varje bestämmelse, som skulle innebära krav på viss avlagd examen såsom villkor för anställning vid folkhögskola. Det har betonats, att den personliga dugligheten och den speciella lämpligheten borde äga rätt att härvidlag göra sig gällande gentemot förtjänster, som uteslutande kunna mätas med examensbetyg, och man har ansett tillräcklig säkerhet mot val av undermåliga lärare ligga i den gransk-

ning av de sökandes lämplighet, som skolöverstyrelsen har att företaga, och vars resultat skolstyrelserna genom överstyrelsens utlåtande få sig delgivet. De flesta skolstyrelser ha emellertid i denna punkt icke anmält någon annan från petitionärernas avvikande mening, än att de ansett, det, förutom vissa kunskapsmeriter, jämväl tillfredsställande vitsord om undervisningsförmåga borde krävas såsom villkor för behörighet till ordinarie befattning, varjämte några framhållit, att sökande, som avlagt agronomexamen, borde äga rätt att antagas till ordinarie lärare, även där icke jordbruksundervisning inginge bland de till tjänsten hörande läroämnena.

I fråga åter om det i petitionen framställda yrkandet rörande tillsättning av lärartjänster ha samtliga skolstyrelser med blott två undantag inlagt en bestämd gensaga mot själva kärnpunkten i petitionärernas förslag, nämligen att överstyrelsen skulle bland de sökande uppsätta tre på förslag, och att skolstyrelserna vid val av lärare skulle vara bundna av detta förslag. Det har av styrelserna framhållits, att en så snäv begränsning av urvalet bland de sökande skulle innebära en alltför stor inskränkning i styrelsernas valfrihet och mången gång kanske omöjliggöra valet av just den för en viss plats personligen mest lämplige bland de sökande, om denne på grund av ringare betygsmeriter än andra medsökande ej skulle kunna få rum å förslaget. Flertalet skolstyrelser ha emellertid förklarat sig ingenting ha att invända mot en sådan bestämmelse, som begränsade val av lärare till ett av överstyrelsen uppgjort förslag, endast detta förslag ej nödvändigt inskränktes till att upptaga blott tre av de sökande utan kunde vara tillräckligt rymligt för att innefatta alla dem, som vore för tjänsten verkligt lämpliga.

Överstyrelsen har redan i det föregående lämnat en översikt, som belyser huru det i fråga om examensmeriter är ställt inom den nu i tjänst varande folkhögskollärarkåren. Av densamma framgår, att det övervägande flertalet bland folkhögskolans ämneslärare utgöres av personer med akademisk utbildning, medan ett mindre antal avlagt agronomexamen och några få ej tillhöra några av nämnda kategorier. Då utvecklingen av sig själv gått i denna riktning, synas de faktiska förhållandena ej synnerligt starkt kunna motivera uppställandet av några bestämda kompetensvillkor, i vad dessa skulle avse avlagda examina. Fastmer tyckas folkhögskolans traditioner och dess berättigade frihetskrav strida emot sådana föreskrifter, som kunde lägga hinder i vägen för att till en lärarplats vid en folkhögskola kalla den person, som i verkligheten dokumenterat sitt intresse och sin lämplighet för en sådan uppgift, även om hans utbildningsgång ej följt den vanliga akademiska linjen. Vad avsaknaden av examenskompetensbestämmelser för lärare angår, äro för övrigt folkhögskolorna ej alldeles enastående bland våra undervisningsanstalter. Vid de tekniska elementarskolorna t. ex. finnas ej heller några sådana bestämmelser föreskrivna för lektorstjänster, detta fastän utnämningsrätten jämväl där tillhör styrelsen utan annan inskränkning i valfriheten, än den som ligger i rätten att hos Kungl. Maj:t överklaga utnämningen.

Men frågan, huruvida föreskrifter angående examenskompetens böra meddelas beträffande folkhögskollärare, sammanhänger uppenbarligen på det närmaste med sättet för utnämningen av dessa lärare och den kontroll däröver, som kan anses lämplig.

Enligt nu gällande författning är härom stadgat, att styrelsen för statsunderstödd folkhögskola vid tillsättande av föreståndare- eller annan ordinarie lärarbefattning skall kungöra befattningen ledig i allmänna tidningarna samt, innan densamma tillsättes, inhämta folkskolöverstyrelsens yttrande angående de sökandes lämplighet. Ytterligare är föreskrivet, att, därest folkskolöverstyrelsen ej finner särskild anledning till undantag föreligga, icke må till föreståndare antagas annan än den, som under minst tre läsår med goda vitsord tjänstgjort vid folkhögskola.

I enlighet med detta stadgande har överstyrelsens befattning med tillsättandet av lärartjänster vid folkhögskolor sålunda hittills varit av en väsentligen rådgivande art. Överstyrelsen har vid sitt bedömande av de tjänstesökandes lämplighet tagit hänsyn till sådana faktorer, som vitsordade insikter i till tjänsten hörande ämnen, ådagalagd undervisningsskicklighet och betygat intresse särskilt för folkbildningsarbetet samt till de personliga egenskaper i övrigt, som uppfostringsarbetet vid en folkhögskola synes kräva av föreståndaren eller läraren, och därefter avfattat sitt utlåtande. Där en anmärkningsvärd gradskillnad i fråga om kompetens förefunnits bland de eljest lämpligförklarade sökande, har överstyrelsen vanligen utpekat några såsom företrädesvis förtjänta att ifrågakomma vid valet. Den genom överstyrelsens utlåtande givna fingervisningen har också i regeln blivit följd av skolstyrelserna, även om undantag därifrån någon gång kunnat förekomma. Att så under alla omständigheter borde vara fallet, d. v. s. att skolstyrelse vid sitt val av tjänstinnehavare borde tillförbindas att hålla sig inom kretsen av de utav överstyrelsen såsom lämpliga förklarade sökandena, vågar överstyrelsen finna självfallet på grund av den ställning, överstyrelsen bör intaga i förhållande till de läroanstalter, som stå under dess uppsikt.

Den inom överstyrelsen gjorda erfarenheten vid handläggning av dessa tjänstetillsättningsärenden kan däremot ej giva stöd för några krav på förändringar i riktning mot en begränsning av överstyrelsens lämplighetsförklaring till att gälla endast tre av de sökande, såsom petitionärerna föreslagit. Där antalet sökande varit stort och där kanske åtskillnaden i lämplighetsgrad mellan ett flertal sökande befunnits synnerligen ringa eller åtminstone svår att bedöma annat än efter rent formella grunder, skulle ett obligatoriskt urskiljande av högst tre såsom de enda för skolstyrelsen valbara varit en svår och grannlaga uppgift. Det kan därjämte icke bestridas, att vid tillsättandet av sådana befattningar, som här äro i fråga, någon hänsyn är att taga till de lokala förhållandenas olika krav, till särskilda skoltyper och särskilda huvuduppgifter för en skolas verksamhet, hänsyn, som skolstyrelsen på platsen i högre grad än överstyrelsen förmår bedöma. Det av överstyrelsen upprättade förslaget bör därför kunna göras så rymligt, att det, med iakttagande av att endast de dokumenterat lämpliga sökandena däråt erhålla plats, dock ger tillräckliga möjligheter för skolstyrelsen att träffa ett val, som överensstämmer med de speciella krav, varje befattning må uppställa. Tydligen bör det å andra sidan icke vara överstyrelsen förmenat, att där den kan finna anledning därtill, giva mera bestämd fingervisning rörande den eller de för tjänsten enligt överstyrelsens mening lämpligaste.

För att nu återgå till frågan om fordran på examenskompetens för folkhögskollärare anser överstyrelsen, att därest kontrollen över tillsättningen av tjänster på nu föreslaget sätt lämnas i överstyrelsens händer, något behov av särskilda föreskrifter i fråga om avlagda examina ej torde förefinnas. Däremot synes den nu förefintliga bestämmelsen angående minst tre års förutgående undervisningspraktik vid folkhögskola såsom behörighetsvillkor för föreståndartjänst böra kompletteras med en motsvarande föreskrift för ordinarie ämneslärares vidkommande såsom berättigad med hänsyn både till befattningens krav på lärarerfarenhet och till den väsentligt högre avlöning dessa lärare enligt löneregleringsförslaget skulle komma att åtnjuta. Även om det synes önskvärt, att jämväl i detta fall tjänstgöringen åtminstone till någon del är fullgjord vid folkhögskola, torde dock detta ej kunna uppställas som en bestämd fordran, utan även annan vid under offentlig kontroll stående läroanstalt utövad lärarverksamhet skulle kunna räknas sökanden som merit för behörighet till ordinarie lärarbefattning vid folkhögskola. Då det för föreståndare kräves tre läsårs föregående

tjänstgöring som lärare, torde för ordinarie ämneslärare två års väl vitsordad tjänstgöring av nyss angivet slag vara tillräckligt, varjämte samma möjlighet, som beträffande föreståndares tillsättande är gällande, borde finnas för överstyrelsen att, där fullgiltiga skäl föreligga, bevilja undantag från denna fordran.

Lärares rättsliga ställning.

Överstyrelsen yttrar sig vidare i fråga om folkhögskollärarnas rättsliga ställning.

I den förutnämnda petitionen har i detta avseende framställts det yrkande, att ordinarie anställning göres på för den anställde fullt betryggande villkor. De icke ordinarie lärarna och lärarinnorna böra antagas på viss tid eller tills vidare med bestämd uppsägningstid.

Angående de stadganden, som i berörda avseende nu äro gällande, erinrar överstyrelsen om följande. I författningen rörande understöd åt folkhögskolor finnas icke några föreskrifter rörande de villkor, under vilka anställning av lärare må ske. Däremot är i reglementet för dövstumlärarnas pensionsanstalt med avseende på de vid folkhögskolor anställda ordinarie lärarnes rätt till delaktighet i denna anstalt stadgat, att med ordinarie lärare skall förstås sådan, som av vederbörande skolstyrelse antagits antingen för visst antal år i sänder eller tillsvidare med ömsesidig uppsägningsrätt. I regel torde förhållandet vara, att flertalet föreståndare äro antagna för visst antal år i sänder, de ordinarie lärarna däremot tillsvidare med viss uppsägningstid. I vissa fall synas dock inga som helst villkor vara intagna i skolstyrelsens beslut angående antagande av lärare.

Beträffande rätt att entlediga lärare äro enligt kungörelsen rörande understöd åt folkhögskolor följande bestämmelser gällande:

Skulle föreståndare eller annan ordinarie lärare befinnas oskicklig till eller försumlig i fullgörandet av sin tjänst eller ådagalägga ett sådant uppförande, att han ej bör vid densamma bibehållas, äger skolans styrelse att, efter förutgången i dess protokoll intagen men fruktlös befunnen varning och, sedan folkskolöverstyrelsens yttrande därom inhämtats, skilja honom från befattningen; dock att, därest i fråga om sådan befattningshavares personliga vandel omständigheter förekomma, som göra hans bibehållande tills vidare vid befattningen synnerligen olämpligt, den felande må kunna utan förutgången varning avstängas från tjänstgöring samt, sedan folkskolöverstyrelsen yttrat sig i ärendet, skiljas från sin befattning.

Givetvis äro dessa föreskrifter endast tillämpliga inom de gränser, som bestämmas av nyss anförda stadgande i reglementet för pensionsanstalten. Något skydd mot godtycklig uppsägning från en skolstyrelses sida kunna de sålunda ej lämna läraren. Det kan därför synas förklarligt, att folkhögskollärarna finna sin ställning något otrygg och önska bättre garantier än de nuvarande för sin tillbörliga rättssäkerhet.

Härvid måste man dock taga i betraktande, att flertalet folkhögskolor ägas av enskilda och därför givetvis ej kunna lämna sina lärare anställning under lika tryggande villkor som statens eller kommunens läroanstalter. Och att för det mindre antal folkhögskolor, som äges av landsting, ifrågasätta särskilda bestämmelser torde icke kunna anses lämpligt. Ehuru flertalet folkhögskolor torde äga så pass säker grund, att deras fortbestånd, så långt man nu kan döma, ej synes behöva ifrågasättas, så äro de dock för sin fortsatta tillvaro i allmänhet beroende av landstings- eller enskilda korporationers vilja att lämna årliga understöd, och staten å sin sida kan givetvis ej garantera uppehållandet av en folkhögskola, som på grund av uteblivna orts-

bidrag måste nedläggas, eller förpliktiga en skolstyrelse att i sådant fall hålla lärarna skadeslösa.

Detta har även framhållits av de skolstyrelser, som yttrat sig i denna fråga, men från deras sida har särskilt betonats vikten av att skolorna ej måtte förbindas att behålla en lärare, som visat sig olämplig för sin uppgift och kanske under fortsatt anställning skulle tillfoga skolan betänkligt avbräck i fråga om anslutning av elever.

Denna synpunkt kan enligt överstyrelsens förmenande ej heller förbises. Fall torde kunna förekomma, då en lärares olämplighet tydligt träder i dagen, utan att därför sådana omständigheter föreligga, som berättiga till varning med därefter följande entledigande. Och så beroende i fråga om elevanslutning som folkhögskolorna äro av det förtroende, deras lärare, framför allt föreståndarna, förmå tillvinna sig hos allmänheten, kan visserligen ett mindre lyckligt val av lärare bliva för skolan ganska ödesdigert, om ingen rättelse häruti stode att vinna. Å andra sidan torde i regel skolans intresse härvidlag vara tillräckligt tillgodosett därmed, att viss prövotid medgåves, under vilken styrelsen ägde att begagna sin uppsägningsrätt gentemot lärare. Flera skolstyrelser hava också uttalat sig för en sådan bestämmelse, att pensionsberättigad lärare, som tjänstgjort visst antal år (i allmänhet har 3 år ansetts tillräckligt), ej skulle kunna skiljas från sin tjänst annat än efter föregående varning.

Överstyrelsen kan sålunda ej finna det möjligt, att åt folkhögskollärare samma villkor i fråga om anställningens trygghet medgivas som åt ordinarie lärare i statens eller kommunernas tjänst, varför överstyrelsen ej heller vill tillstyrka någon ändring i skolstyrelsernas rätt att antaga föreståndare eller lärare på viss tid eller tills vidare med uppsägningsrätt. På grund härav synes ej heller benämningen ordinarie böra användas för de lärare vid dessa skolor, som äro tillförsäkrade pensionsrätt, utan borde de i stället kallas *fast anställda.* Men av billig hänsyn till sådana lärares krav på mera tryggad ställning och tillförsäkrande av den pension, för vilken de erlagt avgifter, anser sig överstyrelsen böra förorda en sådan inskränkning i skolstyrelses rätt att entlediga fast anställd befattningshavare, lärare i övningsämnen däri inbegripna, som ovan föreslagits, d. v. s. att pensionsberättigad lärare, som utan anmärkning tjänstgjort tre år vid en folkhögskola, ej må av skolstyrelsen kunna skiljas från sin tjänst annat än efter föregående varning.

I fråga om lärares entledigande efter förutgången men fruktlös befunnen varning är nu föreskrivet, att skolstyrelse vid sådant fall bör inhämta folkskolöverstyrelsens yttrande. Det synes dock överstyrelsen, att denna bestämmelse bör ändras därhän, att skolstyrelses beslut om entledigande skall för att bliva gällande stadfästas av överstyrelsen.

Vad däremot vidkommer de i petitionen uttalade önskemålen angående extra ordinarie lärares anställningsvillkor, finner överstyrelsen icke dessa behöva föranleda någon åtgärd.

Genom bestämmelser av nu angiven innebörd skulle enligt överstyrelsens uppfattning en avsevärd förbättring komma till stånd i fråga om folkhögskollärarnas rättsliga ställning, även om de, såsom förut erinrats, därmed icke skulle i detta hänseende vinna samma trygghet som kommunalt anställda lärare äga. Såvitt överstyrelsen kan finna, skulle likväl med den anordning, som föreslagits, ej något oberättigat intrång göras i skolstyrelsernas rätt att på det sätt de finna för skolornas intressen förmånligast besätta lärartjänsterna.

I förut berörda framställning från ett antal folkhögskollärare har till sist upptagits bland önskemålen, att i författningen angående folkhögskolor skulle stadgas, att vid varje folkhögskola skall finnas ett lärarråd eller kollegium med skyldighet för skolstyrelse att inhämta dettas yttrande i frågor rörande undervisningens ordnande, disciplin och stipendier.

Att lärarpersonalen vid folkhögskola må tillerkännas rätt att, innan skolstyrelsen träffar avgörande i frågor sådana som de ovan berörda, tillkännagiva sin mening, finner överstyrelsen för sin del vara en billig fordran, och så vitt överstyrelsen har sig bekant, förekommer ock vid flertalet folkhögskolor en kollegial handläggning av sådana ärenden. Kungl. Maj:t har ock i överensstämmelse med överstyrelsens förslag uti kungörelsen den 22 november 1918 angående stipendier åt elever vid folkhögskolor meddelat sådan föreskrift, varigenom folkhögskolans lärarkollegium sättes i tillfälle yttra sig angående stipendiers fördelning, innan densamma bestämmes av skolstyrelsen. I detta sammanhang vill överstyrelsen även framhålla, att det synes vara en nödvändig förutsättning för ett samarbete mellan lärarpersonalen vid en folkhögskola och dennas styrelse, att föreståndaren är ledamot av skolstyrelsen, vilket nu icke alltid är fallet. I övrigt är dock överstyrelsen av den meningen, att mera detaljerade bestämmelser angående lärarkollegiets befogenheter icke böra införas bland de allmänna reglementariska föreskrifter, som Kungl. Maj:t kan finna gott utfärda för folkhögskolorna, utan att där böra upptagas allenast de nödvändigaste grundläggande bestämmelserna. För tillvaratagande i största möjliga mån av den frihet att anpassa sig efter de lokala förhållandenas olika krav eller sin speciella uppgift, som folkhögskolorna nu äga, och som torde vara en förutsättning för deras trivsel, synes det önskvärt, att dessa reglementariska bestämmelser begränsas till det nödvändigaste och till sådana områden, där likformighet kan anses fullt berättigad. Vad som i övrigt kan vara erforderligt av föreskrifter rörande en folkhögskolas organisatoriska förhållanden, undervisningsplan, lärarnas åliggande och rättigheter m. m. må anses tillhöra de särskilda skolornas reglementen.

Anslag till folkhögskollärares utbildning.

Slutligen berör överstyrelsen i korthet frågan om folkhögskollärares utbildning och åtgärder för detta ändamål från statens sida.

Sedan 1900 års riksdag medgivit, att av förslagsanslaget till folkhögskolor finge utgå ett belopp av högst 3,000 kronor att efter Kungl. Maj:ts närmare bestämmelser användas till utbildning av lärare och lärarinnor vid folkhögskolor, har av detta anslag till och med år 1914 utdelats resestipendier till folkhögskollärare huvudsakligast för studiebesök vid andra svenska eller nordiska folkhögskolor. Efter krigsutbrottet ha sådana stipendier ej utdelats, men däremot hava genom anslag av dessa eller andra tillgängliga medel understöd av Kungl. Maj:t lämnats till vissa för folkhögskollärare anordnade utbildningskurser. Sålunda erhöll år 1915 svenska folkhögskolans lärarförening ett bidrag av 2.000 kronor för anordnande av en allmän utbildningskurs för folkhögskollärare, som ägde rum å folkhögskolan i Åsa, och år 1916 beviljade Kungl. Maj:t 3.000 kronor för en till Nääs förlagd kurs i gymnastik. År 1917 hade ett antal folkhögskollärare tillfälle deltaga i en av överstyrelsen med statsbidrag anordnad kurs för lärare i modersmålet vid seminarier och folkhögskolor, och under år 1918 har Kungl. Maj:t beviljat 3,000 kronor till en kurs i byggnadsritning för folkhögskollärare.

Dessa utbildningskurser hava enligt samstämmigt vitsord av såväl deltagarna som folkhögskolinspektören visat sig synnerligen gagneliga, och ett fortgående på den nu

inslagna vägen synes för framtiden vara i hög grad önskvärt. Emellertid torde studiebesök vid folkhögskolor såsom utbildningsmedel för lärare få anses icke mindre behövliga, och så snart Kungl. Maj:t finner för gott att åter utdela bidrag för sådant ändamål, bliver det nu tillgängliga anslaget för folkshögskollärares utbildning alltför knappt, helst som penningvärdets sjunkande i betydlig mån reducerat möjligheten att därmed tillgodose ens det ena av dessa båda syften. Överstyrelsen vill därför hemställa till Kungl. Maj:t om åtgärder för detta anslags ökande till dubbla beloppet eller 6,000 kronor.

Kostnadsberäkning.

För bedömande av den ökning i statsverkets utgifter för folkhögskolorna, som de föreslagna ändrade bestämmelserna rörande understöd åt folkhögskolor skulle betinga, har överstyrelsen uppgjort följande kostnadsberäkning:

Enligt vad överstyrelsen kunnat inhämta, torde antalet folkhögskolor under år 1920 komma att uppgå till 51, av vilka 17 kunna beräknas hava både manlig och kvinnlig avdelning vid huvudkursen, antalet fristående kvinnliga kurser torde ej överstiga 43. Andra årskurserna torde, under förutsättning av bifall till de föreslagna bestämmelserna angående minsta antalet elever i dylika kurser, bliva något mindre än nu, antagligen 12 vid huvudkurser och lika många vid fristående kvinnliga kurser. Av de förra torde 7 kunna påräknas söka det högre anslaget, 3.500 kronor, på grund av med kursen förenad skyldighet att hava ytterligare en fast anställd ämneslärare, och 5 det mindre anslaget, 2.500 kronor.

Antalet parallellavdelningar vid huvudkurser, för vilka det mindre anslaget å högst 1,000 kronor kan ifrågakomma, har beräknats till 26 och antalet sådana avdelningar, som skulle kunna erhålla högst 2.000 kronor, till 11. Vid de fristående kvinnliga kurserna torde motsvarande antal bliva 17 med högst 750 kronor och 9 med högst 1,500 kronor.

Den föreslagna förhöjningen med 10 procent av anslagen till huvudkurser och fristående kvinnliga kurser med förlängd undervisningstid beräknas gälla 8 av det förra slaget och 15 av det senare.

Om för varje huvudkurs räknas förutom bidragen till såväl manlig som kvinnlig avdelning även ett anslag till parallellundervisning å i medeltal 1,000 kronor, blir summan av bidrag för varje sådan kurs 11.500 kronor, och förhöjningen med 10 procent uppgår alltså i medeltal till 1,150 kronor. För de 15 fristående kvinnliga kurserna kan beräknas utom huvudanslaget i medeltal ett anslag till parallellundervisning å 750 kronor; summan av statsbidrag skulle alltså bliva för varje kurs 4,250 kronor och förhöjningen i medeltal 425 kronor.

Ålderstilläggen åt föreståndare och fast anställda ämneslärare, vilka tillsvidare endast kunna utgå åt manliga befattningshavare, då kvinnliga lärare med fast anställning nu ej finnes, hava beräknats för de förra till 62 och för de senare till 44, tillhopa alltså 106 ålderstillägg, vart och ett å 500 kronor.

För beräkning av det belopp, som statsbidrag åt vikarier kan betinga, saknar överstyrelsen egentliga hållpunkter men har förslagsvis upptagit detsamma till 3,000 kronor.

Avlöningsbidraget till lärarinnor i hushållsgöromål torde kunna beräknas utgå till 15 lärarinnor vid huvudkurser och lika många vid fristående kvinnliga kurser. Om

för de förra beräknas i medeltal 126 och för de senare 96 arbetsdagar, skulle statsbidraget för de förra belöpa sig till 12,600 kronor och för de senare till 9,600 kronor, summa 22.200 kronor.

Härtill kommer slutligen anslaget till utbildning av lärare, 6,000 kronor.

Sammanförda skulle dessa poster alltså utgöra:

45	huvudkurser à 7.000 kronor	315 000: —	
6	» » 6,500 »	39 000: —	
17	kvinnliga kurser vid huvudkursen à 3.500 kronor	59.500: —	
43	fristående kvinnliga kurser à 3,500 kronor	150,500: —	
5	andra årskurser vid huvudkurser à 2.500 kronor	12 500: —	
7	» » » » » 3 500 »	24,500: —	
12	» » » fristående kvinnliga kurser à 2,000 kronor	24.000: —	
26	parallellavdelningar vid huvudkurs à 1 000 kronor	26.000: —	
11	» » » » 2.000 kronor	22,000: —	
17	» » vid fristående kvinnliga kurser à 750 kronor	12,750: —	
9	» » vid fristående kvinnliga kurser à 1,500 kronor	13,500: —	
10	procent förhöjning för 8 huvudkurser	9.200: —	
10	» » » 15 fristående kvinnliga kurser	6,375: —	714,825: —
	Ålderstillägg åt föreståndare och fast anställda ämneslärare	53.000. —	
	Bidrag till vikarieersättning	3,000: —	
	Bidrag till avlöning av lärarinnor i hushållsgöromål	22,200: —	78,200: —
	Anslag till lärares utbildning		6.000: —
		Summa kronor	799,025: —

Det på ordinarie stat uppförda förslagsanslaget till folkhögskolor är i riksstaten för år 1919 upptaget till 475.000 kronor. För genomförande av den nu ifrågasatta höjningen av statsbidragen skulle alltså anslaget behöva höjas med 324,025 kronor.

Utlåtande av direktionen över dövstumlärarnas pensionsinrättning.

I anledning av de ändringar i reglementet för dövstumlärarnas pensionsanstalt, som ett bifall till skolöverstyrelsens förslag skulle medföra, liksom ock av vad överstyrelsen i övrigt anfört rörande folkhögskollärarnas pensionsfråga, anbefalldes direktionen över nämnda pensionsanstalt att inkomma med yttrande, och har direktionen i skrivelse den 21 februari 1919 utlåtit sig i ärendet.

Direktionen anför i nämnda skrivelse följande:

Skolöverstyrelsens förslag överensstämmer i viss mån med en vid 1918 års riksdag väckt motion, över vilken direktionen på sin tid haft tillfälle att yttra sig. I denna motion, som finnes omförmäld i skolöverstyrelsens föreliggande skrivelse, yrkades att delaktighet i pensionsanstalten skulle beredas kvinnliga ämneslärare samt sådana lärare och lärarinnor i slöjd samt skolkökslärarinnor, vilkas tjänstgöring omfattade minst 20 veckor årligen. I avseende å delaktighetsbelopp föreslogs, att kvinnliga ämneslärare

skulle likställas med manliga ämneslärare samt att för övningslärare skulle stadgas delaktighetsbelopp av lägst 800 kronor och högst 1,600 kronor, lika för män och kvinnor.

I sitt häröver den 25 februari 1918 avgivna yttrande förklarade sig direktionen i avseende å kvinnliga ämneslärares delaktighet ej hava annat att erinra än att — i överensstämmelse med förhållandet i avseende å dövstumlärares delaktighet — beloppet för delaktigheten borde sättas något lägre än för manliga ämneslärare. Direktionen hade ej heller något att invända mot delaktighet för lärare och lärarinnor i övningsämnen men ansåg minsta beloppet för delaktighet ej böra sättas lägre än till 1,000 kronor.

Direktionen, som således redan förut yttrat sig i fråga om pensionsrättens utsträckande till kvinnlig lärarpersonal samt till övningslärare, får i anslutning härtill förklara sig icke heller principiellt hava något väsentligt att erinra mot det nu av skolöverstyrelsen framlagda förslaget.

Enligt detta förslag skulle beloppen för delaktighet i pensionsanstalten komma att, såsom förhållandet är beträffande delaktighet i folkskollärarnas pensionsinrättning, fixeras till vad motsvarar den lagstadgade minimilönen, respektive den av skolstyrelse reglerade lönen, i högsta lönegraden. För folkhögskolornas lärarpersonal komme således att gälla andra regler härutinnan än för övriga i dövstumlärarnas pensionsanstalt delaktiga lärargrupper, vilkas delaktighetsbelopp må av vederbörande skolstyrelser bestämmas inom vissa i pensionsanstaltens reglemente angivna minima och maxima. Härav och av det förhållandet att jämväl kvinnliga föreståndare och ämneslärare samt manliga och kvinnliga övningslärare skulle kunna vinna delaktighet i pensionsanstalten påkallas tydligen vissa ändringar i pensionsanstaltens reglemente. Ytterligare måste ändringar vidtagas, därest, såsom skolöverstyrelsen föreslår, delaktigheten ej vidare skulle för folkhögskolornas lärarpersonal vara bunden vid i pensionsanstaltens reglemente såsom ordinarie betecknad anställning utan i stället skulle förutsätta så kallad fast anställning såsom föreståndare eller ämneslärare eller, vad övningslärare beträffar, anställning å så kallad reglerad tjänst.

De stadganden i det för dövstumlärarnas pensionsanstalt gällande reglementet av den 8 oktober 1915 (nr 466), som med hänsyn härtill synas böra undergå ändring, förekomma i § 1 mom. 1, § 2, § 5 mom. 1 och 2 c) samt §§ 9, 10, 16 och 18.

Vissa av de ändringar, som nu antytts, äro av reell art, andra däremot av rent formell beskaffenhet. Till de förra äro att hänföra ändringar av stadgandena i § 1 mom. 1 c) samt § 5 mom. 1 och 2 c), vilka hava avseende å de befattningar vid folkhögskolor, för vilka skulle kunna vinnas delaktighet i pensionsanstalten, samt grunderna för delaktighetsbeloppens bestämmande. Dit är ock att räkna av direktionen ifrågasatt ändring av mom. 2 i § 10. Det därstädes förekommande stadgandet, att hel pension ej får överstiga 75 procent av vare sig delaktighetsbeloppet eller den lägsta kontanta avlöning, som den pensionssökande, utöver värdet av bostad och bränsle eller ersättning därför, åtnjutit under de före avskedstagandet senast förflutna tio tjänståren, torde, därest den föreslagna löneregleringen kommer till stånd, knappast böra vidare äga tillämplighet å folkhögskolornas lärarpersonal, i allt fall ej å föreståndare eller ämneslärare. Stadgandet är ju nämligen tillkommet med anledning av den hittills rådande oregelbundenheten i folkhögskollärares avlöningsförhållanden och åsyftar att förebygga möjligheten för en skolstyrelse att kortare tid före en befattningshavares avgång från tjänsten höja hans lön och delaktighet och därigenom bereda honom en högre pension än den, för vilken behöriga avgifter under den föregående tiden erlagts.

Ovriga ifrågasatta ändringar äro av formell art och hänföra sig till ovan anmärkta förhållande, att benämningen ordinarie ej vidare skulle komma till användning i fråga om befattningshavare vid folkhögskolor. De flesta av dessa ändringar skulle emellertid kunna undgås, därest i själva pensionsreglementet finge bibehållas beteckningen »ordinarie», men i § 2 av reglementet, där begreppet ordinarie tjänstinnehavare definieras, infördes en bestämmelse av ungefär den innebörd, att beträffande vid statsunderstödda folkhögskolor anställda tjänstinnehavare skall med ordinarie förstås sådan, som innehar fast anställning såsom föreståndare eller ämneslärare eller sådan övningslärare, vilkens avlöning är av vederbörande skolstyrelse reglerad.

Vad angår de ekonomiska konsekvenser, som den föreslagna pensionsregleringen skulle komma att medföra för pensionsanstalten, får direktionen till en början erinra, att för närvarande 50 folkhögskolor äro delaktiga i pensionsanstalten för tillhopa 50 föreståndartjänster och 88 lärartjänster. Högsta pension för en föreståndare eller lärare vid folkhögskola utgör respektive 3,000 kronor och 2,025 kronor, och högsta pensionsavgiften utgör för en föreståndartjänst 300 kronor och för en lärartjänst 202 kronor 50 öre. Högsta pensionen enligt den föreslagna löneregleringen skulle utgöra för manlig föreståndare 4,800 kronor, för kvinnlig föreståndare 3,750 kronor, för manlig ämneslärare 3,900 kronor och för kvinnlig ämneslärare 3,075 kronor, vartill skulle komma pensioner för hittills i pensionsanstalten ej delaktiga övningslärare med lägst 750 kronor. Högsta pensionsavgiften skulle komma att utgöra för manlig och kvinnlig föreståndare respektive 480 kronor och 375 kronor samt för manlig och kvinnlig ämneslärare respektive 390 och 307 kronor 50 öre. För reglerad övningslärarbefattning skulle avgiften utgöra lägst 75 kronor.

I den mån pensionsavgifter och pensionsanstaltens övriga inkomster och tillgångar, d. v. s. den samlade fonden och därå upplöpande räntor, ej förslå till täckande av pensionsanstaltens utgifter, äger pensionsanstalten anlita ett härför år för år anvisat fyllnadsbidrag av statsmedel. Detta bidrag, som hittills ej behöft tagas i anspråk, är uppfört under riksstatens tionde huvudtitel under rubrik »Bidrag till dövstumlärarnas pensionsanstalt, förslagsanslag», och utgör för år 1919 35,000 kronor.

Skulle den föreslagna löne- och pensionsregleringen komma till stånd, skulle tydligen de så betydligt höjda delaktighetsbeloppen komma att medföra en väsentlig ökning av pensionsanstaltens inkomster i form av pensionsavgifter. Sannolikt komme väl ock löneregleringen att medföra en ökning av antalet i pensionsanstalten delaktiga tjänster. Däremot torde anstaltens härmed sammanhängande ökade utgifter för pensioneringen — såsom ock föregående erfarenhet från likartade fall giver vid handen — först efter någon längre tid komma att giva sig mera märkbart till känna. För närvarande torde alltså ej påkallas någon särskild utgift av statsmedel för pensioneringens bestridande.

Direktionen har hittills lämnat ur räkningen frågan om änke- och pupillpensioneringen. I detta hänseende får direktionen nu erinra, hurusom med delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt hittills varit förbundet delägarskap i folkskollärarnas änke- och pupillkassa, varom närmare föreskrifter äro meddelade i kungörelsen den 8 oktober 1915 (nr 467). Enligt vad direktionen har sig bekant, åsyftas emellertid att för 1919 års riksdag framlägga proposition om indragning av nämnda änke- och pupillkassa till en statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. Och då härvid änke- och pupillpensioneringen för samtliga i kassan hittills upptagna tjänstemannagrupper torde komma att enhetligt ordnas och även kostnadsfrågan därvid kommer i betraktande, synes, så vitt direktionen nu kan bedöma, i detta hänseende någon särskild åtgärd för närvarande ej vara erforderlig.

Anslag för beredande av ökat understöd åt folkhögskolor för vinterkursen 1919—20 och sommarkursen 1920.

Såsom jag i början av mitt anförande omförmälde, förklarade jag mig hava för avsikt att i detta sammanhang jämväl anmäla frågan om ökat understöd åt folkhögskolor för vinterkursen 1919—1920 och sommarkursen 1920. För ändamålet hade, såsom jag erinrade, i anledning av en av folkskolöverstyrelsen i skrivelse den 31 augusti 1918 gjord framställning i statsverkspropositionen beräknats ett belopp av 150,000 kronor.

Nu har skolöverstyrelsen i skrivelse den 23 januari 1919, vilken till ecklesiastikdepartementet inkom den 24 februari samma år, närmare motiverat det av överstyrelsen i skrivelse den 31 augusti 1918 framställda äskandet. Överstyrelsen anför i detta hänseende följande:

Beräkningen av det anslagsbelopp, som av Kungl. Maj:t äskades och av riksdagen beviljades för arbetsåret 1918—1919, skedde hösten 1917. Vid sagda tidpunkt hade såsom känt är prisfördyringen å förnödenheter av olika slag icke på långt när nått den höjd, vartill den sedermera under år 1918 steg. Särskilt under senare delen av sistnämnda år antog den allmänna prisstegringen proportioner, som man hösten 1917 icke kunnat föreställa sig. Det är därför tydligt, att den anslagsförhöjning, som för arbetsåret 1918—1919 utgår till folkhögskolorna, ingalunda motsvarar det föreliggande behovet eller bereder den hjälp, som vid dess beviljande avsetts. Folkhögskolornas ekonomiska belägenhet kommer därför tvivelsutan att vid nästa arbetsårs ingång i det hela vara mera bekymmersam än man tidigare kunnat förutse.

Vad så angår de ekonomiska utsikterna för arbetsåret 1919—1920 te sig dessa föga gynnsamma.

De förhållanden med avseende på folkhögskolornas ekonomiska ställning, om vilka nyss erinrats och som utgjort skälet för beviljande av anslagsförhöjning för arbetsåret 1918—1919, kunna sägas i det hela kvarstå oförändrade med avseende på skolornas nästkommande arbetsår. Visserligen torde någon ytterligare prisförhöjning å förnödenheter av olika slag icke vara att förvänta, och det torde måhända kunna vara att hoppas, att i vissa hänseenden en nedgång i prisen skall komma att under år 1920 inträda. I varje fall torde man dock, särskilt beträffande de poster, som framför allt tynga skolornas budget, nämligen uppvärmning och belysning samt renhållning m. m. hava att räkna med en högst väsentligt högre prisnivå än den, som rådde före kristidens inträde och sannolikt även högre än den under år 1917 rådande. Därtill kommer, att den rubbning i folkhögskolornas ekonomiska förhållanden, som kristiden medfört, varit så djupgående, att verkningarna därav helt visst länge torde göra sig kännbara och medföra betydliga svårigheter för handhavandet av skolornas ekonomi.

Komma således även under arbetsåret 1919—1920 folkhögskolornas utgifter att bliva väsentligt större än tidigare varit fallet, kunna å andra sidan icke, lika litet som för arbetsåret 1918—1919, erforderliga höjningar påräknas i de inkomster, som utom statsunderstöden stå till skolornas förfogande. I fråga om inkomstposterna elevavgifter samt understöd av enskilda gäller uppenbarligen vad som framhölls beträffande arbetsåret 1918—1919, nämligen att någon avsevärdare ökning av desamma icke är att påräkna. Vad beträffar landstingens understöd åt folkhögskolorna, har överstyrelsen inhämtat, att flertalet landsting under år 1918 beviljat större eller mindre förhöjning i anslagen till folkhögskolorna. Men i regel har denna förhöjning i första hand avsetts såsom bidrag till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen under arbetsåret 1918—1919 och mera sällan för bestridande av utgiftsökning för andra ändamål. Dessutom

äro landstingens understöd åt folkhögskolorna synnerligen olika inom olika län och bliva i regel betydligt mindre för de skolor, som icke tillhöra landstingen utan till väsentlig del måste lita till enskild offervillighet för sitt fortsatta uppehållande. Då sistnämnda skolor utgöra det stora flertalet, är tydligt, att man icke kan räkna att genom höjning av landstingens bidrag erhålla tillräckliga medel för behovets tillgodoseende. En ökning av statsunderstöden till folkhögskolorna synes därför oundgänglig.

Nu har överstyrelsen i framställning den 11 januari 1919 hemställt om framläggande till riksdagen av förslag angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid statsunderstödda folkhögskolor samt i sammanhang därmed om höjning av statsunderstöden åt dessa skolor. Ett bifall till överstyrelsens ifrågavarande förslag skulle medföra en höjning av förslagsanslaget till folkhögskolor från dess nuvarande belopp, 475,000 kronor, till 799,025 kronor eller med 324,025 kronor. Den avsevärda ökning av statsunderstöden, som sålunda föreslagits, är emellertid helt och hållet betingad av de ökade kostnader för skolorna, som skulle bliva en följd av den föreslagna, synnerligen välbehövliga löneregleringen för lärarpersonalen. Vid beräkningen av beloppet utav det statsunderstöd, som borde tillkomma en folkhögskolas huvudkurs, har överstyrelsen nämligen utgått från att sagda understöd borde täcka minimiavlöningen för skolans föreståndare och en ordinarie lärare till den del av denna avlöning, som enligt löneregleringsförslaget skulle komma på huvudkursen ensam. Likaledes har överstyrelsen vid beräkningen av de förhöjningar, som föreslagits för kvinnliga kurser samt för andra årskurser och parallellavdelningar, huvudsakligen tagit hänsyn till de ökningar i skolornas avlöningskostnader, som skulle föranledas av löneregleringen. Därtill kommer, att enligt löneregleringsförslaget skolorna skulle åläggas vissa ekonomiska förpliktelser, vilka icke komma att täckas genom de ökade statsunderstöden. Detta gäller särskilt skyldigheten att till den ordinarie lärarpersonalen lämna bostadsförmån eller motsvarande ersättning, vilken skyldighet säkerligen vid många skolor kommer att medföra en icke oväsentlig ökning i deras utgifter.

Vid sådant förhållande skulle alltså den föreslagna ökningen av statsunderstöden till folkhögskolorna endast så tillvida medföra en förbättring i deras ekonomiska ställning, att den beredde lärarpersonalen den behövliga löneförhöjningen. För den väsentliga ökning åter i skolornas övriga kostnader, som dyrtiden medfört, skulle härmed icke någon egentlig lättnad åstadkommas. Även om överstyrelsens berörda framställning om ökning av det ordinarie förslagsanslaget till folkhögskolorna vinner bifall, kvarstår alltså behovet av särskilt bidrag till mötande av de kostnadsökningar kristiden medfört oförändrat, och skälen för beviljande av särskilt extra anslag till förhöjning av understöden även för nästkommande arbetsår äga alltså alltjämt samma giltighet.

Vad beträffar storleken av den behövliga anslagsökningen bör först ihågkommas, att såsom i det föregående framhållits den för arbetsåret 1918—1919 beviljade ökningen i anslag på grund av inträffade oförväntade prisstegringar icke kan bereda folkhögskolorna den ekonomiska lättnad, som väntats och avsetts, samt att till följd därav deras ställning vid det nya arbetsårets början otvivelaktigt kommer att i allmänhet vara synnerligen svår. Överstyrelsen finner det med hänsyn härtill nödvändigt, att förhöjningen av understöden under arbetsåret 1919—1920 får utgå med avsevärt högre belopp än under innevarande arbetsår. Överstyrelsen har på grund av gjorda beräkningar ansett en höjning av anslagsökningen med ungefär hälften erforderlig och på grund därav såsom redan nämnts hemställt, att anslaget för ändamålet måtte höjas från 95 000 kronor till 150,000 kronor. En sådan höjning av anslaget skulle möjliggöra, att ökningen av understöden till skolorna kunde jämväl under arbetsåret 1919—

1920 utgå i form av en ökning med 20 procent av de understödsbelopp, skolorna i enlighet med överstyrelsens i dess förutnämnda framställning den 11 januari 1919 gjorda förslag skulle erhålla. Enligt den beräkning av anslagsbehovet för folkhögskolorna, överstyrelsen lämnat i sagda framställning, skulle anslagen till understöd åt folkhögskolornas kurser av olika slag, inberäknat bidrag till avlöning av lärarinnor i hushållsgöromål, för år 1920 uppgå till sammanlagt 735.025 kronor. Tjugu procent härå utgör 147.000 kronor, vadan ett anslag å det föreslagna beloppet 150,000 kronor skulle bliva för ändamålet fullt tillräckligt.

Departementschefen.

Det av skolöverstyrelsen nu framlagda förslaget, vilket närmast avser en reglering av avlönings- och pensionsförhållandena för folkhögskolans lärarkår, innebär därjämte en genomgripande revision av de bestämmelser, som för närvarande gälla beträffande statsbidrag till folkhögskolan.

Frågan om en löne- och pensionsreglering för folkhögskollärarna har sedan ett par år tillbaka stått på dagordningen; naturligt är också, att den framträtt och tagit allt bestämdare former vid en tidpunkt, då lönerörelser inom andra lärarkårer började vinna allt mer beaktande. Att den icke ställts i närmare samband med spörsmålen om lönereglering för exempelvis de högre folkskolornas och de kommunala mellanskolornas lärare, varom beslut fattades vid 1918 års lagtima riksdag, utan att den i stället fått underkastas en fristående prövning, torde hava berott på de säregna förhållanden, som råda i avseende å folkhögskolorna, deras arbetssätt och organisation.

Då emellertid nu avlöningsförhållandena för lärarpersonalen vid flertalet undervisningsanstalter i riket blivit genom sistnämnda års lagtima riksdags beslut definitivt reglerade, synes mig tidpunkten vara inne att jämväl bringa frågan om folkhögskolornas lönereglering till sin lösning, helst vid densammas bedömande i flera falla vissa av 1918 års riksdag godkända allmänna avlöningsgrunder även här kunna komma till tillämpning. Vid frågan om behovet av en lönereglering för nu förevarande lärarkår anser jag mig ej behöva dröja; folkhögskolornas betydelse i det allmänna undervisningsväsendet och de omständigheter, som göra just dessa skolor i högre grad än andra beroende av dugande lärare har tillfullo framhållits av skolöverstyrelsen i dess utlåtande, och instämmer jag i allt väsentligt i vad överstyrelsen i dessa stycken anfört.

Om man sålunda är ense om behovet av en effektiv lönereglering för denna lärarpersonal, uppställer sig frågan, i vilken utsträckning staten bör åtaga sig kostnaderna härför och huruvida ett understödjande härutinnan kan vara att påräkna närmast från landstingens eller vederbörande kommuners sida. Ett antal folkhögskolor äges visserligen av landsting, men det stora flertalet äro enskilda inrättningar, som åtnjuta bidrag till mindre

eller större belopp från landstingen. Inrättandet och uppehållandet av skolorna är emellertid ett frivilligt åtagande, och det synes mig icke vara ändamålsenligt att i nu förevarande hänseende räkna på landstingen och ytterligare tynga deras för dessa skolor i många fall rätt avsevärda utgifter. För åstadkommande av ett rättvist och enhetligt lönesystem synes mig ett ingripande från statens sida ofrånkomligt.

I avseende å allmänna avlöningsgrunder bör givetvis vad i sådant hänseende av riksdagen beslutats i fråga om andra lärargrupper i huvudsak och i tillämpliga delar äga giltighet jämväl beträffande folkhögskolans lärarpersonal. Vid bedömande av de avlöningsbelopp, som böra fastställas för sistnämnda lärarpersonal, har man, såsom skolöverstyrelsen närmare utvecklar, att särskilt aktgiva å, bland annat, två omständigheter, nämligen lärarnas utbildning och läsårets omfattning. Härjämte bör man naturligen fästa behörigt avseende å de avlöningsförmåner, som åtnjutas av motsvarande befattningshavare med liknande kompetens vid andra jämförliga läroanstalter. Beträffande läsårets omfattning innebär överstyrelsens förslag i huvudsak, att minimiundervisningstiden skulle, vad angår huvudkurs, förlängas från 20 till 21 veckor, och, vad angår fristående kvinnlig kurs, från 12 till 13 veckor, d. v. s. i fråga om helt läsår från 32 till 34 veckor, samt slutligen, där allenast huvudkurs förekommer, från 20 till 24 veckor. Förslaget angående förlängning av undervisningstiden anser jag mig böra förorda. Den tvekan, som i ett eller annat avseende härvidlag kan vara tillfinnandes, anser jag mig böra bortse från, enär densamma i väsentlig mån torde hävas, om, på sätt jag ämnar föreslå, ett medgivande lämnas Kungl. Maj:t att tillåta någon avkortning i nu angivna tider, där hänsyn till jordbrukets arbetsbehov gör sådant nödvändigt.

Den av överstyrelsen förordade ändrade benämningen på folkhögskolornas olika kurser finner jag lämplig.

Tager man så i betraktande de faktorer, vilka i detta som i andra fall städse pläga vara de avgörande vid fastställande av lönebelopp, nämligen kompetens samt tjänstgöringens art och omfattning, kan jag ej annat än finna de av överstyrelsen förordade avlöningsbeloppen vara genomgående lämpligt avvägda. Jag anser mig också böra skänka dem min tillstyrkan. Likaledes vill jag uttala min anslutning till de avlöningsvillkor, vilka, särskilt i fråga om ålderstilläggsberäkning, av överstyrelsen föreslagits. I likhet med vad fallet var i motsvarande hänseende beträffande löneregleringen för folk- och småskolor, högre folkskolor och kommunala mellanskolor torde riksdagens medgivande böra utverkas därtill, att Kungl. Maj:t må äga att utfärda erforderliga närmare bestämmelser i ämnet ävensom sådana föreskrifter, vilka för tillämpning av dessa bestämmelser eller i övrigt kunna anses erforderliga.

Överstyrelsen har vidare föreslagit, att kvinnor må kunna anställas såsom ordinarie lärare vid folkhögskolor. Jag finner så mycket mindre tvekan härutinnan föreligga, som genom 1918 års riksdags beslut ett väsentligt antal lärartjänster vid statens undervisningsanstalter blevo öppnade för kvinnliga sökande. En dylik anordning föranleder emellertid en ändring i reglementet för dövstumlärarnas pensionsanstalt, varigenom kvinnliga föreståndare och ämneslärare tillerkännas pensionsrätt. Det synes mig böra ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan nu föreliggande förslag blivit av riksdagen prövat, utfärda de ändringar i reglementet för sagda pensionsantalt, vilka såväl av denna anledning som jämväl i övrigt torde bliva erforderliga.

Den föreslagna löneregleringen anser överstyrelsen ej möjlig att undantagslöst genomföra för alla ordinarie befattningshavare, enär fall kunna inträffa, då de ifrågasatta bestämmelserna för minimilöner ej torde bliva tillämpliga. Uppenbarligen bör, såsom ock överstyrelsen föreslagit, åt Kungl. Maj:t inrymmas rätt att i förekommande fall göra undantag från eljest gällande löneföreskrifter.

Ifråga om antalet ordinarie lärare vid varje skola anser överstyrelsen det böra överlämnas åt dess prövning, huruvida flera ordinarie lärartjänster än de i författningen föreskrivna få inrättas. Inrättande av ordinarie tjänster medför för skolorna betydligt större kostnader än anställandet av extra ordinarie lärare, och en utveckling därhän, att antalet ordinarie befattningar komme att bliva oproportionerligt stort, synes näppeligen kunna befaras. En reglerande befogenhet i detta avseende synes mig det oaktat böra givas åt överstyrelsen, i all synnerhet som inrättande av en ordinarie tjänst alltid kan komma att medföra ökning av statsbidraget på grund av eventuellt utgående ålderstillägg.

Beträffande pensionsreglering för folkhögskolans lärarpersonal innebär överstyrelsens förslag, att kvinnor, i och med att de bleve behöriga till befattningar såsom föreståndare och såsom fast anställda ämneslärare vid ifrågavarande skolor, ävenledes skulle vinna rätt till delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt. Sådan pensionsrätt föreslås ävenledes för lärare och lärarinnor i slöjd och hushållsgöromål, under förutsättning att deras avlöning är av vederbörande skolstyrelse reglerad. Delaktighetsbeloppet skulle för föreståndare och ämneslärare motsvara vederbörandes lön i högsta lönegraden enligt de föreslagna bestämmelserna för lärares avlöning och för nyssnämnda lärare i övningsämnen den reglerade lönen, dock ej mindre än 1,000 kronor.

Förslaget överensstämmer, såsom erinrats, i huvudsak med vissa synpunkter i denna fråga, som motionsvis framlades vid 1918 års lagtima

riksdag och gav anledning till en riksdagens skrivelse med anhållan om utredning i ämnet. På sätt överstyrelsen erinrat, har denna fråga varit föremål för utredning av de inom finansdepartementet tillkallade sakkunniga för centralisering av det statsunderstödda pensionsväsendet. Det kan nu synas i viss mån tveksamt, huruvida lämpligen förslag till ändrade pensionsbestämmelser för folkhögskolans lärare nu bör föreläggas riksdagen eller om denna fråga bör upptagas till behandling i samband med spörsmålet om det statsunderstödda pensionsväsendets centralisering, vilken sistnämnda fråga ej torde komma att föreläggas den nu samlade riksdagen. Lika med överstyrelsen kan jag dock ej finna det föreliggande förslaget till ändrade pensionsbestämmelser innebära något föregripande av utredningen om pensionsväsendets centralisering, och är jag följaktligen böjd att nu framlägga förslag i detta hänseende i överensstämmelse med överstyrelsens framställning. Dock torde i allt fall böra föreskrivas skyldighet för sådan lärare, som äger eller nu erhåller rätt till delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt, att vara underkastad de ändrade bestämmelser, som rörande samma anstalt kunna varda meddelade.

Den av mig förordade löneregleringen kommer givetvis att medföra en rätt väsentlig höjning av statsbidraget till ifrågavarande skolor. I likhet med överstyrelsen anser jag en omläggning av grunderna för statsunderstödets utgående i likhet med vad som tillämpats ifråga om andra motsvarande skolarter icke lämpligen kunna i detta fallet genomföras på grund av de högst växlande förhållandena vid de olika folkhögskolorna. Samma grunder, som nu gälla, synas mig i stort sett böra bibehållas. Vid beräkningen av de olika bidragen till särskilda kurser har emellertid överstyrelsen tagit hänsyn till de utgifter, som betingas av lärarlönerna. Mot de av överstyrelsen i detta avseende gjorda beräkningarna har jag intet att erinra.

De av överstyrelsen förordade villkoren för statsbidragens utgående äro i stort sett betingade av de ändrade bestämmelser, vilka för dessa skolor föreslagits. Jag finner mig böra biträda dessa villkor. Då emellertid en alltför rigorös tillämpning av dessa villkor ej är vare sig möjlig eller lämplig i fråga om de skolor, varom här är fråga, synes det mig vara av vikt, att en viss dispenseringsrätt varder överlämnad åt Kungl. Maj:t.

Överstyrelsen berör vidare vissa frågor, som avse lärares tillsättande och entledigande samt rättsliga ställning över huvud. Till vad överstyrelsen i dessa stycken anfört och föreslagit anser jag mig böra i huvudsak uttala min anslutning. Det torde emellertid ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda närmare bestämmelser i dessa ämnen, och anhåller jag att vid annat tillfälle få återkomma härtill.

Vad till sist angår det av överstyrelsen gjorda förslaget om ökat anslag

till folkhögskollärares utbildning, finner jag vad överstyrelsen härutinnan anfört och förordat välbetänkt. Jag har vid föregående tillfällen givit uttryck åt den uppfattningen, att från och med år 1919 resestipendier och liknande anslag böra tagas i anspråk för sina ändamål. Givetvis böra även medel göras tillgängliga för folkhögskollärarnas vidkommande och, om än någon tvekan kan vara för handen att med ens höja den för detta ändamål avsedda summan till dubbla beloppet, anser jag dock med hänsyn till det ökade antalet dylika skolor och den allt större lärarpersonalen denna förhöjning befogad.

Den av överstyrelsen gjorda kostnadsberäkningen har icke givit anledning till någon erinran från min sida. Den erforderliga anslagsökningen skulle enligt densamma belöpa sig till 324,025 kronor. För ändamålet är beräknat ett belopp av 300,000 kronor. Vad sålunda brister torde kunna täckas förmedelst besparing å det i det följande omförmälda beräknade anslaget till ökat understöd åt folkhögskolor för arbetsåret 1919—1920. Det må dock jämväl erinras, att den verkliga kostnadsökningen skulle bliva något mindre än angivna belopp. Dels kommer nämligen något anslag, motsvarande det på 1919 års riksstat uppförda extra anslaget å 95,000 kronor till tillfällig löneförbättring åt lärare vid folkhögskolor, icke att upptagas på 1920 års stat, dels hava för år 1918, enligt vad upplyst blivit, statsbidragen till folkhögskolorna utgått med ett sammanlagt belopp av 501,300 kronor, och då de kunna förväntas under år 1919 bliva ytterligare något stegrade, torde den verkliga kostnadsökningen, vid bifall till mitt förslag, belöpa sig till snarare under än över 200,000 kronor.

De av mig förordade grunderna för statsbidrags utgående till ifrågavarande läroanstalter böra träda i tillämpning från och med arbetsåret 1919—1920.

Jag vill till sist något beröra frågan om ökat understöd åt folkhögskolorna för vinterkursen 1919—1920 och sommarkursen 1920. Det var som bekant de av kristiden förorsakade starka rubbningarna i folkhögskolornas ekonomiska förhållanden, som föranledde Kungl. Maj:t att till 1918 års riksdag framlägga förslag om ökat understöd åt dessa skolor för arbetsåret 1918—1919. För erhållande av det belopp, som kunde anses erforderligt, beräknades en höjning av de för år 1917 utgående understöden med 20 procent; den sålunda erhållna summan, 95,000 kronor, blev jämväl av riksdagen beviljad.

Givetvis äro folkhögskolorna i behov av ökat understöd även för arbetsåret 1919—1920. Tvekan kan endast råda därom, i vilken omfattning

det ökade understödet bör utgå. Man torde nämligen å ena sidan hava grundad anledning antaga, att de ekonomiska förhållandena skola till följd av en allmän prissänkning ett kommande år ställa sig gynnsammare än vad för närvarande är fallet; i allt fall torde de poster, som nu företrädesvis tynga skolornas budget, nämligen uppvärmning och belysning samt renhållning m. m., komma att — av allt att döma — uppvisa lägre belopp än vad de för innevarande och nästföregående år uppgått till. Men å andra sidan får ej förbises, att de rubbningar, som kristidens verkningar förorsakat i folkhögskolornas ekonomi, ofta varit av en sådan art, att ett tillrättaläggande av skolornas affärsställning ej med ens låter sig göra, utan att skolor allt fortfarande kunna betungas med under kristiden gjorda skulder, till vilkas täckande hittills beviljat anslag ej visat sig tillräckligt.

Den tillfälliga ökning av statsunderstöden, som nu bör ifrågakomma, torde emellertid, med hänsyn till vad jag ovan anfört rörande motsedda prissänkningar, kunna sättas något lägre än den, som av 1918 års lagtima riksdag beviljades för arbetsåret 1918—1919. Jag vill förorda, att den för läsåret 1919—1920 bestämmes till 10 procent å de understöd, som jag i det föregående föreslagit. För möjliggörande av en sådan ökning erfordras, att på extra stat för år 1920 uppföres ett förslagsanslag av 80,000 kronor.

På grund av det sålunda anförda får jag hemställa, det Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att

A) besluta,

att till understöd åt sådana folkhögskolor, som prövats gagneliga och av Kungl. Maj:t befinnas böra erhålla understöd, må för tiden från och med arbetsåret 1919—1920 ur förslagsanslaget till understöd åt folkhögskolor utgå:

I) såsom bidrag till kursernas uppehållande:

1) till folkhögskolas huvudkurs högst 7,000 kronor;

2) till huvudkurs vid folkhögskola, vars föreståndare jämväl är föreståndare för med skolan förenad lantmannaskola, högst 6,500 kronor;

3) till kvinnlig kurs, som pågår samtidigt med huvudkurs för manliga elever, högst 3,500 kronor;

4) till fristående kvinnlig kurs, anordnad vid folk-

högskola, som åtnjuter anslag till sin huvudkurs, högst 3,500 kronor;

5) till andra årskurs, som pågår samtidigt med folkhögskolas huvudkurs, högst 2,500 kronor och, om med sådan kurs är förenad skyldighet att avlöna särskild ämneslärare med fast anställning, ytterligare högst 1,000 kronor, samt till andra årskurs, som är ansluten till fristående kvinnlig kurs, högst 2,000 kronor;

6) till anordnande av parallellundervisning, då sådan med hänsyn till elevernas olika förkunskaper eller behovet av uppdelning i skilda arbetslag prövas nödvändig:

a) vid folkhögskolas huvudkurs eller därmed samtidigt pågående kurser högst 1,000 kronor samt, då elevantalet överstiger 35, ytterligare högst 1,000 kronor,

b) vid fristående kvinnlig kurs eller därtill ansluten andra årskurs högst 750 kronor samt, då elevantalet överstiger 35, ytterligare högst 750 kronor;

7) till huvudkurs och fristående kvinnlig kurs ävensom andra samtidigt med dem pågående kurser, för det fall att ifrågavarande kurser enligt nedan stadgade villkor angående undervisningstidens längd skola pågå minst 3 veckor utöver eljest stadgad minsta undervisningstid, 10 procents förhöjning av eljest utgående statsbidrag;

II) såsom särskilda bidrag till lärares avlöning:

1) för föreståndare samt för ämneslärare med fast anställning ett belopp motsvarande det eller de ålderstillägg, vartill föreståndaren eller läraren må vara berättigad;

2) för lärare, som vikarierar för föreståndare eller för ämneslärare med fast anställning, om tjänstledigheten förorsakas av styrkt sjukdom, det belopp, som, utöver vad den tjänstledige läraren av sin avlöning avstått, erfordras till arvode åt vikarien, och, om tjänstledigheten förorsakas av offentligt uppdrag, bestridande av befattning i statens tjänst eller tjänstgöring hos riks-

dagen, dess utskott eller revisorer, det belopp, som Kungl. Maj:t för det särskilda fallet bestämmer;

3) till bestridande av kostnaderna för undervisning i hushållsgöromål, då denna undervisning ingår i skolans första årskurs, ett belopp, motsvarande två tredjedelar av den till lärarinnan i enlighet med nedan stadgade bestämmelser utgående minsta avlöningen för arbetsdag, dock ej beräknat för större antal arbetsdagar än som inrymmes inom den för vederbörande kurs stadgade minsta undervisningstiden;

B) bestämma,

att såsom särskilda villkor för utgående av förestående anslag skall gälla:

1) att folkhögskolan skall vara försedd med ett av skolöverstyrelsen fastställt reglemente;

2) att undervisningen vid folkhögskolan skall pågå

a) vid huvudkurs och andra samtidigt därmed pågående kurser, då vid skolan även är anordnad fristående kvinnlig kurs, minst 21 veckor men i annat fall minst 24 veckor,

b) vid fristående kvinnlig kurs minst 13 veckor men, vad första årskursen beträffar, för den händelse undervisning i hushållsgöromål ingår i densamma, minst 16 veckor,

Kungl. Maj:t dock obetaget dels att, där undervisningen till följd av smittosam sjukdom eller annan tvingande anledning i vederbörlig ordning varit inställd, ändock bevilja anslag, dels ock att medgiva någon avkortning i angivna tider, där hänsyn till jordbrukets arbetsbehov gör sådant nödvändigt;

3) att för kvinnlig kurs, som pågår samtidigt med manlig huvudkurs, särskild undervisning skall vara anordnad i de ämnen, där sådan erfordras;

4) att i andra årskurs antalet elever uppgår till minst 10 och att dessa elever antingen förut genomgått folkhögskolas första årskurs eller på annat sätt erhållit motsvarande föregående utbildning;

5) att skolan förfogar över ändamålsenliga lokaler samt erforderliga undervisningsmedel;

6) att, innan anslag första gången beviljas åt folkhögskola, densamma skall hava fått sig tillerkänt understöd av vederbörande landsting eller beträffande skola, som är belägen inom sådan stad, som ej i landsting deltager, av stadsfullmäktige eller ock att skolöverstyrelsen vitsordat skolan vara till allmänt gagn;

7) att landsting, hushållningssällskap, kommuner eller enskilda var för sig eller gemensamt till vederbörande skola lämna bidrag, vilka, inberäknat skolavgifter, där sådana förekomma, sammanlagt uppgå till minst lika stort belopp som det, varmed statsbidraget för samtliga på en gång vid skolan pågående kurser överskjuter 3,000 kronor för huvudkurs, 4,500 kronor för huvudkurs med därtill ansluten kvinnlig kurs samt 1,500 kronor för fristående kvinnlig kurs;

8) att vid folkhögskolan anställda lärare åtnjuta en avlöning, uppgående till minst följande belopp, Kungl. Maj:t dock obetaget att i förekommande fall göra undantag från eljest gällande föreskrifter:

för *manlig föreståndare*, förutom fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning, icke understigande 800 kronor, eller, där folkhögskola är förenad med lantmannaskola och sistnämnda skolas föreståndare är utsedd till föreståndare för båda skolorna, 650 kronor,

a) vid folkhögskola med såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs 5,400 kronor,

b) vid folkhögskola med endast huvudkurs 4,600 kronor eller, då endast vare sig manlig eller kvinnlig avdelning däri ingår, 4,000 kronor,

till vilka avlöningsbelopp kunna komma två ålderstillägg, vart och ett å 500 kronor, efter respektive 5 och 10 års oförvitlig tjänstgöring;

för *kvinnlig föreståndare*, förutom fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning, icke understigande 600 kronor,

a) vid folkhögskola med såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs 4,200 kronor,

b) vid folkhögskola med endast huvudkurs 3,800 kronor eller, då endast vare sig manlig eller kvinnlig avdelning däri ingår, 3,400 kronor,

till vilka avlöningsbelopp kunna komma två ålderstillägg, vart och ett å 400 kronor, efter respektive 5 och 10 års oförvitlig tjänstgöring;

för *vikarierande föreståndare* ett särskilt arvode av 500 kronor vid skola med såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs samt 400 kronor vid skola med endast huvudkurs;

för *manlig ämneslärare med fast anställning*, förutom fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning med minst 500 kronor,

a) med anställning vid såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs 3,700 kronor,

b) med anställning endast vid huvudkurs 3,000 kronor,

till vilka avlöningsbelopp kunna komma tre ålderstillägg, vart och ett å 500 kronor, efter respektive 5, 10 och 15 års oförvitlig tjänstgöring;

för *kvinnlig ämneslärare med fast anställning*, förutom fri bostad med bränsle eller motsvarande ersättning med minst 300 kronor,

a) med anställning vid såväl huvudkurs som fristående kvinnlig kurs 3,200 kronor,

b) med anställning endast vid huvudkurs 2,700 kronor,

till vilka avlöningsbelopp kunna komma tre ålderstillägg, vart och ett å 300 kronor, efter respektive 5, 10 och 15 års oförvitlig tjänstgöring;

för *extra ordinarie och vikarierande manlig ämneslärare* med full tjänstgöring,

a) med anställning vid huvudkurs 1,900 kronor,

b) med anställning vid fristående kvinnlig kurs 600 kronor;

för *extra ordinarie och vikarierande kvinnlig ämneslärare* med full tjänstgöring,

a) med anställning vid huvudkurs 1,700 kronor,

b) med anställning vid fristående kvinnlig kurs 550 kronor;

för *manlig eller kvinnlig lärare i slöjd* arvode efter 2 kronor 50 öre för varje undervisningstimme;

för *lärarinna i hushållsgöromål* arvode efter 10 kronor för varje arbetsdag;

för *lärare i gymnastik och i sång,* vilken ej på grund av annan anställning vid skolan har bestämd årslön, arvode efter 3 kronor 50 öre för varje undervisningstimme;

9) att vederbörande skolor skola vara underkastade de särskilda bestämmelser, Kungl. Maj:t finner gott utfärda angående skolornas inspektion samt angående det antal ämneslärare med fast anställning, som må finnas vid varje skola, ävensom rörande lärarnas antagande och entledigande samt rättsliga ställning över huvud;

10) att berättelse över skolans verksamhet årligen av skolstyrelsen ingives såväl till ecklesiastikdepartementet som till skolöverstyrelsen och vederbörande landsting;

C) medgiva, att Kungl. Maj:t må äga att utfärda de närmare villkor och bestämmelser, vilka i huvudsaklig överensstämmelse med den uppfattning, åt vilken jag uttalat min anslutning, torde för omförmälda avlöningsförmåners åtnjutande böra stadgas, ävensom de närmare föreskrifter, vilka för tillämpning av omförmälda villkor och bestämmelser eller i övrigt kunna anses erforderliga;

D) medgiva, att av samma förslagsanslag ett belopp av 6,000 kronor må enligt de närmare bestämmelser, Kungl. Maj:t kan finna lämpligt meddela, användas till understöd för utbildning av lärare och lärarinnor vid folkhögskolor;

E) vid bifall till vad under mom. *A)* och *D)* föreslagits höja det ordinarie förslagsanslaget till understöd åt folkhögskolor från dess nuvarande belopp, 475,000 kronor, till 799,025 kronor eller med 324,025 kronor;

F) medgiva, att rätt till delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt må tillkomma

a) föreståndare samt manliga och kvinnliga ämneslärare med fast anställning med delaktighets-

belopp, som motsvara vederbörandes lön i högsta lönegraden enligt de av mig nu föreslagna bestämmelserna för lärares minimiavlöning,

b) manliga och kvinnliga lärare i övningsämnen, vilkas avlöning är av skolstyrelse reglerad, med delaktighetsbelopp motsvarande den reglerade lönen, dock ej mindre än 1,000 kronor,

med rätt för Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i reglementet för sagda pensionsanstalt, som i anledning av vad sålunda föreslagits må befinnas erforderliga;

G) föreskriva, att lärare, som äger eller enligt förslaget erhåller delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt, skall vara underkastad de ändrade bestämmelser, som rörande samma anstalt kunna varda meddelade;

H) för beredande av ökat understöd för folkhögskolor för vinterkursen 1919—1920 och sommarkursen 1920 anvisa på extra stat för år 1920 ett förslagsanslag av 80,000 kronor.

Till denna departementschefens av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Hemming Gadd.